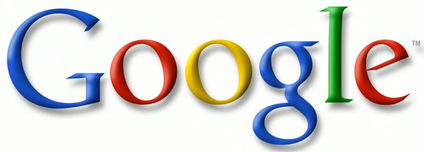

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TS

Holland

Hoog Ed. Gestr. Heer
Staatsraad Mr. J. Heemskerk Bz.
ter herinnering aan een oud ambtgenoot
[illegible]

's Gravenhage
31 Maart 1874

Elout, —

BIJDRAGEN

BETREKKELIJK

KOLONIALE EN ANDERE AANGELEGENHEDEN

IN DEN

RAAD VAN STATE BEHANDELD.

GETROKKEN UIT DE

NAGELATEN PAPIEREN

VAN WIJLEN

DEN MINISTER VAN STAAT ELOUT,

OUD LID VAN DEN RAAD VAN STATE.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1874.

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

INHOUD.

Bladz.

Op gevorderden leeftijd, na vijfenveertigjarige staatsdienst zich aan de beslommeringen van het politieke leven te onttrekken, om het leven, dat ons wacht, minder verdeeld te bedenken, zal zeker aan niemand overijld toeschijnen. Toch deed ik het niet zonder eenigen strijd en weemoed. Oók niet zonder opregte erkentelijkheid voor het door Regeering en Landgenooten in mij gesteld vertrouwen en voor de welwillendheid in meer dan één Collegie, laatstelijk in den Raad van State jaren lang mij betoond.

De openlijke betuiging dier erkentelijkheid wenschte ik te vereenigen met eene dankbare herinnering aan den steun mijnen vader als Minister in een gewigtig Koloniaal Regeeringsbeginsel door dat hooge Staatsligchaam geschonken; en met enkele mededeelingen betrekkelijk mijns vaders werkzaamheid als Staatsraad van 1808–1810 en van 1814–1815. Beide voor zooverre dit reeds behoort tot de historie en de gegevens daartoe onder mij berusten.

De tijdsorde eischt met het laatste te beginnen.

Toen aan mijn vader in 1808 eenenveertig jaren oud, zitting in den Raad werd gegeven ontleende hij daartoe het regt aan grondige studien [1] en aan de vervulling van gewigtige betrekkingen; — aan de onmisbare vereeniging alzoo van theorie en practijk.

---

[1] Ook in de O. I. aangelegenheden, sedert hem in 1791 de betrekking van Secretaris van Commissarissen Generaal was aangeboden.

Achtereenvolgens Bailluw, Opperstrandvoogd en Dijkgraaf van Texel; Raad in den Hove van Holland en Zeeland; Lid der Commissie tot zamenstelling der Burgerlijke en Crimineele Wetboeken; Procureur Generaal bij het Hoog Geregtshof; eindelijk Commissaris Generaal over Nederlandsch-Indië. Uit de laatste betrekking werd hij teruggeroepen.

Het was vooral aan het eerste ambt, meer dan aan lateren, waarin hij soms „primus inter pares" was, dat hij achtte voor zelfstandige ontwikkeling, voor het op onderscheiden gebied beslist en veerkrachtig optreden — in moeijelijke omstandigheden, bij vaak afgesneden gemeenschap met den vasten wal, terwijl het toezigt over een veertigtal fransche krijgsgevangen officieren hem in 1794 was opgedragen — veel verschuldigd te zijn.

Die soort van betrekkingen vormde onder de oude Republiek mannen voor de Regeering. Nog blijft ze eene oefenschool, al verloor ze in zelfstandigheid.

Elout's eerste en laatste werkzaamheden in den Staatsraad onder Koning Lodewijk zijn door den druk bekend gemaakt. De discussiën namelijk over het Crimineel Wetboek [1] en zijne zending bij den Hertog de Reggio [2]. De stukken hiertoe betrekkelijk zijn door mij op 's Rijks Archief gedeponeerd, met een aantal andere door mijn vader nagelaten papieren, van welke allen eene opgave achter dit voorwoord gevoegd wordt.

Om op andere punten zijne werkzaamheid te doen kennen, deel ik, behalve enkele door hem in het wetgevend ligchaam uitgesproken redevoeringen, drie adviezen van zijne hand mede, door 's Raads Eerste Sectie [3] (die van wetgeving en algemeene zaken) uitgebragt.

---

[1] Te Amsterdam, 1810 bij v. Esveldt Holtrop.

[2] Prof. Jorissen. De ondergang van het Koningrijk Holland. Arnhem. 1871.

[3] Van deze sectie was Reuvens, Elout's stadgenoot, president; een man om regtschapenheid en groote regtskennis zeer geacht. — Ook met anderen zijner stadgenooten, vrienden zijner jeugd, bevond Elout zich voortdurend in

Twee daarvan over „Onderwijs" en over „Schoolgelden" hebben eenig actueel belang. Zij getuigen van helder inzigt, van zucht voor welbegrepen vrijheid, van eerbied voor de christelijke opleiding in de school, het voornaam bestanddeel der volksopvoeding.

Reeds als Procureur Generaal door den Agent voor het Onderwijs omtrent de nieuwe plannen geraadpleegd had Elout te kennen gegeven dat de gebrekkige toestand van het schoolwezen allezins de zorg der Regeering wettigde, doch dat men had toe te zien ten einde de inmenging niet in

---

gewigtige ambtsbetrekkingen. Gelijk bijv. de HH. J. P. van Wickevoort Crommelin, J. van Styrum en van Leyden van Westbarendrecht. Vooral de laatste, met wien hij van jongs af en op de akademie vertrouwelijken omgang had, bij wiens promotie hij paranimf was en wien hij om kunde, scherpzinnigheid en nauwgezetheid hoog waardeerde. — Onder diens brieven aan E. vind ik er een uit Heidelberg Augustus 1789 omtrent den toestand van ons vaderland in die dagen, eenige niet onbelangrijke bijzonderheden inhoudende:

„Ik heb nu doorkruist N.-Holland, Vriesland, Groningen, Oost-Vriesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland. Van daar den Bosch, Maastricht enz. Ons Vaderland levert niets anders op dan een dagelijks toenemend verval; welks oorzaak reeds vrij hoog gezocht moet worden; schoon de laatste verdeeldheden en omwenteling niet weinig hebben toegebragt om dat verval aanmerkelijk te verhaasten. Buiten het dorp Meppel in het landschap Drenthe, dat jaarlijks toeneemt, heb ik overal hooren klagen dat huizen werden afgebroken, dat de koophandel kwijnde, enz. De landbouw is over het geheel nog het beste, maar men ziet met smart in een land dat anders zoo bevolkt is, zoo vele heiden bij Amersfoort en nog meer in het landschap Drenthe. De vaart van Assen tot Meppel kan vroeg of laat dienen om dat land vruchtbaar te maken; daar er vrij goede veenlanden zijn. — Over het geheel heb ik het getal patriotten zeer groot gevonden. In Vriesland wordt men bij den vinger aangewezen als men oranje draagt. In Groningen, Deventer en Gelderland is zulks noodzakelijk, schoon te Groningen zeer veel patriotten zijn. In den Bosch integendeel en te Maastricht ziet men bijna niemand met die couleur; daar men zelfs in de laatste plaats zwarte cocarden aantreft, alsmede in Vriesland, waar in Franeker ik twee burgerlieden op mijn oranje heb hooren schimpen; vermits ik bij mijn vertrek van Warmond het op mijn hoed vast gezet en aangehouden zoolang ik op het grondgebied der zeven provinciën ben gebleven. Over het geheel heb ik weinig overblijfsels gevonden van die gulheid zonder complimenten, die voorheen ons nationaal karakter kenmerkte, enz.

monopolie te doen ontaarden, door het bestaande te belemmeren of te vernietigen.

Het andere stuk, betrekkelijk de „hooge policie, de dispensatiën enz.", handhaaft met bescheidenheid en onafhankelijkheid, hoedanigheden die Elout, gelijk sommige andere staatslieden, ook onder Willem I, kenmerkten, de gezonde beginselen eener constitionele monarchie tegenover de denkbeelden des ministers van Justitie; wiens overhelling naar de fransche instellingen hem in December 1813, blijkens Hogendorp's aanteekeningen, deed oordeelen dat men de keizerlijke constitutie konde behouden, mits men den Prins in de plaats des Keizers stelde.

Elout was níet Franschgezind. Hij had den franschen invloed steeds geducht en lang vóór 1795 op jeugdigen leeftijd tegenover Pieter Paulus bestreden. Na Lodewijk's abdicatie weigerde hij diens opdragt om aan Koningin Hortense het Regentschap aan te bieden [1]; trad alleen op als Lid der Commissie ter behartiging te Parijs van Hollands belangen [2]; vermeed dáár zooveel mogelijk alle onnoodige aanraking met Hof en autoriteiten en verontschuldigde zich van de aanneming van betrekkingen onder het Keizerrijk. Toen hij dacht dat dit voor het lidmaatschap van het Wetgevend Ligchaam, van den Staatsraad en van het Hof van Cassatie gelukt was,

---

[1] Zie „documents historiques" van Kon. Lodewijk. III p. 297. en Register Besluiten Raad van Regentschap 3 Julij 1810. — de Heer van Spaan van Biljoen werd in Elouts plaats benoemd.

[2] In een schrijven van van Styrum (achtereenvolgens Landdrost van Amstelland en prefect te Nantes) van 27 Julij 1810 lees ik: „Eenige weken geleden had ik niet gedacht u naar Parijs te schrijven, doch verklaar echter gaarne dat het mij zeer aangenaam is zulks in de gegeven omstandigheden te doen, als kunnende ik niet genoeg loueren de benoeming van alle de leden der Commissie en inzonderheid dat u door het erlangen der meeste stemmen aan het hoofd benoemd zijt; dewijl ik ten volle overtuigd ben dat (indien 't mogelijk is) alles door kracht van redenen en welsprekendheid tot nut van ons land zal worden verrigt en men dus met alle regt zich nog met eenige hoop kan vleijen.

ontving hij nogmaals in 1811 een aanzoek voor deze laatste betrekking. Eene directe weigering kon slechts leiden tot noodelooze kwelling. Door zijn voortreffelijken vriend Rutger Jan Schimmelpenninck, destijds Senateur, werden de zwarigheden opgeheven [1].

De drie jaren tusschen Hollands' inlijving (door Napoleon bij de instelling van l'ordre de la reúnion „à jamais" bestempeld) en de gezegende omwenteling van 1813 bragt Elout ambteloos te 's Gravenhage door. De oude betrekking tot den Graaf Leopold van Limburg Stirum werd daar aangehouden. De tot dien tijd meer zijdelingsche met Hogendorp nader aangeknoopt. Zoo schrijft diens zoon, mijn trouwe vriend wijlen Baron Frederik van Hogendorp, in een ter uitgave gereed stuk over „1813": „Door Hogendorp en vele „anderen aangezocht de belangen hunner tot garde d'hon„neur gedesigneerde zonen te verdedigen, achtte Elout zich, „als geen „persona grata" te Parijs, wel verpligt juist ter „wille dier belangen de opdracht te weigeren; maar vatte „bij die gelegenheid eene verknochtheid voor Gijsbert Karel „op, welke deze even hartelijk beantwoordde en die, door

[1] Schimmelpennick's brief Parijs 28 April 1811, luidt: Zeer geachte vriend. Ik heb den inhoud van uwe beide brieven rijpelijk overwogen en ook vooraf eenige informatiën willen nemen, welke op de beantwoording invloed konden hebben..... Ik ben het met u eens, mijn waarde vriend, dat het in uw geval voor u zeer wenschelijk zoude zijn om niet benoemd te worden en dat gij daardoor vele zwarigheden zoudt ontwijken. Ik ben zeer bereid om uwe intentie daartoe te seconderen, en ik vleije mij dat ik dit met effect zal kunnen doen, vooral, wanneer dit werk zijn regulieren loop zal hebben en de definitieve benoeming in den Senaat zal moeten worden afgehandeld. Ik zal dan bij die gelegenheid voor uwe belangen alles doen en zeggen hetgeen mij door de bewustheid van uwe intentie en van uwe omstandigheden zoowel als door de gevoelens van vriendschap welke ik u toedraag zal worden ingeboezemd en ik durve mij nog al eene goede uitwerking daarvan beloven.

Mijn vrouw en zoon voegen hunne complimenten voor u en mevrouw bij de mijne, terwijl ik met de opregte gevoelens van vriendschap en achting blijve, uw dienstwaardige vriend, get. R. J. Schimmelpenninck.

„menigen eerlijk en met zaakkennis gevoerden strijd in de „geheime vergaderingen der Commissie voor de grondwet, „versterkt en bezegeld, door beide mannen als eene kostbare „erfenis aan hunne zonen is nagelaten."

In de hagchelijke Novemberdagen vinden we Elout dan ook op de Kneuterdijk. G. K. v. Hogendorp's M. S. aanteekeningen zeggen „Den 20sten (Nov. 1813) kwamen noch de „heer van Aylva, noch de heer Falck; maar daarentegen „onderscheiden notabelen, zooals de heeren van Leyden van „Westbarendrecht en Elout" (met Elout trad ter vergadering „op Joan Melchior Kemper). „In die vergadering" schrijft wederom de zoon „meende Elout de invoering van Staten „Generaal te moeten afkeuren, wijl de hagchelijke omstan„digheden een krachtig bestuur vorderden en dit niet te „verwachten was van een regeering die over zoovele schij„ven liep."

Elout's beschouwing elders medegedeeld [1] dat de uitvoering der groote zaak moest worden overgelaten aan de weinigen, die haar moedig het eerst in het beslissend oogenblik hadden opgevat, ook om den naijver of weifeling van enkelen, wordt geregtvaardigd door Bentinck's brief aan den Generaal de Jonge, door den Staatsraad de Jonge in zijne „Bijdragen 1813" medegedeeld. Elout onttrok zich niet. Hij bleef te 's Hage toen anderen zich verwijderden en zijne eigene familie, na den brand van het hôtel [2] Jacquinot de Pampelune, (welke als de volvoering werd aangezien van de bij hun vertrek door de Franschen gedane bedreiging) naar Haarlem de wijk nam. — Bij de verwachte aankomst des Prinsen bragt hij den graaf v. Stirum naar Sche veningen, doch keerde, niettegenstaande diens aanhouden terug, in het besef dat wat het driemanschap had gedaan hun, niet hem, het regt gaf den Prins te ontvangen.

---

[1] Aanteekeningen van een Staatsman 's Hage. Roering. 1850. p. 11—12.
[2] Op de plaats waar thans Prins Frederik's paleis staat.

In December 1813 volgde de zamenstelling der Grondwet's commissie, waaraan het door Elout genomen deel eenigzins is bekend [1].

In April 1814 de instelling van den Staatsraad en Elout's benoeming. Hoe de Souvereine Vorst over die tot groote diensten geroepene instelling toen dacht, blijke uit zijne in dezen bundel opgenomene toespraak, waarvan waarschijnlijk aan ieder lid een afschrift is uitgereikt.

Omtrent Elout's betrekking tot den Raad deel ik uit Hogendorps MS. aanteekeningen van 1817, mij door zijnen zoon gegeven, het volgende mede:

„Ik vroeg van den beginne aan den Heer Elout of hij „wel werken wilde en hij werd de spil, daar de zaken meest „op draaiden. Hij sloeg mij den Heer de Mey tot Secretaris „voor en op zijne beschrijving nam ik hem, schoon onbe„kend, aan. Hij was volmaakt voor dien post geschikt."

„Alle zaken kwamen bij den raad. De Prins verstond dit „zoo. Nogthans" (voegt H. op minder goedkeurende wijze er bij) „heeft hij er de buitenlandsche zaken niet gebragt." H. bewondert 's Prinsen vlugheid om van de éene zaak tot de andere overtegaan. Hij zelf gevoelde daarvan de moeijelijkheid; doch voegt daarbij: „Dan hier kwam mij te pas, hetgeen „mij steeds geholpen heeft in alle moeijelijke omstandigheden: „eene verheffing van het hart naar Boven. De kracht Gods „staat altijd gereed voor degenen, die er in den geest en in „het geloof om bidden." Ofschoon in den regel de uittreksels zich tot mijnen Vader bepalen, kon ik deze kenschet-

---

[1] De mededeeling van Hogendorp's aanteekeningen ware belangrijk. — Gaarne had de Prins een wettigen invloed op de verkiezing der leden van de Staten Generaal en anderen gehad. Hij ontbood eene subcommissie. Hogendorp bestreed daar dat verlangen en zegt: „de Heer Elout ondersteunde met zijn fijn verstand en rondborstige taal, hetgeen hij mijne menschkundige aanmerkingen noemde en de Prins berustte in de zaak."

sing van den grooten en godvreezenden man niet terughouden.

„De raad van State" vervolgt Hogendorp „had nog al de „meeste kennis van de zaken. De Kabinetsraad" (waarin H. „zitting had) „veel minder. De ééne minister vernam hoe „langer hoe minder van de werkzaamheden des anderen."

De leden der Staten-Generaal, gezanten en andere hooge ambtenaren werden in den raad beëedigd.

Alle reglementen, instructiën, wetsontwerpen werden in den raad zaamgesteld en de leden nu en dan, gelijk bijv. de HH. Elout en van Alberda voor de wetten op de nationale Militie en Schutterijen bij Besluit van 9 Januarij 1815, de HH. Fagel en Holvoet voor finantieele maatregelen bij Besluit van 19 October 1815, de HH. Raoux en van Gennep voor wetsontwerpen van het Burgerlijk Wetboek, bij Besluit van 16 November 1819, met de toelichting en de verdediging in de Staten-Generaal belast.

Omtrent de behandeling van het reglement van Commissarissen-Generaal over Nederlandsch-Indie, lees ik bij Hogendorp: „de Heer Elout werd benoemd tot Commissaris-Gene- „raal. Hierbij verloor de raad van State zijn werkzaamst „lid en het verlies is nog niet hersteld. Ik riep de HH. Gold- „berg en van der Capellen in den raad. Alles schikte zich „met volkomen eensgezindheid. De Hr. v. d. C. wist nog „niets van O.-I. zaken. Met den Heer Elout ben ik het op „alles eens geweest. (E. verwijderde zich bij de eindbeslissing. „Hij schrijft mij nog met lof van mijne schriften welke hij „op de reis overgelezen heeft. — Zoo zijn mijne pogingen „van vroegere dagen eindelijk vruchtbaar geworden."

In den Staatsraad, gelijk in dien van het Koninkrijk Holland, hadden, behalve soms Generaals en Vlagofficieren, zitting: gewezen Hoofden van Departementen, van Gewesten, van Gezantschappen; er werden wederkeerig sommige leden uit den Raad tot die betrekkingen benoemd. — Volkomen gelijkheid der leden door afwisselende rangorde en beurtelings optreden als sectiepresidenten is daartoe wenschelijk. — De verplaatsing der staatsambtenaren nu en dan in andere betrekkin-

gen, is heilzaam voor de rigtige kennis en behartiging van 's Lands algemeene belangen. Ze is voor de referendarissen en commiesen van Staat, ook door Hogendorp aanbevolen en te verkiezen boven het rustig laten op eenzelfde plaats. — Zeker heeft het beperken der onderscheiden vakken der staatsdienst binnen eigen grenzen, ter vorming van grondige specialiteiten zijne aanbevelingswaardige zijde. Maar ook de algemeene regeerkunde moet worden geleerd. En daartoe is eene meer algemeene veelzijdige vorming noodig. Ze is eigelijk onmisbaar voor de hoofden van departementen van algemeen bestuur, van provincien en van gezantschappen. — Ook door de diplomatie als een op zich zelf staand vak te beschouwen kan men te ver gaan. Examens bewijzen niet genoeg. Er is meer noodig dan kennis. En zoo het wenschelijk is een diplomatiek corps te vormen ten einde de onmisbare bekendheid met plaatsen en zaken te erlangen, — de tijdelijke plaatsing van enkele zijner leden in binnenlandsche betrekkingen en het optreden nu en dan van mannen, om hoedanigheden en diensten hier te lande bekend en geacht, kan voor aanzien en invloed buiten 's lands niet dan weldadig werken.

De uit den Staatsraad van Holland medegedeelde stukken doen eenigzins de werking der sectiën vooral die der eerste sectie kennen.

Omtrent dat punt vind ik in Hogendorp's aanteekeningen:

„De quaestie was gerezen of sommige zaken onmiddelijk „door den Prins in handen der sectiën zouden gesteld worden „en *door dezen afgedaan.*

„De Heer Elout was daartegen en zijne laatste werkzaam„heid in den Raad was eene voorspoedige poging om dit te „keeren. De gewigtigste adviezen, zeide hij, zijn soms uit de „geringste zaken gesproten en hij bewees dit met voorbeel„den. Geven de onderscheiden sectiën, zeide hij, afzonderlijke „adviezen, dan is het met de eenheid van den Raad gedaan."

Dit neemt echter het hoogst wenschelijke niet weg dat de

sectiën in den regel voor alles wat met wetgeving in verband staat en met algemeene maatregelen van in en uitwendig bestuur de zaken voorbereiden met de hoofden en des noods met de hoofdambtenaren der departementen. Arbeid en personeel worden zoo aan die departementen bespaard. Botsing en kwetsing van eigenliefde zóó vermeden. Grondigheid, eenheid, wetstijl bevorderd. Regeerings-traditien bewaard, regeeringsbeleid versterkt. Maar ook daartoe moeten de zaken *áfgedaan* worden in den vollen Raad. Deze „afdoening" wint wederom wanneer de betrokken Ministers in gewigtige zaken de beraadslagingen bijwonen. — Aan hunne eindbeslissing wordt daardoor niet te kort gedaan; evenmin als aan hunne verantwoordelijkheid en aan de werking des Ministerraads; welks leden in gewone zaken toch moeijelijk elkanders werkzaamheden kunnen volgen of beoordeelen. — Zoodanige werking belet dat het „hooren" slechts „vorm" worde en versterkt naar buiten het vertrouwen in de regeeringsmaatregelen. Naast eene behoorlijk ingerigte afdeeling contentieux behoedt ze voor centralisatie en bureaucratie in gewone zaken; en in buitengewone voor overijling. Ik bedoel bijv. ontbinding der Kamers. Deze behoort in het belang der Kroon en in het algemeen belang niet te geschieden dan na den Raad te hebben gehoord; zelfs zonder ze te beschouwen als algemeenen maatregel van inwendig bestuur; iets waartoe ik echter overhel, ze de uitoefening achtende van eene grondwettelijke bevoegdheid, welke alle gemeenten en alle stemgeregtigden des rijks betreft.

Eindelijk zou de opdragt aan Commissiën uit den Raad ter verdediging van regeeringsvoorstellen in de Staten-Generaal nuttig knnnen werken, de taak der Ministers verligten en veel doen vervallen van het vaak persoonlijke der bestrijding.

Nog een punt betrekkelijk den Staatsraad van 1806 en 1815, een zeer stoffelijk punt, zij het mij vergund aanteroeren. Ik bedoel de bezoldiging. Deze was van 1806—1810 *f* 6000 voor

de leden, ƒ8000 voor de sectiepresidenten. Van 1814—1815 ƒ6000, van 1815—1830 ƒ8000 voor de leden. De moeijelijke finantiëele toestand des Rijks heeft die in 1831 eerst tot ƒ6000 vervolgens tot ƒ5000 teruggebragt. Enkele leden zijn zelfs op ƒ3500 aangesteld, doch onder Koning Willem II óok op ƒ5000 gebragt. — Het behoeft wel geen betoog dat bij het driedubbele van alle prijzen sedert 1806, er geene verhouding meer bestaat tusschen de bezoldiging en de behoeften, den rang en de billijke aanspraken van staatsdienaren, tot zoo gewigtige diensten geroepen. Welligt kan vermindering van personeel, door niet vervulling van een paar vacaturen, (en dit zoude in meer dan één collegie zonder benadeeling der zaken kunnen geschieden) althans tot het terugbrengen op de voorlaatste bezoldiging, hoe ongenoegzaam ook, kunnen leiden. — Dit alles geldt mede de ambtenaren bij den Raad.

De sedert jaren gevolgde finantiëele handelwijze van den Staat jegens hoogere en lagere ambtenaren is niet wel te verantwoorden. Terwijl nieuwere ambten, terwijl alle andere middelen van bestaan eene aan de klimmende behoeften des tijds eenigzins geëvenredigde belooning aanbieden, wordt in den regel een hoogst karig en ontoereikend loon den arbeid toegekend, waarvan voor een aanmerkelijk deel 's lands welzijn afhangt. Van dat loon wordt voor een niet ruim pensioen, in afwijking van vroeger, nog aanzienlijk gekort.

Tenzij dan alléén voor de legestrekkende ambtenaren, (eene regeling wier grond niet wel is te beseffen) bestaat er geen uitzigt om weduwen of kinderen iets natelaten. Moet in dat alles niet worden voorzien? En is de zuinige regeling niet opmerkelijk tegenover de soms kwistige hand waarmede millioenen schats aan openbare werken besteed worden? Inderdaad perst de wijze waarop in 't algemeen de ambtenaren zich van hunne pligten kwijten, eerbied af. Moge ook de Staat dien eerbied weldra betoonen!

Het naar mijn oordeel meest belangrijk stuk in dezen bundel medegedeeld is het advies des Staatsraads van 22 December 1828 N°. 9a en 9b betrekkelijk de voordragt des Ministers van Koloniën van den 13den Mei te voren [1]. Het werd toen ik, het eerst in 1850, ter kenschetsing van mijns vaders denkbeelden over de Indische aangelegenheden een en ander openbaar maakte, door den drang der omstandigheden, ofschoon aangehaald, daarbij niet gevoegd. Ik heb dit sedert betreurd. Eene zóó wel overwogene, met bondige redenen omkleede ondersteuning aan die voordragt verleend door een aantal kundige en aanzienlijke mannen [2], niet beneveld door het prisme van partij of van batig slot, had welligt ook bij sommigen mijner vrienden beteren ingang aan Elout's denkbeelden doen vinden. Ze had kunnen medewerken om eerder den tegenstand te overwinnen tegen de thans herwonnen mogelijkheid om voorzigtig maar opregt terug te keeren tot „het onder alle hemelstreken en alle omstandigheden beste „regeeringstelsel" [3].

Een voornaam bestanddeel van dat stelsel is de uitgifte, voor altijd of voor zekere bepaalde langdurige tijdperken, van woest liggende voor de kultuur geschikte gronden aan personen of maatschappijen door middel van Europeesch kapitaal en gedeeltelijk van Europesche bevolking, met het vermogen om vrijelijk over de producten te beschikken.

De mogelijkheid en nuttigheid daarvan was gebleken uit het wèlslagen der pogingen van onderscheiden landeigenaren

---

[1] Zie Elouts bijdrage 1851.

[2] De Raad bestond toen uit de HH. Mollerus, Vice President; van Lynden van Lunenburg, Fagel, van Lamsweerde, van Burmania Rengers, d'Anethan, van Lynden van Hoevelaken, Raoux, de Gaiffier, van Pabst tot Bingerden, Piepers, van Keverberg van Kessel, Borret, van Toers, Metelerkamp, o'Sullivan de Grass, du Bois, van de Poll, de Bije, Reyphius, d'Olislager, Stratenus en Dotrenge, Leden.

[3] Baud.

en pachters in de Vorstenlanden en elders op Java; gelijk bijv. de HH. de Wilde op Soekaboemi [1] en de Heer Money, Lid van het Engelsch Parlement en Directeur der Engelsche O. I. Compagnie, op Pamanoekan en Tjassem. Het adres van den laatste (waarover 's Raads advies N°. 9b) bevatte gewigtige, niet betwiste bijzonderheden omtrent de wijze, waarop en de middelen, waardoor de kultuur op die landgoederen was aangevangen en voortgezet; omtrent de werktuigen en werklieden daartoe met groote kosten uit Europa ontboden; omtrent het daarstellen van eene geneeskundige inrigting, het oprigten van scholen voor het onderwijs van eene menigte inlandsche kinderen enz.; een en ander tot eene uitgavevan nagenoeg twee millioenen guldens. — Welke rijke en weldadige gevolgen waren van zulke Kolonisatie te verwachten! Hoe juist het gebied afgebakend van den Staat en van de individueele pogingen! Hoe heilzaam kon ze, bij verdeeling van arbeid, elkander ondersteunen.

Willekeurige handelingen der Ned. Indische Regering, na de afgeloopen zending van Commissarissen-Generaal [2], hadden aan alle regtmatige verwachtingen den bodem ingeslagen. — Het terugkomen op zulke handelingen, het leggen van nieuwe grondslagen voor de uitgiften van gronden lag in de plannen van het den Raad onderworpen ministerieele voorstel.

De Raad vereenigt zich daarmede; betoogt daarvan 1° de mogelijkheid en uitvoerbaarheid; 2° de noodzakelijkheid; en verwacht daarvan, ook door den invloed van het Christendom, zedelijke en godsdienstige beschaving der inlanders. — Maar de Raad zou zelfs verder willen gaan dan de Minister en geeft op de in het advies ontwikkelde gronden, in overweging uitgifte van gronden in vollen en vrijen eigendom.

---

[1] Elout Bijdragen 1851, 1861 en stukken Sockaboemi op 's Rijks Archief gedeponeerd.

[2] Zie aangehaalde „Bijdragen", omtrent het stelsel van C S., zijne aanvankelijke vruchten, zijne terzijdestelling en de gevolgen daarvan. De bestrijding van dat stelsel getuigde niet altijd van historische nauwkeurigheid.

Het aangeprezen stelsel van regeering heeft om den nood van het moederland moeten wijken voor een stelsel van cultures, dat den Staat afhankelijk maakte van oogsten en markten; dat in plaats van vrijheid, dwang en monopolie medebragt en de individueele ontwikkeling der bevolking verhinderde. — Het is niet proefhoudend bevonden. — De man van genie en veerkracht (maar, niettegenstaande zijne groote hoedanigheden, geen staatsman, geen staathuishoudkundige) wien men Java's vermeerderd productief vermogen en millioenen schats heeft te danken, had zich bereids in 1839 teruggetrokken voor betrekkelijk nog maar geringe bezwaren, die echter reeds meer dan ééne zaak deden betwijfelen [1].

---

[1] Billijk is de mededeeling van het schrijven daaromtrent van mijnen vriend W. de Clercq van 13 December 1839, wien ik sommige twijfelingen mededeelde.

„Lieve Broeder in Christus! Regt welkom kwamen mij Uwe hartelijke letteren dezen morgen ontvangen en waarvoor ik U dankbaar ben. Hoort eens! De zaken in deze wereld kunnen op verschillende wijze beschouwd worden. Wij kunnen en mogen elkander die zaken onder het oog brengen, mits wij aan elkanders opregtheid niet twijfelen en de stroom des Christelijken levens niet gestremd worde. Dat ik in de gewigtige betrekking, die mij is toevertrouwd, niet gedurig in het klein of groot zoude struikelen, wie zal dit ontkennen? Maar ik houde mijne opregtheid vast als Job de zijne. Ik weet dat God daarin mijn eenige toevlugt en helper is en dat Hij mij ook daarin niet heeft verlaten. God heeft ons in onze Directie bij groote eensgezindheid bewaard door veel strijd en moeijelijkheid heen. Iederen avond als er iets gewigtigs was heb ik het mogen opteekenen en ik zoude dit alles wat de Directie betreft, willen laten drukken. Van morgen af, kon ik er geen gerust geweten in behouden, dan hield ik terstond op. Want wat baat alles bij de schade aan de ziel?

Noch U, noch iemand neem ik het kwalijk verkeerd te oordeelen van zaken, die zoo zonderling los voorgesteld worden; maar dit alleen kan ik U zeggen, dat wij *van dag tot dag gestreden* hebben tegen de strekking van het *gouvernement* om de *kip met de gouden eijeren* in eens te dooden; dat wij, hierin door onze Commissarissen ondersteund, ook geen kamp gegeven hebben; maar dat op eens niet alles op den gewenschten voet gebragt kan worden zonder de teederste belangen in de waagschaal te stellen. De zoo hoog uitgeroepen millioenen zijn geen *voorschot in blanco*, maar een resultaat

Zijne opvolgers hebben die twijfelingen niet opgeheven, al gelukte hun jarenlange bestendiging van zijn stelsel.

---

onzer rekening-courant met het Indisch gouvernement, zoo gij wilt, op een gegeven punt genomen en waarvan op eenige kleine verschillen na bijna alles in onze handen onverantwoord berust, zoodat wij het gouvernement of de natie tot geene opofferingen dwingen. *Wij* hebben *niet* om de 40 millioen gevraagd, maar steeds gedrongen op den natuurlijken loop der zaken, Indië heeft een jaarlijksch overschot; maar daarvan moet af de behoefte van Indië aan specie en zelfs eene zekere massa producten om tot retour of tot verwisseling van specie te kunnen dienen. Men wenscht er nu *meer van te trekken* en wel daarom ons, zoo het heet, aftebetalen en eene schuld te creëeren. Ook op andere middelen ware dit te vinden geweest.

Toen wij onder het ministerie van uw vader onze werkzaamheden aanvingen begonnen wij met acht millioen aan specie uittezenden op de Preanger-Regentschappen, 'tgeen eerst in twaalf jaren weder in zoude komen en waarvoor wij geene zekerheid hadden. Dit was vrij wat meer gewaagd dan iets 'tgeen we in de laatste jaren deden, toen wij nooit over iets meer dan over den oogst van *het jaar contracteerden. Toen* had er niemand iets tegen; *nu* valt men er op omdat men de zaak niet in zijn geheel kent. — Zoo gaat het steeds met de beoordeeling der publieke opinie en het is dan ook onmogelijk zich jegens *haar* te regtvaardigen. Wel tegen *particulieren*, die de zaak onderzoeken willen. Daarom hebben wij onzen *raad*, die niet ligt over de zaken heengeloopen is.

Nu nog een woord over de regering. Die moet ook niet te zwaar beschuldigd worden. Want vooreerst brengt de geheele last van het zoogenaamde constitutioneele gouvernement eene zekere onopenhartigheid te weeg. Verder heeft het publiek niet genoeg in acht genomen, dat door altijd te graven, men eindelijk aan water komt. De afgrond bestond, van jaar tot jaar moest het eindelijk uitbreken. Is nu in het midden van dat alles, de zegen van de Oost niet opmerkelijk, niet renderend geweest? En nu ziet men alleen op het nog ontbrekende en beklaagt zich dat de uitkomst niet nog grooter is geweest, in plaats van te zien op 'tgeen waaraan men ontkwam. Een gouvernement kon in omstandigheden, zoo als wij beleefd hebben, niet zoo weinig uitgeven als het wil. De machine moet voortgaan of springt in stukken.

Ook van den Bosch is te opgewonden in zijne verwachtingen geweest; heeft de oogsten reeds te vroeg doen aangroeijen; heeft te veel gedacht dat hij *alles* dempen en in *alles* voorzien kon. De man is geweldig, wil te veel alles naar zijn wil schikken, kent niet genoeg den loop van de zaken en de teederheid van het crediet. Doch wezenlijk oneerlijks of verkeerds heb ik nog nooit iets van hem gezien en blijf nog aan hem als een, wanneer hij goed ingelicht en geleid wordt, edel character gelooven.

Onder dat stelsel waarbij alles met verdubbelde klem van de regeering uitging kon ook de vrijheid der christelijke verkondiging niet winnen [1]. Guerrike's verzoek om den Bijbel op

---

Nu nog een woord over hetgeen mij staande houdt midden in al de stormen, woelingen en miskenningen. Het is omdat ik in diezelfde maatschappij Gods hand nog tot het behoud van Nederland zie uitgestrekt; het is omdat ik zoo vele vruchten ten goede, zoo vele ontkiemingen van welvaart en nut heb mogen zien en dat ik weet, dat uit menig stulpje in Overijssel en Gelderland het dankgebed voor ons oprijst en rijzen zal ook dan wanneer mijn naam niet meer in de Directie zal voorkomen. — Vele broeders in Christus vinden er brood door, in het midden van alles wat ook in dezen in eene wereld van zonde verslonsd of verzondigd wordt. Eene marine van honderde schepen staat daar, die anders nooit ontstaan ware. Langs de geheele Maas en zelfs tot in Zeeland is eene geheele nieuwe industrie uit de scheepsbouw gekomen. Eindelijk zoo wij vrede behouden en men ons wegens de finantien in vrede laat, dan ligt er nog een onmetelijk veld geopend in de betrekkingen met den Indischen Archipel, nu nog aardsch, materieel, doch die later, als de wind des Geestes zal waaijen, hemelsch, christelijk kunnen worden. Dat ik in dezen in het midden van een schakel sta, die met het koningrijk Gods in verband is, dat mag ik nu en dan gevoelen: vooral toen ik met Gerieke voor Java mogt bidden. God is God en zijn naam zal groot worden tot aan de einden der aarde.

Zoo ga het dan voort door goed en kwaad geruchte, mits de hand van God maar gevoeld worde. Als ik weder in het geloof mag staan en niet op de golven en stormen zie, dan mag ik niet alleen gerust zijn, maar roemen dat ik in niets anders zoo op mijne plaats zoude staan dan in dit; en dit alles daartoe voorbereid is geweest.

Nu broeder, ik vraag excuus over deze uitweiding, maar ik wierd ruim in mijn harte en mogt het nu ook eens uitstorten. Ik dank uwe liefde die mij daartoe aanleiding gaf.

. . . .

Daar ben ik reeds aan het einde van mijn tijd en papier en kan dus geene andere onderwerpen aanraken. In vele zaken is voorbereiding. Zoo wij wachten kunnen en op den Heer zien, wij zullen nog zaad zien opkomen. Nu wees innig en broederlijk gegroet en is er iets te mijnen opzigte dat u bezwaart, schrijf het gerust en ik hoop dan of gul schuld te belijden of te handhaven hetgeen ik zou achten dat vastgehouden moest worden. Groet uwe geachte familie hartelijk van Uw liefhebb. Vriend-Broeder

W. de C.

[1] Dit bragt sommigen onzer met Ds. Helding aan het hoofd tot de uitzending van ruim vijftig „Christenwerklieden — waartoe vooral ook „vader Em-

zijne scholen te brengen (waarvan hij de mogelijkheid aantoonde door het overleggen van een met de aanteekeningen des Sultans van Soerakarta verrijkt exemplaar des Bijbels) werd beantwoord met de woorden: dat zulks voor Heidenen wenschelijk mogt zijn, niet voor Mohamedanen die éénen God en Vader met ons hebben. Op Thomson's opname in Patnam asylum van een paar Javaansche kinderen, volgde de last om Java te verlaten. Een ambtenaar, wiens lippen overvloeiden van hetgeen Christus hem in het hart had gegeven, werd ernstig berispt.

Gelukkig zijn die belemmeringen opgeheven. Maar tevens een schoolwezen ingevoerd dat noch Europeanen, noch Mahomedanen tot Christus zal brengen en dat eigenlijk door negatie het Mohamedanisme bevordert. De Protestantsche Kerk in Indië, niet genegen om de Staatsbanden los te maken, waardoor alleen in haar boezem nieuwe opwekking mogelijk is, betoont slechts in enkele leden ijver voor de zending. De Regering, evenmin als de Natie en de Kerken, bevroedt niet het gewigt der zaak. Toch moesten de oogen geopend worden èn voor de onlangs nog door Sir Bartle Frere aangetoonde zegenrijke gevolgen der zending in Britsch Indië, waaraan uitnemende staats- en krijgslieden groote diensten bewezen, èn voor de recrudescentie van het Mohamedanisme.

Dit moge in Europa, Klein Azië, Syrië en Egypte verzwakt zijn, het is dit niet in China, in Indië, in den Archipel, in het midden en westen van Africa. De Wahabi's werken sterk en bewijzen den Islam groote diensten. Zoo

---

de's" voorbeeld op Soerabaja medewerkte. Op de vraag of handel en handelmaatschappij niet door eigen werkzaamheden Chistelijken invloed zou kunnen uitoefenen, antwoordde de Clercq mij op 19 Nov. 1843. „De zaak die gij mij op het harte drukt is bij Oudermeulen en mij niet tehnis. Over het innerlijk bestuur op Java heeft men ons nimmer geconsulteerd; zelfs niet in dingen waarop wij onmiddelijk betrekking hebben. Ik heb eens over de hoogere belangen van Java aan Z. M. geschreven, doch heb nimmer eenig antwoord bekomen."

ook Saeyed Ahmed's volgelingen. Voor de koloniale Mogendheden geldt het in meer dan éénen zin de vraag: Mahomed of Jezus? Koran of Bijbel?

De bij vele Mahomedanen daarentegen ontwakende behoefte aan wat beters dan Mahomed of Koran biedt, geeft der zending nieuwen moed en legt der Regering dubbele verpligting op om het beginsel van godsdienstvrijheid alomme te doen erkennen en de door haar gelukkig erkende vrijheid van evangelisatie te handhaven. Zij is zeker niet geroepen tot onmiddelijke medewerking; maar allezins gehouden zich den Christennaam niet te schamen en zoo veel mogelijk te herstellen een eeuwen lang verzuim, waarin wij allen, met onze vaderen en onze vorsten en onze kerken, hebben gezondigd. Wij plukken in een dreigend Mahomedanisme (dat bij het begin der zeventiende eeuw in den Archipel nog geringe kracht had en bij Christelijk geloof en trouw reeds lang voor het evangelie had moeten wijken) wrange vruchten. Zij verdubbelen de lasten, welk een erfelijk koloniaal bezit met de lusten medebrengt. Die sleep, ook voor ons wederom sedert 1816, van kleinere en grootere oorlogen. Zoo moeijelijk te vermijden; zoo moeijelijk ook, gelijk trouwens evenzeer de continentale oorlogen, uit een christelijk oogpunt te beoordeelen; en die in Gods voorzienigheid slechts schijnen te worden toegelaten als wegen om de volkeren tot Hem te brengen; en als middel om ons aan onze schuld te herinneren. De jongste vrucht is Atjin. Een volk, in 1602 ons niet ongenegen en nog in het genot van Arabische beschaving, thans een rooversstaat, jegens Nederland vervuld met fanatische haat, waarvan de ontwikkeling door eene rei van omstandigheden sedert 1824 is bevorderd. — Voorzigtigheid was hier pligt. — Immers, zie ik wel, dan stonden we voor twee gevaren. Het eene bedreigde Neerland's onverdeeld gezag, magt en invloed. — Het andere de veiligheid in de wateren des Archipels. — Een tijdig verhoeden van „faits accomplis" was der regering opgelegd. Zij

heeft zich daarvan, na ernstig en gemoedelijk overleg in het besef harer groote verantwoordelijkheid, met beleid en veerkracht gekweten. Had Nederland meer gebeden de gang en afloop der zaken waren welligt van den beginne af voorspoediger geweest. Toch hebben we, niettegenstaande voortdurende bezwaren, stof tot dank. Zien we nu slechts toe ons van hooge en heilige pligten jegens het aan Nederland als aan een Christennatie, toebetrouwd Indië te kwijten en in alle dingen de hulp niet in ons zelven, maar in God te zoeken, aan da Costa's regelen indachtig:

't Geheim van allen zegen
(Oranje en Neerland! hoor 't!)
Is in Gods vrees gelegen,
Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn woord!

'S GRAVENHAGE,
31 Maart 1874.

ELOUT VAN SOETERWOUDE.

LIJST DER STUKKEN UIT DE NALATENSCHAP VAN DEN MINISTER VAN STAAT ELOUT BERUSTENDE BIJ 'S RIJKS ARCHIEF.

I. *a.* M.S. Privilegie-Boek van Gouda en den Lande van Stein. 1 folio.

b. Resolutiën, reglementen en instructiën der stad Haarlem met verschillende authentieke stukken door den Pensionaris later Raad-Pensionaris Stein bijeengebragt, drie folio banden, nagelaten door den Hoofdofficier Elout (te Haarlem geb. 1741, gest. 1796 en aldaar in de regering sedert 1771, wiens grootmoeder was Akersloot-Stein).

II. Geschillen tusschen de Staten van Zeeland en het Hof van Holland en Zeeland over 's Hofs regtsgebied.

III. Inventaris der Crimineele Sententien van het Hof van Holland en Zeeland.

IV. Verbalen der zittingen der Commissie tot het vervaardigen van het Burgerlijk en Lijfstraffelijk Wetboek benevens de memoriën en ontwerpen daartoe betrekkelijk, van 1798 af.

V. Rapport Minister van Marine en Koloniën 1 Sept.

1808, met eigenhandig geteekende last van Koning Lodewijk 9 Nov. — betreffende een door den Ambassadeur VerHuëll voorgeslagen expeditie naar Batavia.

VI. Verbaal eener conferentie 1 Aug. 1809, betreffende de defensie van Amsterdam.

VII. Relaas van des Staatsraads Elout's zending bij den Maarschalk de Reggio, in Januarij en Februarij 1810, met 15 Bijlagen, benevens 18 daartoe betrekkelijke stukken.

VIII. Relaas betreffende des Staatsraads Elout's tweede zending met de HH. Nederburgh en van Wickevoort Crommelin, met 12 Bijlagen, N°. 10 ontbreekt.

IX. 27 stukken betreffende de Commissie (tot overgifte der bij tractaat van 16 Maart 1810 gecedeerde landen), bestaande uit de Staatsraden Elout, Hultman en van Lynden van Lunenburg, met 37 Bijlagen.

X. Dossier stukken betreffende het voorgevallene in den Staatsraad, omtrent het tractaat tusschen Holland en Frankrijk en het te dien opzigte door Koning Lodewijk verrigte.

XI. Dossier stukken betreffende de Commissie, na het decreet der inlijving 10 Julij 1810 ter behartiging van Hollands belangen, gezonden naar Parijs, tot welke Commissie de Staatsraad Elout door het Wetgevende Ligchaam in de eerste plaats was benoemd.

XII. Handelingen, Notulen, Bijlagen, Secrete registers van Commissarissen-Generaal van Nederlandsch Indië van Mei 1816 tot Januarij 1819, bestaande uit meer dan 50 folio banden, meerendeels geauthenticeerd.

XIII. Stukken rakende de overname en het bestuur van Nederlands Indië en eenige daarmede in verband staande zaken door Commissarissen Generaal, als:

a. Staten van de overgenomen militaire goederen en geneesmiddelen op Java en onderhoorigheden.

b. Rekeningen ter opheldering van wederzijdsche pretensiën wegens de overname, met generalen staat der pretentiën.

c. Supplement op sub *b.*

d. Bijlagen *A* tot *Q*, *b* tot *k* en *AA* tot *HH*, wegens de verrekening tusschen het Nederlandsch en Britsch Gouvernement, met een gedrukt stuk daartoe betrekkelijk.

e. Consideratiën van den Accountant Generaal te Bengalen W. Egerton ten aanzien der door den Gouverneur Raffles ingevoerde finantiële stelsels, met eenige antwoorden daarop door J. G. Bauer.

f. Pro memorie voor Zijne Exellentie Elout.

g. Kopy conventie van 23 Julij 1816 tusschen Britsche authoriteiten en Commissarissen Generaal.

h. Verslag over de vereffening van sommige geschillen met Engeland dd. 24 Junij 1817.

i. Verslag van Commissarissen Generaal van Nederlandsch Indië van 3 Julij 1817, N^0. 69, als boven.

j. Rapport als boven dd. 28 Aug. 1818, N^0. 35, aan den Minister van Koloniën, houdende mededeeling van de gronden waarop hun reglement op de inkomende en uitgaande regten rust.

k. Rapport als boven dd. 28 Aug. 1818, N^0. 38, betrekkelijk de overname van militaire goederen en geneesmiddelen.

l. Rapport als boven dd. 8 Sept. 1818, N^0. 142, als boven, artilleriegoederen en munitie van oorlog.

m. Eene portefeuille met verslagen over den toestand van sommige residentiën tijdens het Britsch bestuur.

a. Bantam,

b. Buitenzorg,

c. Pekalonga en Kedoe,

d. twee van Passaroewan.
e. Sumanap,
f. Preanger-Regentschappen,
met twee daartoe betrekkelijke brieven van Commissarissen Generaal dd. 15 Jan. 1819, N°. 161 en 165.

XIV. Eene portefeuille met stukken betrekkelijk de oorzaken der onlusten op Java in 1825, gevoegd bij de particulieren missive van den Commissaris Generaal van Nederlandsch Indië, aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën en Marine dd. 5 Nov., 1827 met bijgevoegde nota.

n. Orgineel Rapport van den Raad van Indië, Mr. H. W. Muntinghe, over het aan te nemen stelsel van bestuur in Indië, 11 Julij 1817.

o. Memoriën van Engelhart over de verpligte leveranciën tijdens het Britsch bestuur.

p. Drie missiven van Engelhart dd. 15 Feb. en 12 April 1821, en 30 September 1828, rakende het bestuur en Soekaboemie.

q. Rapport van den Oud Commissaris Generaal Elout dd. 10 Mei 1821 over het verzoekschrift van A. de Wilde, landeigenaar op Java, met een aantal brieven van bovengemelden Heer de Wilde van 1821 tot 1838.

r. Een bundel stukken rakende de houtbosschen, de koffij, het zout enz.

s. Memorie rakende het voordeel van het aanhouden van Malacca als Engelsche bezitting.

t. Nota omtrent de zeeroverij in den Indischen Archipel.

u. Een bundel stukken rakende Palembang, Padang en de Lampongdistricten, in verband met de moeijelijkheden met Engeland.

v. Missive van Hend. Doeff aan Commissarissen Gene-

raal van Nederlandsch Indie dd. 6 Dec. 1817, met eenige bijlagen en staten, rakende het Japansch koper en benoodigde koopmanschappen voor Japan [1].

XV. Afschrift van het algemeen rapport der Commissie benoemd bij Koninklijk Besluit van 15 Mei 1828 N°. 10 omtrent de Nederlandsche Marine dd. 3 Junij 1829, met de daartoe behoorende Bijlagen.

XVI. Afschrift van het rapport van den Minister van Marine en Kolonien Elout op dat algemeen rapport van 30 Sept. 1829.

[1] Stukken betreffende de handelingen van het opperhoofd Doeff tot behoud der Nederlandsche factory op Japan, tegenover de Engelsche pogingen, zijn door mij aan het Departement van Koloniën tijdens het Ministerie Pahud overgegeven.

E. v. S.

STAATSRAAD, 1808—1810.

ADVIES DER EERSTE SECTIE VAN DEN STAATSRAAD, BETREKKELIJK DE HOOGE POLICIE EN HET REGT VAN SCHORSING EN DISPENSATIE.

Het had Uwe Majesteit behaagd bij decisie van 14 april dezes jaars N°. 44 eene personeele commissie te benoemen, bestaande uit den Minister van Justitie en Policie en de Presidenten der vier sectiën uit den Staatsraad, ten einde Uwe Majesteit te dienen van advies omtrent den aard der verordeningen, welke de sanctie van het Wetgevend Ligchaam vereischen en van diegenen, welke zonder deze sanctie kunnen worden daargesteld; met last om te overwegen welke bepalingen zouden behooren gemaakt te worden, om te zorgen dat het Wetgevend Ligchaam aan de eene zijde, bij de magt aan hetzelve door de staatsregeling gegeven, in al derzelver uitgebreidheid, volledig worde bewaard en aan den anderen kant door eene verkeerde toepassing harer bewoordingen niet worde geöbrueerd met kleine details en zaken, welke niet tot de eigenlijk gezegde wetgeving, maar tot de Policie en Regeering behoorden; hebbende Uwe Majesteit tegelijkertijd verlangd dat dezelve commissie, daartoe termen vindende, eene voordragt zoude aanbieden, waarbij dit punt werd geregeld en alle dubieteit geheel zoude cesseren, zoo omtrent dit object als omtrent dispensatiën der huwelijkswetten, accoord van crediteuren en meer diergelijke zaken.

De voornoemde personeele commissie haar rapport benevens een ontwerp van wet aan Uwe Majesteit ingediend hebbende heeft H.D.Z. deze stukken gezonden aan den Staatsraad om aldaar gelezen en gediscutieerd te worden, waarna de Staatsraad, uitwijzens het rapport van den Minister Vice-president deswegens aan Uwe Majesteit gedaan, zich met dat

der personeele commissie onder eenige geringe veranderingen en bijvoegingen heeft geconformeerd.

Het heeft al verder Uwe Majesteit behaagd H.D.Z. denkbeelden daarover nog nader te ontwikkelen in een brief aan den Minister Vice-president geschreven en vervolgens bij marginaal app^t. van 20 Mei j.l. n^0. 2 alle de stukken te stellen in handen van de eerste sectie uit den Staatsraad om in den geest van voornoemd voorstel een rapport uittebrengen.

Wij hebben, Sire, ook deze stukken met de uiterste aandacht gelezen en herlezen en wij hebben begrepen dat wilden wij aan Uwer Majesteits geëerbiedigde intentie voldoen, als dan drie voorname punten door ons moesten overwogen worden.

In de eerste plaats, namelijk, hebben wij ons voorgesteld de vraag of het mogelijk ware door eene eenvoudige toepassing en uitlegging der Constitutie zelve vooraf eene juiste aanwijzing te doen van alle zoodanige reglementen en ordonnantiën, welke „al" en van dezulke, welke „geenszins" de sanctie van het Wetgevend Lichaam vereischten; te dien effecte dat deze aanwijzing genoegzaam volledig zoude kunnen zijn om alle voorkomende materiën en alle ontwerpen van reglementen in het vervolg daaraan te toetsen, zonder dat daaromtrent eenige de minste twijfel zoude overblijven.

Ten tweede: welke middelen er zouden kunnen worden daargesteld om aan den eenen kant aan het Wetgevend Ligchaam de magt aan hetzelve bij de constitutie en volgens de bedoelde uitlegging, toepassing en aanwijzing toegekend in alle derzelver uitgebreidheid te verzekeren en tevens te zorgen dat hetzelve niet met zaken van anderen aard, geenszins behoorende tot eigenlijke wetgeving, wierd geöbrueerd.

Ten derde: wat er van die onderscheiden speciale materiën, welke in de desisie Uwer Majesteit d.d. 14 April, en het rapport der voornoemde personeele commissie, in dat van den minister vice-president van den staatsraad en eindelijk in Uwer Majesteit's brief werden aangewezen; — terwijl we door de overweging en het onderzoek van dat alles eerst behoorlijk konden in staat geraken aan Uwe Majesteit een gegrond advies aantebieden.

1^0. Wat de eerste der zoo even voorgestelde vragen betreft, Sire, wij oordeelen dezelve ontkennend te moeten beantwoorden. Wij vinden namelijk wel aan de eene zijde in de 26sten en 34sten artikelen der constitutie dat de Koning bij uitsluiting en zonder restrictie heeft de

volle uitoefening der regeering en van de magt benoodigd om de uitvoering der wetten van den Staat te verzekeren en dezelven te doen eerbiedigen, gelijk ook, dat H.D.Z. zorgt voor de veiligheid en waardigheid van den Staat, voor de handhaving en nakoming der wetten, — maar aan den anderen kant in het 51sten artikel, dat de wet in Holland wordt vastgesteld door zamenstemming van den Koning en het Wetgevend Ligchaam, waarvan de wijze bij eenige der volgende artikelen wordt opgegeven. Wij gelooven ook zeer gaarne dat omtrent verscheiden reglementen en ordonnantiën, bij derzelver bloot inzien kan worden beoordeeld onder welke van beide klassen dezelven behooren gebragt te worden; terwijl echter omtrent sommigen eerst en vooral zou moeten worden onderzocht of dezelve niet begrepen waren onder die materiën, waarvan meer specialijk bij de staatsregeling is gesproken en waarin door bijzondere artikelen de magt des Konings en de betrekking van het Wetgevend Ligchaam nader zijn omschreven, toegepast, uitgebreid of beperkt geworden.

Doch daaruit volgt naar onze eerbiedige gedachten geenszins dat het mogelijk zoude zijn „alle" materiën en „alle" reglementen welke immer het ontwerp van de deliberatiën Uwer Majesteit zoude kunnen uitmaken te voren afzonderlijk te noemen, te onderscheiden, veel min omtrent elk derzelven vooraf te bepalen of ze al of niet de sanctie van het Wetgevend Ligchaam eischen. De oneindige verscheidenheid en steeds verwisselende gedaante der menschelijke zaken zoude daaraan, naar ons inzien, onoverkomelijke beletselen in den weg leggen en steeds zoude het voornamelijk afhangen van den inhoud om te beoordeelen in hoeverre ze al of niet tot de eigenlijk gezegde wetgeving moesten worden gebragt.

Het zij ons vergund, Sire, alhier ten voorbeelde te nemen de drie belangrijke onderwerpen in Uwer Majesteits brief aangeduid, namelijk de vrijheid van geweten, de bijzondere veiligheid, en belastingen. — Wij twijfelen inderdaad of deze kunnen worden gezegd de eenige materiën te zijn, waarin de sanctie van het Wetgevend Ligchaam zou vereischt worden; daar, onder anderen, het gansche burgerlijk regt onder deze benaming nauwelijks kan gebragt worden. Doch indien al deze optelling vollediger gemaakt werd, zoude in de toepassing de vraag toch altijd overblijven of een gegeven reglement al of niet kan geacht worden tot deze materie betrekkelijk te zijn en wel in dier voege dat hetgeen men daaromtrent zou willen statueren eene wet en geenszins een uitvloeisel van de magt van het gouvernement zoude moeten ge-

naamd worden. Wij willen met dat alles niet zeggen, Sire, dat de artikelen der staatsregeling naar onze gedachten niet beschouwender wijze voor eene nadere uitlegging, ontwikkeling en opheldering zouden vatbaar zijn, maar wij considereren zulks meer als een onderwerp van eene staats- en regtskundige verhandeling dan wel van eene nieuwe wet of zelfs van eene overeenkomst tusschen Uwe Majesteit en het Wetgevend Ligchaam. Ons toch komt het onmogelijk voor daarin zoodanige juistheid en volkomenheid te brengen dat alle voorkomende materiën en alle ontwerpen van reglement daaraan in 't vervolg onfeilbaar zouden kunnen getoetst worden.

2⁰. Wij zouden nu moeten overgaan tot de behandeling der tweede vraag. Doch ook daaromtrent moeten we aan Uwe Majesteit eerbiediglijk verklaren dat ons geene andere middelen daartoe bekend zijn dan de nauwkeurige naleving en opvolging der constitutie zelve.

Het Wetgevend Ligchaam kan over geene andere onderwerpen beraadslagen dan over de zoodanigen welke door den Koning aan hetzelve worden voorgedragen en het moet zich met de voordragt vereenigen of dezelve verwerpen, zonder daarin eenige verandering of wijziging te maken. — Het is derhalve niet mogelijk dat het Wetgevend Ligchaam zich zou kunnen occuperen met andere zaken dan met die, welke door den Koning geacht worden een onderwerp van wetgeving uittemaken of tot de magt der wetgeving te behooren; — terwijl aan den anderen kant de staatsregeling eeniglijk aan her verlicht oordeel en de regtschapen gevoelens des Konings heeft overgelaten om te onderscheiden welke onderwerpen daartoe moeten gebragt worden.

Al ware het dan, Sire, dat eene nadere uitlegging en ontwikkeling van de artikelen der staatsregeling de magt van den Koning en de betrekking van het Wetgevend Ligchaam nader konde bepalen, zoude nogthans de waarborg voor de opregte onderhouding en juiste toepassing dezer nieuwe wet wederom alleen in de regtvaardigheid des Konings moeten gezocht en gevonden worden.

3⁰. Het zij ons nu vergund, Sire, in de derde plaats te spreken van die speciale materiën, welke in de decisie Uwer Majesteit d.d. 14 april, in het rapport der personeele commissie daarbij benoemd, in het verslag door den minister vice-president aan Uwe Majesteit gedaan en eindelijk in Uwer Majesteits brief worden aangewezen; voor zoo verre wij daarvan hiervoor niet hebben gesproken.

Het allereerst biedt zich hier der aandacht aan, het 1ste artikel van

het ontwerp van wet, door voornoemde personeele commissie geformeerd en waarop bij den Staatsraad geene wezenlijke reflexiën zijn gemaakt en volgens hetwelk aan den Koning zoude gegeven worden de magt om alle zoodanige algemeene en bijzondere dispensatiën te nemen als niet behoorden tot, of niet konden gebragt worden onder den kring van misdaden, gelijk die gevonden worden in het Burgerlijk en Crimineel wetboek en waartegen, als voornamelijke maatregelen van voorzorgen tegen de misdaden behelzende, kan worden voorzien door geldboeten, niet te boven gaande de som van *f* 300 en, bij gebreke van dien, gevangenis; 't zij ten koste van den gedetineerde, of te water en te brood ten hoogste voor acht dagen; daaronder begrepen de gevallen welke kunnen geconsideerd worden als eene ongequalificeerde ongehoorzaamheid of als eene eenvoudige contraventie en verzuim van de orders en dispositiën, die eeniglijk betrekkelijk zijn tot objecten van administratiën en maatregelen van voorzorg, welke de aard der zaken en het algemeen belang zoude mogen vorderen.

Uwe Majesteit zal reeds opgemerkt hebben dat dit ontwerp van wet niets minder is dan eene eenvoudige uitlegging van de artikelen der constitutie; dat integendeel hetzelve eeniglijk of voornamelijk gebaseerd is op het 2e lid van het 51ste artikel derzelve, volgens hetwelk de Koning in sommige gevallen specialijk kan worden geautoriseerd om het wetgevend gezag zonder medewerking van het Wetgevend Ligchaam uitteoefenen.

En inderdaad, Sire, wij mogen voor Uwe Majesteit niet ontveinzen hoe ook wij eerbiedigliijk van gedachten zijn dat zonder zoodanige speciale autorisatie volgens de gronden der staatsregeling de magt van straffen te statueren — al zijn het dan ook geldboeten of gevangenis voor eenige dagen — niet kan gezegd worden aan den Koning alleen te competeren. Want schoon wij zeer gaarne instemmen met de juiste beschrijving in Uwer Majesteits brief omtrent de hooge policie gegeven, volgens welke dezelve moet dienen om kwaadwilligen de handen te binden, hunne misdaden te voorkomen en, vóór eenige procedures, het oog op de observantie der wet te houden, — zoo zien wij geenszins dat daaruit voortvloeit de magt om straffen te statueren, welke eeniglijk op „reeds bedreven" overtredingen zouden moeten toegepast worden. En gelijk we het eene volkomen toestemmen, beide naar den aard der zake als naar de gronden der staatsregeling, als tot de magt van het gouvernement te behooren, zoo meenen we het andere te moe-

ten beschouwen als een eigenaardig object van wetgeving. Nergens toch vinden we eenigen grond of aanwijzing van onderscheiding tusschen zwaardere en ligtere overtredingen, of tusschen zwaardere en ligtere straffen als of alleen de eersten en geenszins ook de laatsten zouden kunnen geacht worden onder het bereik der wetgeving te vallen.

Wij meenen voor het overige door Uwe Majesteit thans niet zoo zeer geroepen te zijn om te beoordeelen of de ontworpen wet aan eenige zwarigheid zoude kunnen onderhevig zijn, alzoo Uwer Majesteits Staatsraad moet geacht worden dit punt reeds te hebben beoordeeld en Uwe Majesteit hetzelve slechts nader aan ons heeft gerenvoyeerd om te onderzoeken of het niet meer volledig zoude kunnen gemaakt worden. Doch uit hetgeen we tot hiertoe gezegd hebben, zal Uwe Majesteit ligtelijk afleiden dat wij het althans niet doenlijk achten daaraan meerdere volledigheid te geven in dien zien welke Uwer Majesteits zorg verlangt, namelijk dat het eene bloote uitlegging zoude moeten zijn van de artikelen der grondwet, en wel verre daartegen in strijd te wezen, integendeel daarop eeniglijk zoude moeten zijn gegrond.

Hetzelfde vinden we ons verpligt te zeggen omtrent een ander punt door den Minister van Justitie en Policie aan Uwe Majesteit in consideratie gegeven; en vervolgens ook door den Staatsraad voor zijn advies geadopteerd; namelijk de magt om surcheance van wetten eenmaal door het Wetgevend Ligchaam geaccordeerd te prolongeren tot 14 dagen na de eerste gewone zitting dier vergadering; of, gelijk Uwe Majesteit eerder scheen te verkiezen, de magt om de wetten te kunnen surcheeren tot dat het wetgevend ligchaam in zijne eerste gewone bijeenkomst en vóór het houden daarvan over het al of niet continueren zoude hebben geoordeeld.

Het schijnt ons toe dat naar den aard der zake eene wet, eenmaal vastgesteld zijnde, noch geheel kan afgeschaft, noch voor een tijd opgeheven worden, dan door den wetgever, die haar heeft gemaakt. En schoon we geenszins ontkennen, dat er materiën zijn waaromtrent het nuttig en noodig is deze magt, 'tzij bij de wet zelve 'tzij bij eene afzonderlijke opdragt aan het gouvernement overtelaten, kunnen we echter in de artikelen der staatsregeling zelve geen genoegzamen grond vinden om daaruit afteleiden dat zonder zoodanige uitdrukkelijke opdragt deze magt aan den Koning buiten medewerking van het Wetgevend Ligchaam zoude competeren.

Wij zouden dan alleenlijk nog moeten spreken van de materiën op-

genoemd in het 2e artikel van het ontwerp van wet door de meergenoemde personeele commissie aan Uwe Majesteit aangeboden; namelijk de dispensatiën van huwelijkswetten, ontslag van fideicommis, brieven van venia aetatis, suppletie van het consent der ouders tot het huwelijk ingeval hunner uitlandigheid of gebrek aan verstandelijke vermogens, en de approbatie van accoord met crediteuren.

Deze allen als een ontslag van het gemeene regt en van de kracht der wet behelzende, zoude almede naar hun eigen aard, en wanneer daaromtrent niets bijzonders was of werd vastgesteld de sanctie van het wetgevend ligchaam vereischen. Doch het zigtbaar nadeel hetwelk er voor de belanghebbenden telkens in zoude gelegen zijn om tot deszelfs bijeenkomst te moeten wachten heeft reeds tot eenige schikkingen aanleiding gegeven.

Intusschen kunnen wij ook niet nalaten aan te merken dat van alle drie materiën wordt gehandeld in het ontwerp van burgerlijk wetboek op het einde der maand april jl. aan Uwe Majesteit aangeboden; en dat het derhalve van belang is, dit nategaan. Bij het 401ste artikel van dat ontwerp is gestatueerd dat de magt tot het verleenen van brieven van venia aetatis aan den Koning zal competeren; even gelijk zulks bij art. 272 wordt gezegd omtrent brrieven van legitimatie. Werd dit wetsontwerp door Uwe Majesteit goedgekeurd en door het Wetgevend Ligchaam gesanctioneerd dan zoude daarmede ten aanzien dezer beide materiën aan Uwer Majesteits verlangen voldaan zijn, zonder dat nadere wetsvoorstellen noodig zouden wezen.

Ten aanzien der dispensatiën van huwelijkswetten bestaat er een besluit van het Wetgevend Ligchaam dd. 19 dec. 1806, waarbij Uwe Majesteit geautoriseerd is om op alle verzoeken daartoe strekkende finaal en zonder medewerking van het Wetgevend Ligchaam, wanneer dit niet vergaderd is, te beschikken, na daarop te hebben ingewonnen het rapport van het Hoog Nationaal Gerechtshof. Van het verleenen van dispensatiën voor het aangaan van het huwelijk wordt daarbij niet gesproken, noch bij gelegenheid van de opnoeming der graden van bloedverwantschap of zwagerschap, buiten welke het huwelijk zoude verboden zijn (art. 106–111) noch van het vereischte consent der ouders, waarvan gehandeld wordt in de art. 114–119.

Alleenlijk wordt in art. 212 de mogelijkheid van dispensatie uitdrukkelijk verondersteld ten aanzien van huwelijken, welke „de facto" bestaan, doch wegens hun strijdigheid met de wetten „ab initio" nietig

zijn met opzigt tot alle regtelijke uitwerking. Daarbij wordt echter niet bepaald door wie zoodanige dispensatie moet worden verleend; hebbende waarschijnlijk de commissie geene aanleiding gevonden om in bovengenoemde schikking eenige verandering te brengen.

Doch hoe dit ook zij, het onderzoek van het ontwerp van wetboek zal van zelf gelegenheid geven om te overwegeu of daarin verandering behoort te worden gebragt, in welk geval ze daarin kan worden opgenomen. Ditzelfde geldt ook ten aanzien van het verleenen van ontslag van fideicommis, waartoe bovenvermeld besluit van 19 dec. 1806 mede betrekkelijk was en waarvan de voortdurende mogelijkheid wordt verondersteld in art. 772 ontw. Burgerlijk Wetboek; doch de magt van conversie of verandering van fideicommis in eene andere soort van goed wordt in art. 773 uitdrukkelijk aan den Koning opgedragen.

Eindelijk, wat aangaat het approberen der accoorden met crediteuren. Nadat de commissie (belast met het bewerken van de regterlijke organisatie en manier van procederen) de beschikkingen, uit kracht van speciale keuren in sommige steden reeds bestaande, als eene algemeene landswet in haar ontwerp had overgebragt, — heeft de haar opgevolgde commissie (door Uwe Majesteit aangesteld tot vergelijking en vereffening van dat ontwerp met de burgerlijke-crimineele wetboeken) uitdrukkelijk gewenscht te statueren dat voortaan geene accoorden met schuldeischers werden toegelaten, te dien effecte dat de minderheid verpligt werd de meerderheid te volgen, dan op den voet en onder de bepalingen bij de manier van procederen vastgesteld. Bij aanneming hiervan zouden alle verdere bedenkingen vervallen.

Wij hebben, Sire, voor Uwe Majesteit onze gedachten vrijmoediglijk opengelegd over zeer teedere materiën en ons daartoe verpligt gevonden door Uwer Majesteits uitgedrukt verlangen dat onderzocht werd of de regten door H.D.Z. aangeduid in de constitutie gegrond of daarmede in strijd waren.

Wij moeten met allen mogelijken eerbied herhalen dat we in de constitutie geen genoegzaam fundament vonden voor het sustenue dat ze Uwer Majesteit zonder medewerking van het Wetgevend Ligchaam zouden compateren. En het zij ons vergund hierbij te voegen dat, naar onze nederige meening, de staatsregeling te dien opzigte overeenstemt met de gronden op welke eene gematigde monarchale regering behoort gevestigd te zijn.

Het schijnt dus ook niet zoo zeer volstrekt noodzakelijk om nauw-

keurig nategaan of zich te regelen naar hetgeen deswegens elders is vastgesteld. Eens deels, omdat toch altijd de toepassing der gelegde gronden naar de verschillende omstandigheid niet alleen van elken vorm van regering, maar ook van denzelfden vorm bij verschillende volkeren moet gewijzigd worden, anderdeels omdat (gelijk Uwe Majesteit zelve oordeelkundig heeft aangemerkt) niet altijd hetgeen de wetten willen in praktijk wordt gebragt.

Wij vermeenen echter met eenigen grond te mogen vaststellen dat noch in Frankrijk, noch in Engeland, noch in America omtrent dat gewigtig en teder punt eenige algemeene beginselen zijn aangenomen, strijdig met het door ons geuit gevoelen. En zoo al hier en daar in bijzondere gevallen eenige afwijking schijne plaats te hebben, men houde dan Uwer Majesteits juiste bedenking daarbij in het oog, en lette op de vele voorbeelden ter contrarie.

In Frankrijk zelf althans schijnt de Keizer te meermalen de medewerking of bijzondere autorisatie van het Wetgevend Ligchaam interoepen wanneer bijzonder dringende omstandigheden eene tijdelijke vermeerdering van de magt des gouvernements noodzakelijk maken; terwijl er daarenboven ter bereiking van dat doel nog een ander middel bestaat, in de magt aan den Senaat opgedragen.

In Engeland en America is de werking van het gouvernement verschillend van die in Frankrijk of Holland.

Ingevolge onze constitutie heeft de Koning bij uitsluiting het initiatief der wet. Geheel anders is dit in de genoemde twee landen. Daar kán de wet het uitvloeisel zijn van het wetgevend lichaam zonder concurrentie der regering; en daarom is in die gevallen ook aan het hoofd der regering de magt gegeven, bij het vinden van zwarigheid, tot schorsing voor een bepaalden tijd onder verpligting, van aan den Wetgever die zwarigheid mede te deelen en met de uitvoering der wet voort te gaan wanneer die zwarigheid niet gewigtig genoeg werd geoordeeld. Het staat noch den Koning van Engeland, noch den President der Vereenigde Staten vrij om eenige surcheance van wet daar te stellen, zoo weinig in het zoo even vermeld geval, als in dat, waarin de wet op voordragt of met toetreding van het gouvernement is daargesteld. Doch, kan men bij het maken van eenige bijzondere wet, voorzien dat hare schorsing in zekere gegeven omstandigheden nuttig of noodzakelijk zoude zijn, dan wordt het gouvernement daartoe door eene bijzondere autorisatie van den wetgever gemagtigd.

Wanneer wij nagaan wat bepaaldelijk ten aanzien der hooge policie elders plaats grijpt, dan ontdekken we, voor zooverre Engeland en America betreft, een resultaat, 'twelk op onze constitutie van geene de minste toepassing is, daar de weinige magt te dien aanzien der regering gegeven inderdaad eene al te angstvallige bekommering verraadt, welke wij niet kunnen goedkeuren. Terwijl we daarentegen in Frankrijk, waar het gouvernement met de meest mogelijke uitgebreide magt bekleed schijnt, niet gevonden hebben dat daaraan de bevoegdheid verbonden is tot het statueren van eenige straffen zonder concurrentie van het wetgevend ligchaam.

Wij gelooven ondertusschen, Sire, wat de constitutie van Holland betreft met voormelde commissie en Uwer Majesteits Staatsraad dat deze constitutie zelve aan het gouvernement het juiste hulpmiddel heeft aangegeven in het tweede lid van het aangehaald art. 51, hetwelk echter (ook dit zij ons vergund te zeggen) niet zoozeer eenige algemeene, als wel eene bijzondere autorisatie in bepaalde materien op het oog schijnt te hebben.

Wanneer wij alzoo nederig en eerbiedig onze gedachten aan Uwe Majesteit mogen voordragen dan gelooven we dat het aan den eenen kant het meest overeenkomstig met de constitutie en de gronden der regeringsvorm van dit Koningrijk zoude zijn en aan den anderen kant met de heilzame bedoelingen aan Uwe Majesteit, indien H.D..Z. in die speciale materiën — waar het belang van het gouvernement of het nut der ingezetenen zulks vordert, óf bij gelegenheid van het voordragen van eenige wet dienaangaande — óf afzonderlijk, de noodige voorstellen geliefde te doen om H.D.Z. met de magt te bekleeden, welke de natuur der zaak komt te vereischen, 'tzij met opzigt tot het statueren van zekere straffen of boeten, 'tzij met opzigt tot het intrekken of surcheren van deze of gene wetten. — Terwijl we ten aanzien der dispensatiën, met het burgerlijk regt in verband staande, Uwe Majesteit als den meest eenvoudigen weg eerbiedig in consideratie te geven om H.D.Z. welmeenen dienaangaande te doen opvolgen in het ontwerp van burgerlijk wetboek, dat eerstdaags een onderwerp van Uwer Majesteits onderzoek zal uitmaken.

AMSTERDAM, 19 October 1808.

ADVIES BETREFFENDE LAGER, MIDDELBAAR EN HOOGER ONDERWIJS. 14 DECEMBER 1809.

SIRE!

Bij apostille van Uwer Majesteits Minister Vice-president van den Staatsraad wierd in handen der eerste sectie, ten fine van rapport, gesteld, en is op den 25sten van hooimand laatstleden, bij dezelve ontvangen het vertoog aan Uwe Majesteit aangeboden, door de commissie daartoe bij Hoogstderzelver besluiten van den 15den van oogstmaand en 8sten van slagtmaand des jaars 1808, benoemd geweest, betrekkelijk tot de Universiteiten, het stelsel van Openbaar Onderwijs en alle de inrigtingen die tot hetzelve middelijk of onmiddelijk behooren, benevens een bijgevoegd afzonderlijk rapport omtrent het oprigten van eene Roomsch-Catholijke Academie. — Ook hebben wij vervolgens op ons verzoek van welgemelden Minister Vice-president, bekomen de stukken door Uwe Majesteit in handen der voorzeide commissie gesteld geweest, en door deze aan de koninklijke secretarij terug gezonden.

Wij hebben Sire! het voormelde betoog onderzocht, en bevonden te zijn een schoon en lezenswaardig stuk, bevattende een rijkdom van opmerkingen en denkbeelden, welke kunnen dienen als grondslagen om daarop de inrigting van het gantsch openbaar onderwijs te vestigen, of welke als zoodanig eene rijpe overweging verdienen; doch wij moeten niettemin al aanstonds opmerken, dat hetzelve ons is voorgekomen uit den aard der zake slechts voor eene voorloopige en niet volstrekt beslissende beoordeeling vatbaar te zijn, zoolang de reglementen zelve, welke naar de daarbij gelegde grondbeginselen zouden moeten ingerigt worden, niet tevens kunnen nagegaan en onderzocht worden.

Vele denkbeelden toch kunnen, zoo lang het bij eene bloote redene-

ring blijft, als aannemelijk of als behagelijk beschouwd worden, welker ontwikkeling en toepassing, wanneer het aankomt om dezelve in practijk te brengen, niet zoo gemakkelijk of niet even nuttig bevonden wordt; zwarigheden, welke bij het stellen van wetten of reglementen, of bij de beoordeeling der daarvan gestelde ontwerpen dikwijls eerst regt gevoeld worden. Andere denkbeelden daarentegen zoude ons thans als minder aannemelijk of niet genoeg uitvoerlijk kunnen zijn voorgekomen, welke wij evenwel, wanneer wij zagen, op welke wijze bij de reglementen daarvan gebruik gemaakt was, misschien zelven zouden goedkeuren.

Daarbij, Sire! hebben wij niet altijd weten te bepalen, wat door de stellers van dit vertoog naar hunne bedoeling en voornemen *al*, wat *niet*, in de reglementen zoude gebragt worden; want dit uitgebreide stuk bevat niet slechts een groot aantal zaken, welke, naar hetgeen de commissie zich voorstelt, zouden moeten worden het onderwerp van bijzondere decreten, of zelfs nog door bijzondere commissiën nader zouden moeten onderzocht en ontwikkeld worden; maar wij hebben bovendien in hetzelve gevonden eene menigte gedachten, aanmerkingen, geuitte verlangens en bespiegelingen, welke ons schijnen verder te gaan, dan door de commissie bedoelde reglementen gevoegelijk zouden kunnen medebrengen; en wij hebben de juiste grenzen dezer afscheiding niet altijd met zekerheid kunnen vaststellen.

Traden wij ondertusschen in alle deze bijzonderheden, wij zouden vreezen de beraadslagingen Uwer Majesteit ontijdig van het groote oogmerk afteleiden, en de beslissing der voorwerpen van overweging, door derzelver te groote opéénstapeling, inderdaad zeer moeijelijk te maken.

Wij gelooven dan Sire! dat zoo de arbeid der commissie bekwame vruchten zal voortbrengen, de reglementen, welke dezelve zich voorstelt te maken, eerst en vooraf aan de beoordeeling Uwer Majesteit dienen onderworpen te worden; terwijl daarna gevoegelijker zal kunnen onderzocht worden, wat naar aanleiding van dit vertoog, nog verder zoude te overwegen staan, en daarop vervolgens door Uwe Majesteit hetzij eene eindelijke beslissing zal kunnen worden genomen, hetzij de noodige middelen beraamd om daartoe op de geschiktste wijze te geraken.

Intusschen zullen wij het wagen de aanmerkingen, tot welke wij thans genoegzamen grond meenen te vinden, aan Uwe Majesteit eerbiediglijk voor te dragen, op dat, wanneer die door Hoogstdezelve goedgekeurd worden, het stellen der reglementen daarna zoude kunnen gewijzigd

worden; terwijl wij verzoeken hier eens voor al te mogen opmerken, dat die gedeelten van het vertoog, op welke wij geene aanmerkingen zullen gemaakt hebben, ons tot hiertoe aannemelijk toeschijnen, of immers niet van dien aard te zijn, dat wij daarop nu reeds eene tegenovergestelde beslissing aan Uwe Majesteit zouden durven voorstellen.

Wij zullen, tot meerder gemak bij onze aanmerkingen telkens aanwijzen de *paragraaf* van het vertoog, waar de stoffe, over welke wij handelen, het eerst of voornamelijk voorkomt; en wij kunnen, zonder deze orde te breken, vooraf aan eenen pligt voldoen, welke de liefde tot de waarheid van ons schijnt te vorderen.

§ 16 en 17.

De commissie namelijk, bezig met eenige bedenkingen optegeven, welke zouden kunnen dienen ter volmaking van het *eerst openbaar onderwijs,* verklaart in de *zestiende* paragraaaf van harte te omhelzen het vastgestelde bij het 23ste artikel van het reglement voor het lager schoolwezen en onderwijs in dit land, van den 3den van grasmaand 1806, medebrengende, dat het onderwijs in het *leerstellige* van het *kerkgenootschap,* waartoe elk der kinderen beheort, *niet* zal gegeven worden door een *schoolmeester;* maar zij meent tevens noodig te hebben om aantedringen op het in werking brengen van het vastgestelde bij het voorafgaande 22ste artikel van dat zelfde reglement, inhoudende, dat het onderwijs ook daar heen moet strekken, dat de kinderen worden opgebragt in alle maatschappelijke en christelijke deugden, en stelt daarom, onder hare bedenkingen, als eene gevoegelijke en hoogstnuttige zaak aan Uwe Majesteit voor, dat dagelijks in de lagere scholen een gedeelte van den tijd besteed worde, tot het doen van een zeer eenvoudig en voor allen geschikt gebed, tot het lezen van eenige dier stukken van de Heilige Schrift, die bijzonder geschikt zijn om den kinderen eerbied voor het Opperwezen, berusting in deszelfs wil, en vertrouwen op deszelfs voorzienigheid inteboezemen; of dezulke die de nuttigste trekken uit de gewijde geschiedenis bevatten; of de eenvoudigste gronden der christelijke zedeknnde; stukken waarvan het, zegt de commissie, den opzieneren der scholen zeer gemakkelijk zoude zijn eene wel ingerigte verzameling te maken.

De commissie dringt alwijders in deze en de *zeventiende* paragraaf dit haar gevoelen nog breedvoeriger aan; en zegt zelfs te weten, zoo dat men er niet aan behoeve te twijfelen, hoezeer het denkbeeld, dat het

lezen van zulke stukken, uit de Heilige Schrift getrokken, niet meer een deel van het openbaar onderwijs zou uitmaken, in dit land, waar de godsdienstige begrippen nog zeer veel invloeds behouden hebben, groot ongenoegen verwekt bij lieden, zoo wel uitstekende in kunde en zoo vol van ijver voor den godsdienst, als zij zijn voor het welzijn van hun vaderland; en hoe dit hen weinig ingenomen doet zijn met een stelsel van onderwijs, hetwelk, zonder dat, door hen misschien met de levendigste toejuiching zou ontvangen worden.

Wij zijn Sire! wat de zaak zelve betreft, geheel in het gevoelen der commissie; maar zoo zeer als het ons zoude gesmert hebben indien tot eene dergelijke aanmerking waarlijk redenen waren voorhanden geweest, zoo zeer verheugen wij ons te mogen gelooven, dat het met de zaak in dit opzigt beter gesteld is, dan de commissie schijnt onderrigt geweest te zijn; en althans te mogen zeggen, dat openbare stukken ons deze ongunstige vermoedens hooglijk moeten doen in twijfel trekken.

Slechts weinige weken na het vaststellen van het evengemelde reglement, namelijk op den 23sten van bloeimaand deszelven jaars 1806, wierd door den Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche zaken in het licht gegeven de algemeene Schoolorde, welke, ingevolge het voorschreven reglement moest worden ingevoerd; en wij vinden daarbij in het zesde artikel, woordelijk het volgende vastgesteld.

„De schooltijd zal, het zij wekelijks, het zij dagelijks, met een „kort en gepast christelijk gebed, op eene eerbiedige wijze ingerigt, „geopend en gesloten worden; er zal bij dezelfde gelegenheden ook „iets toepasselijks mogen gezongen worden.”

Wij zien voorts nergens de lezing der gewijde schriften op de scholen verboden; en, wanneer wij nagaan de lijst der leer- en leesboeken door den Inspecteur over het Lager Schoolwezen en Onderwijs, naar aanleiding van het 24ste artikel van het reglement van den 3den van grasmaand 1806, opgemaakt, en door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij zijne voordragt van den 25sten van slagtmaand 1808, aan Uwe Majesteit ter goedkeuring aangeboden (thans onder de bijlagen van het rapport der commissie te vinden), ontmoeten wij daarop een aantal boekjes bevattende bijbelsche geschiedenissen; het leven van Jezus Christus; de algemeene gronden van godsdienstig onderwijs, en van christelijke zedekunde, gebeden, gezangen; en wat meer van dien aard is optenoemen.

Hoe zeer wij nu door deze aanhaling geenszins willen te kennen geven, als of wij van begrip waren, dat het inderdaad raadzaam zoude

zijn eene dergelijke boekenlijst op hoog gezag te bekrachtigen, zoo dat de daarbij genoemde werkjes alleen, en met uitsluiting van alle andere, op de scholen zouden moeten gebruikt worden, zoo strekt dezelve echter ten blijke, dat het oogmerk van het gouvernement of van deszelfs ondergeschikte ambtenaren, nimmer is geweest het inboezemen en aankweeken van godsdienstige en christelijke denkbeelden, in het algemeen op de scholen tegentegaan.

Eindelijk is ons bekend een boekje in het jaar 1808, mede zoo wij meenen door arbeid van voornoemden inspecteur in het licht gegeven, getijteld: *„gebeden voor de lagere scholen binnen het koningrijk „Holland"*, en bevattende onderscheidene gebeden ten dienste dier scholen opgesteld, waarin, onder veele andere gepaste doeleinden noch de betrekkingen der jonge leerlingen als kinderen van Christenen, noch die, als aanstaande leden der burgerlijke maatschappij en onderdanen van den Koning, die dezelve bestiert, worden uit het oog verloren.

Wij meenen ons op deze gronden te mogen vleijen, dat het geen de commissie wenscht en aanprijst, inderdaad reeds plaats heeft, en nog verder zal plaats grijpen, wanneer slechts van de bovengemelde boekenlijst dat gebruik wordt gemaakt, hetwelk de commissie daarna in de 21ste paragraaf aan Uwe Majesteit voordraagt; zoo dat als dan aan die bedenking in deze 16de en 17de paragraaf voorgesteld niet verder zal behoeven voldaan te worden.

Thans gaan wij over tot andere aanmerkingen waarin wij eenigzins meer van het gevoelen der commissie afwijken.

§ 18.

Als een middel, hetgeen ter volmaking van het *eerste openbaar onderwijs* zoude kunnen dienen, wordt door de commissie in de *achttiende* paragraaf voorgeslagen, het aanmoedigen van dezulken, die zich den staat van schoolmeester wijden. Wij hebben daartegen wel geene aanmerkingen in het algemeen; maar vinden ons verpligt een en ander in het midden te brengen met opzigt tot sommige bijzonderheden.

Vooreerst: vinden wij eenige bedenking in de voorgestelde magtiging der school-opzieners om aan de leerlingen die door hen geschikt en tevens genegen gevonden worden om zich op dat beroep toeteleggen, een door hen bepaalden onderstand in geld toeteleggen.

Het spreekt, onzes oordeels, van zelfs Sire! dat den school-opzieners geen magt kan worden gegeven, om te beschikken over de plaatselijke

kas der gemeente: ook weten wij niet of dit de meening der commissie geweest zij. Mogelijk wordt hier gedoeld op een opterigten school-fonds; over welk onderwerp eene nader geredigeerde concept-wet, als mede een nader geredigeerd concept-reglement, door den Minister van Eeredienst en Binnenlandsche zaken aan Uwe Majesteit voorgedragen, voor eenigen tijd in handen der eerste sectie gesteld zijn; bij welke ontwerpen nogtans de betalingen uit dat school-fonds te doen, aan de Plaatselijke Besturen, slechts met overleg van den districts school-opziener of van de plaatselijke school-commissie, worden opgedragen.

Verder zal ook althans de magt der school-opzieners, zoo het ons voorkomt, niet kunnen gaan; en zoo lang de wet over het oprigten van zoodanig schoolfonds, welke van vele zijden eene bijzondere overweging vereischt, niet zal zijn vastgesteld, zoude het wellicht min voorzigtig zijn bepalingen te maken, die zonder dezelve niet kunnen tot stand komen, en die, de wet vastgesteld wordende, daarmede in overeenstemming zouden dienen gebragt te zijn.

Eene andere aanmerking moeten wij ons veroorlooven, tegen het denkbeeld hetwelk wat verder in deze paragraaf doorstraalt, als of de school-opzieners zelven de schoolmeesters zouden aanstellen. Wij vinden nergens deze magt aan de schoolopzieners gegeven; zelfs is onzes wetens daartoe nimmer eenig voorstel gedaan; en wij zouden ook zeer veel zwarigheid vinden, om Uwe Majesteit de aanneming daarvan aanteraden.

Eindelijk kunnen wij ons niet wel vereeningen met het gevoelen, als of het nuttig zoude zijn bij het plaatsen van meesters in de scholen *altijd* in het oog te houden, dat men dezulken, die het verdienen, uit geringere scholen tot meer voordeelige, uit min aanzienlijke gemeenten tot die van een hoogeren rang deed overgaan. Ten minsten wij zouden de uitdrukking welke hier voorkomt, liefst merkelijk verzachten. De zaak zelve is namelijk zeer goed, wanneer de overige omstandigheden het gehengen: maar een gedurige verwisseling van meesters in dezelfde school, en eene gedurige verplaatsing van denzelfden meester, zouden naar ons inzien, voor meesters en scholen beiden gewisselijk nadeelig zijn.

§ 19.

In de *negentiende* paragraaf onderstelt de Commissie met regt, dat Uwer Majesteits verlangen is hare onderdanen, inwoners der laatst met dit Koningrijk vereenigde landen, in dezelfde weldaad te doen deelen als de anderen; doch meent dat het nuttig zonde zijn de wet van den

3[den] van grasmaand 1806 gegeven, onder het bestuur van den Raadpensionaris, en ingerigt naar de toen plaats hebbende orde van zaken, in die nieuwe Departementen niet aftekondigen, dan na eerst gegoten te zijn in een vorm, overeenkomstig met eene eenhoofdige regering, en de magten, welke het Uwe Majesteit behaagd heeft aantestellen; of dat misschien zelfs eene geheel nienwe afkondiging dezer wet bij deze gelegenheid herzien en veranderd, zoo dit noodig ware, van veel nut zoude kunnen zijn.

Wij gelooven, Sire! dat het oogmerk Uwer Majesteit op eene eenvoudiger wijze kan en behoort bereikt te worden. — Vastgestelde wetten kunnen volgens de constitutie van het Koningrijk, door Uwe Majesteit niet herzien of veranderd worden, zonder tusschenkomst van het Wetgevend Ligchaam, en dus niet anders dan door eene nieuwe wet. Eene dergelijke maatregel geeft natuurlijk aanleiding tot veelvuldige nieuwe beschouwingen, en is even daardoor geschikt om het gansche werk, ook voor zoo verre het bevestigd is, op losse schroeven te stellen.

Daarenboven de vorige wetten wijzigen zich van zelve naar de veranderde constitutie, of naar de kleiner voorgevallen veranderingen in de daarstelling der ondergeschikte besturen. Dit is in de nieuw vereenigde landen even zoo zeer waar, als het waar is en moet zijn in alle de overige gedeelten van het Rijk. — Het is ook even waar ten aanzien van de wet op het schoolwezen, als met opzigt tot zoo vele andere wetten en verordeningen van ouder of nieuwer dagteekening, welke in de nieuwe landen of plaatsen worden ingevoerd.

Het zal derhalve, zoo wij meenen, alleenlijk noodig zijn (indien dit niet reeds plaats heeft) dat Uwe Majesteit bevele de wetten en reglementen op het lager schoolwezen in de nieuw vereenigde landen in werking te brengen, op dezelfde wijze als die in de overige gedeelten des Koningrijks worden in acht genomen.

§ 20.

De commissie in de *twintigste* paragraaf nogmaals van de nieuwe departementen sprekende, waardoor voornamelijk *Oostvriesland* het land van *Jever,* en misschien ook eenige andere kleine plaatsen te verstaan zijn, oordeelt, dat het openbaar onderwijs aldaar van nu af aan in de hollandsche taal behoort te worden gegeven.

Ook hier in, Sire! zouden wij eenigermate van de commissie in gegevoelen verschillen; want niet alleen zoude daaruit volgen, dat alle

schoolmeesters, die daartoe mogten buiten staat zijn, van hun beroep zouden moeten ontzet worden; maar het is ook te vreezen dat de meeste kinderen aldaar het onderwijs in de hollandsche taal niet genoeg zouden verstaan. En schoon wij anders het oogmerk der commissie niet afkeuren, denken wij echter, dat zoodanige beschikking in de bedoelde landen en plaatsen niet dan langzamerhand kan noch behoort ingevoerd te worden.

§ 35 en 36.

Omtrent het geen ter volmaking van het *tweede of middelbaar openbaar onderwijs* behoort te worden in het werk gesteld, zijn de gevoelens der commissie verdeeld geweest tusschen twee onderscheidene plans, welke dezelve daarom best heeft gedacht beide aan Uwe Majesteit te moeten voordragen, zonder zelve omtrent den voorrang van het eene boven het andere iets te beslissen. Het *eerste* dier plans wordt door de commissie opgegeven in de *vijf en dertigste* paragraaf; het andere wordt kortelijk voorgesteld in de *zes en dertigste,* doch daarna in verscheiden volgende breeder ontwikkeld. Wij zullen noodig hebben van beide een korte schets te geven.

Vooraf nemen wij de vrijheid Uwe Majesteit eerbiediglijk te herinneren, dat de commissie door het *tweede* of *middelbaar openbaar onderwijs* verstaat dat geen, hetwelk strekken moet om te doen verkrijgen de kundigheden van een meer verheven aard, dan de allereerste en allernoodzakelijkste; en die een vereischte zijn van hetgeen men teregt eene goede opvoeding noemt; kundigheden, welke de laagste standen der maatschappij kunnen ontberen, maar die hoogstnoodzakelijk zijn voor de anderen, en meer en meer onontbeerlijk worden, naar mate de standen meer verheven worden; of naar mate men ruimer middelen van bestaan heeft, of tracht door eenige wezenlijke verdiensten tot een aanzienlijken rang opteklimmen.

Zoo zeer nu als de leden der commissie eenstemmig schijnen te denken over het gebrekkige van den tegenwoordigen toestand van dit onderwijs in dit koningrijk, zoo zeer verschillen dezelve, gelijk wij zeiden, in de keuze tusschen de twee onderscheiden plans van verbetering, welke wij nu wat breeder moeten voordragen.

Volgens het *eerste* plan zouden 'er *twee* klassen of *onderscheidene scholen* zijn, aan dit soort van onderwijs toegewijd.

In de *eerste* dier klassen zouden geleerd worden de beginselen der

wiskunde, de eerste gronden der natuurkunde, de hollandsche, de fransche en andere hedendaagsche talen, gelijk ook de christelijke godsdienst en zedekunde in het algemeen.

De *tweede* klasse zoude geschikt zijn tot het onderwijs van de geleerde talen, de dichtkunst, de welsprekendheid, de aardrijksbeschrijving, de tijdrekenkunde en de gronden der geschiedkunde.

De inrigting dezer twee klassen zoude gebouwd worden op de onderstelling dat de jonge lieden zich nimmer in beide te gelijk, maar eerst tot de *eene,* en wanneer zij zulks verkozen, daar na tot de *andere* zouden begeven.

Volgens het *andere* plan zoude 'er in alle gemeenten, waar zulks geschieden kan, slechts *één eenige* school van tweede onderwijs worden opgerigt, waarvan het doel zoude zijn de leerlingen *te gelijker tijd,* schoon op onderscheidene uren of dagen en door verschillende meesters, te doen onderwijzen in de beginselen der wiskunde, der natuur en sterrekundige aardrijks-beschrijving, der staatkundige aardrijks-beschrijving, en der geschiedkunde, in de teekenkunst, in de hollandsche, fransche en andere levende talen, gelijk ook in de latijnsche en grieksche.

Voorts zouden wel de leerlingen, die in deze school wierden toegelaten, niet allen verpligt zijn de lessen over de geleerde talen bijtewonen, maar daarentegen echter zouden, behoudens zeldzame uitzonderingen, niemand van de lessen over de geleerde talen kunnen gebruik maken, zonder verpligt te zijn om ook de overige bij te wonen.

Schoon wij in het vertoog dit *tweede* plan merkelijk meer dan het *eerste* ontwikkeld vinden, gelooven wij echter in deze korte omschrijvingen het wezentlijk onderscheid tusschen die beiden te hebben aangewezen. De commissie zegt zelve wat verder, dat vele schikkingen op beide de plans even toepasselijk zijn; en zoo wij ons niet bedriegen, is het *grootste* en *wezentlijkste* onderscheid daarin gelegen, dat volgens het *eerste plan,* de deelen welke tot het tweede of middelbaar onderwijs behooren, in *twee onderscheiden tijdperken,* een vroeger, en een later; en volgens het *andere plan,* in *één en hetzelfde,* doch daarom ruimer tijdperk zouden geleerd worden, waaruit echter voortspruit, dat in het *eerste plan* de vestiging der twee onderscheiden klassen niet zoo noodzakelijk in elke gemeente, behoeft te zamen gepaard te gaan; en dat ook de jongelieden, zich gemakkelijker slechts in eene dier twee klassen, om het even welke, zouden kunnen begeven; terwijl, in het *andere* plan de onderscheidene takken van onderwijs in de vestiging der school

te zamen maar één geheel zouden uitmaken, en de jongelieden deels verpligt zouden zijn, deels door de schikking en gelegenheid zelve ligter zouden genoopt worden, om zich op alle de deelen van dit tweede of middelbaar onderwijs gezamentlijk toeteleggen.

Ook wij, Sire! hebben eenigzins in twijfel gestaan, aan welk dier beide plans wij Uwe Majesteit moesten aanraden de voorkeur te geven; doch wanneer wij daar over moeten oordeelen, zouden wij liefst het *eerste* voor het *tweede* plan verkiezen.

Bij minder zwarigheden zullen wij niet stilstaan; maar deze heeft voornamelijk bij ons gewogen, dat het *tweede* plan ons voorkomt, ten hoogste genomen, voor eenige weinige groote steden, en geheel niet voor kleinere plaatsen geschikt te zijn. Trouwens de leden der commissie, die het tweede aanprijzen, geven zelve toe, dat het niet geschikt is voor het platte land.

Daar nu echter de bewoners van het platte land wel, over het algemeen genomen, een gedeelte van dit tweede of middelbare onderwijs, maar echter in verre na niet alle deelen daarvan kunnen missen, of van de gelegenheid daartoe ten hunnent ontbloot behooren te worden gelaten, zoo schijnt al aanstonds te volgen dat aldaar niet *dit* maar een *ander* plan zal moeten gevolgd worden.

En wat de kleine steden of zelfs die van middelmatige grootte aangaat, zoude ons ook de oplossing, door de leden der commissie gegeven, dat de scholen aldaar, schoon op hetzelfde model gevormd, echter naar een min uitgebreide schaal berekend zouden kunnen worden, niet genoegzaam voldoen; wij vrezen toch, dat even daardoor het tweede of middelbare onderwijs op die plaatsen, het zij in den eenen, het zij in den anderen tak, of misschien in allen, zijne behoorlijke volkomenheid zoude missen. En het schijnt ons dan beter toe, dat men door het splitsen der deelen van dit onderwijs, zoo als het eerste plan zulks toelaat, de kleinere plaatsen in de gelegenheid stelle, om ten minste het algemeenste en noodzekelijkste deel tot een zekeren trap van genoegzaamheid te brengen.

Wij zouden ondertusschen niet vreemd zijn van het denkbeeld, dat bij het aannemen van het *eerste* plan tevens zoude behoren vasttestaan, dat geene leerlingen in de *tweede* klasse, dat is, die, waar in de geleerde talen onderwezen worden, zouden worden toegelaten, dan zij, die de *eerste* klassen hadden doorloopen of proeven van genoegzame bekwaamheid in het noodigste, het welk daar geleerd wordt, gegeven.

En wij verbeelden ons, dat daardoor reeds een groot oogmerk van het *tweede* plan *tevens* zoude bereikt zijn.

§ 78, 79 en 80.

De commissie heeft voorts het grootste gedeelte van haar vertoog besteed tot het ontwikkelen van hare gedachte over het *derde,* dat is, *hoogste* en *eindeling onderwijs;* bijzonder van de genen die zich tot de eigenlijk zoogenoemde studiën schikken; en dus over de *universiteiten.* Na eenige voorloopige bedenkingen is zij overgegaan om te spreken over de wetenschappen die aan die universiteiten moeten geleerd worden; onder welke zij in de eerste plaats behandelt de godgeleerdheid. Het verschil van begrippen onder de christenen in het stuk van den godsdienst heeft haar aanleiding gegeven om te overwegen welke maatregelen daar uit behooren voorttespruiten; en na dat daaromtrent, ten aanzien der genen die belijdenis doen van den roomsch catholijken godsdienst, zoodanige gedachten te hebben voorgedragen, als ook ons de aannemelijkste en uitvoerlijkste zouden voorkomen, spreekt zij vervolgens van de theologische studiën van hen, die tot verschillende gemeenten onder de *protestanten* behooren.

In de *negen- en- zeventigste* paragraaf slaat zij voor, om bij de godgeleerde faculteit aan *twee* universiteiten des rijks toetevoegen een professor van het luthersch godsdienstig leerstelsel, met name te *Utrecht* en te *Groningen.* — Zij had insgelijks in de *acht- en- zeventigste* paragraaf reeds voorgedragen om aan de universiteit van *Leyden* twee nieuwe leerstoelen voor de godgeleerdheid opterigten, éénen voor eenen *remonstrantschen,* en éénen voor eenen *mennoniten* hoogleeraar; ten ware deze gezindheden mogten verlangen hunne reeds sedert honderd en zeventig of meerder jaren gevestigde inrigtingen tot onderwijs van die genen, die zich aan den dienst hunner kerken wijden, op den tegenwoordigen voet, en op hunne kosten, te behouden.

Tegen de zaak zelve, Sire! hadden wij geen voornemen eenige aanmerking te maken, maar wij wilden alleenlijk in overweging geven, of de billijkheid niet zoude vorderen, dat aan zoodanige gezindheden als dan een regelmatigen invloed gegeven wierd op de beroeping dier hoogleeraren.

Misschien zoude eene gelijke bedenking kunnen opkomen ten aanzien van de *gereformeerden,* omtrent de hoogleeraars van hunne gezindheid; en ook daar zouden wij ons niet tegen stellen. Ten opzigte van dezen

echter zoude zulks minder noodig geoordeeld kunnen worden, om dat het te denken is, dat onder de curatoren, die volgens het nader voorgedragene in het vertoog de voorstelling van de te beroepene hoogleeraren aan Uwe Majesteit zouden doen, altijd een seker aantal van die gezindheid zal worden gevonden. Doch met opzigt tot de *lutherschen, mennoniten* en *remonstranten,* wier getal in dit rijk niet zoo groot is, kan dit niet even waarschijnlijk geacht worden.

Het gemis van dien invloed zoude vooral hard kunnen schijnen, wanneer na verloop van zekeren tijd, zoo als in de *tachtigste* paragraaf, ten aanzien der lutherschen, wordt voorgesteld, geen leeraar tot den kerkdienst zoude worden toogelaten, dan die zijne studiën in dit land zelve voltooid had.

Wij vinden ons echter verpligt met een enkel woord hier te melden dat, na dat wij reeds besloten hadden deze aanmerkingen aldus aan Uwe Majesteit voortedragen, ons is ter hand gekomen de door Hoogstdezelve aan deze sectie, mede ten fine van rapport, toegezondene voordragt van den minister van eeredienst en binnenlandsche zaken, strekkende ten geleide van een plan van organisatie van het *evangelisch luthersch* kerkgenootschap in dit koningrijk; uit welke voordragt wij gezien hebben dat de commissie. welke daar mede is onledig geweest, bij gelegenheid eener vrage door welgemelden minister over dit onderwerp aan haar voorgesteld, heeft verklaard van gedachten te wezen, dat een geschikter middel voor jonge lieden tot het predikambt bij hetzelve kerkgenootschap in dit koningrijk op te leiden, zoude zijn; wanneer het Uwe Majesteit behaagde de theologische faculteit op *deze of gene* universiteit in dit rijk *geheellijk* aan voornoemde kerkgenootschap te verleenen, en dezelve te voorzien van *drie evangelische luthersche hoogleeraren,* onder welke de geheele wetenschappelijke vorming der studerende jongelingen tot theologanten in dat kerkgenootschap verdeeld wierd: het zij het Uwe Majesteit behaagde dat op de daartoe aantewijzen universiteit thans fungerende professoren in de hervormde godgeleerdheid terstond naar elders te verplaatsen; het zij hoogstdezelve goedvond derzelver posten, bij alle in het vervolg voorvallende vacatures, aldaar te vernietigen.

Wij hebben gemeend zulks bij deze gelegenheid te moeten opmerken, doch tevens de vrijheid verzoeken om onze gedachten daarover opteschorten tot dat wij in staat zullen zijn ons rapport over het voorgeschreven plan van organisatie aan Uwe Majesteit uittebrengen.

§ 82.

In de *twee- en- tachtigste* paragraaf, die met de volgende eenige bedenkingen vervat, betrekkelijk tot een algemeen overzigt der wetenschappen als onderwerpen van academisch onderwijs beschouwd, en tot dit onderwijs zelve geeft de commissie te kennen, dat hoezeer zij heeft gemeend zich te moeten wachten van alle hoegenaamde bijzonderheden aan de keuze der professoren, hetzij alleen of gesterkt door hooger magten, overtelaten, zij echter even zeer heeft gemeend het onderwijs der wetenschappen niet al te zeer in het klein te moeten verdeelen, noch aan de professoren regelen en manieren van onderwijs voorteschrijven, zoo als men ter naauwernood aan ondergeschikte leermeesters doen zou.

Wij merken bij deze gelegenheid aan, dat het ons niet onnut zou voorkomen te zorgen, dat door de professoren, in elk jaar, aan curatoren wierd opgegeven, welke collegiën of andere academische oefeningen door hen gehouden wierden. Misschien strookt dit wel met de bedoeling der commissie: maar wij weten niet hiervan ergens eene duidelijke aanwijzing te hebben gevonden.

§ 92.

Bij gelegenheid dat de stellers van het vertoog handelen over de regtsgeleerdheid, bijzonder over de wetenschap van het burgerlijk regt, en van het onderwijs in het wetboek *Napoleon,* voor dit Koningrijk ingerigt, dragen dezelve aan Uwe Majesteit het denkbeeld vóór om te doen opstellen, en door Hoogstdezelver gezag te bekrachtigen eene korte inleiding tot het regt, die strekken kon tot grondslag voor het onderwijs in de eerste beginselen van het regt aan de universiteiten, en tot eene voorbereiding voor dieper studiën, een werk van soortgelijken aard als de *institutiones juris,* op last van de roomschen keizer *Justinianus* met even zoodanig oogmerk uitgegeven, met welke nog hedendaags de studiën van het romeinsche regt begonnen worden.

Welligt, Sire! vereischt deze voorslag rijper overweging, en, naar ons inzien, staat dezelve niet zoo volstrekt in verband met de beschouwing der wijze van onderwijs op de universiteiten in het algemeen, dat wij thans in het onderzoek zouden dienen te treden van de bedenkingen welke daar vóór of tegen te maken zijn.

Indien nogtans immer zoodanig denkbeeld bij Uwe Majesteit ingang vond, zouden wij oordeelen (en daartoe bepaalt zich onze aanmerking)

dat hetzelve niet, zoo als de commissie voorsteld in de latijnsche, maar even als het burgerlijk wetboek voor dit Koningrijk in de hollandsche taal, zoude behooren geschreven te worden.

Het voorbeeld van den keizer *Justinianns,* die zijne *institutones* even als zijne wetboeken zelve, voor het roomsche keizerrijk schikte, kan ten dien opzigte in geene aanmerking komen; en het uitzigt om daarmede tevens dienst te doen aan andere natiën, die het wetboek van den franschen keizer geheel, of behoudens eenige wijzigingen, hebben aangenomen of nog zullen aannemen, komt ons voor te verre gezocht te zijn, om daarom, in eene zaak, welker eerste bedoeling het nut van Uwer Majesteits onderdanen betreffen zoude, de voorkeur aan de latijnsche, boven de hollandsche taal te geven.

§ 93.

Wij zijn het voor het overige met de commissie eens, Sire! dat, schoon Uwer Majesteits wetboek het romeinsch regt in dit Koningrijk vervangt, het onderwijs in dit laatstgenoemde regt aan de universiteiten behoort behouden te worden; alleenlijk achten wij niet volstrekt noodig, zoo als de commissie in de *drie- en- negentigste* paragraaf stellig van gevoelen schijnt te zijn, dat het onderwijs daarin, aan dat van het burgerlijk regt, bevat in het wetboek *Napoleon* zoude moeten *voorafgaan.* Het schijnt ons genoeg, dat het daarmede gepaard ga.

§ 94.

Wanneer wij toegeven, dat het onderwijs van het roomsche regt aan de universiteiten behoort behouden te worden, willen wij echter geenszins met de commissie in de *vier- en- negentigste* paragraaf te kennen geven, dat dit regt in de regtbanken van het koningrijk, hetzij als plaatsvervangend, hetzij als kracht van gewijsde hebbende, hetzij zelfs als een achtbaar gezag zoude moeten beschouwd worden.

Neen, Sire! wij begrijpen, dat na de invoering der burgerlijke en criminele wetboeken voor dit koningrijk, het roomsche regt eigentlijk in de regtbanken alhier geenerlei bijzonder gezag heeft; maar het behoort aan de universiteiten onderwezen worden, eensdeels, om dat de wijze, waarop het is ingerigt, ten uiterste geschikt is, om de theorie van het regt te leeren verstaan; en anderdeels, om dat het de gelegenheid aanbiedt tot een voortreffelijk geschiedkundig en wijsgeerig overzigt van de opvolging en verandering van regtskundige denkbeelden, begrip-

pen en inrigtingen bij een schrander en magtig volk, en tot eene oordeelkundige vergelijking derzelve met die, welke, hetzij op dezelfde grondslagen gebouwd, hetzij daarvan afwijkende, in latere eeuwen heeft plaats gegrepen.

§ 97, 124.

Het zij ons geoorloofd Uwe Majesteit eenigzins gunstiger voortestellen, dan de stellers van dit vertoog schijnen te doen; het onderwijs in het geen men aan de universiteiten gewoon is de *ars diplomatica* te noemen. De commissie zegt daarvan, bij gelegenheid van het omschrijven van de studie der regtsgeleerdheid in de *zeven- en- negentigste* paragraaf niets anders dan, dat zij het onderwijs in de *ars diplomatica,* uit hoofde van het barbaarsch latijn, waarin de *diplomatica* geschreven zijn, en van het gemis van alle onbekrompene en wijsgerige denkbeelden, als weinig geschikt beschouwt, om den smaak of stijl der studerende jeugd te vormen. — En zij schijnt in de *honderd vier- en- twintigste* paragraaf ter naauwernood toetestaan aan hen, die zich op de geschiedenis der middeneeuwen bevlijtigen, de beöefeniug dezer wetenschap daarmede te verbinden.

Gewisselijk Sire! zijn de smaak en stijl der midden-eeuwen, die de bedoelde *diplomata* kenmerken, weinig tot navolging geschikt: maar wij gelooven niet te min dat de kennis dezer stukken onontbeerlijk is voor de geschiedkunde, en als zoodanig ook niet behoort verzuimd te worden door hen, die de geschiedenis van het staatsregt willen naarsporen.

§ 128.

Na de wetenschappen, die aan de universiteiten geleerd moeten worden, te hebben afgehandeld, gaat de commissie over om te spreken van de professoren, en mitsdien ook van de regten aan dezelven toetekennen. In dit opzigt levert de *honderd acht- en- twintigste* paragraaf ons stoffe tot meer dan ééne aanmerking.

De eerste, welke wij ons verpligt vinden aan Uwe Majesteit voortedragen betreft het gevoelen, dat de professoren voor hunne personen en huisgezinnen, zoo in het burgerlijke, als in het criminele, niet zouden moeten onderworpen zijn aan het stedelijk regtsgebied, maar aan dat van een hoogere regtbank, te weten, dat van het hof van justitie over het departement waarin de universiteit gelegen is.

Wij zouden eerbiedigljk van gedachten zijn, Sire! dat persoonlijke

voorregten van dien aard niet dan zeer schaars en om de gewigtigste redenen behooren verleend te worden. En zulke redenen hebben wij hier niet gevonden.

Wij geven gaarne toe, dat de professoren, als zoodanig, en in hunne ambtsbedrijven niet afhankelijk moeten zijn van de magistraten der steden, waarin de universiteiten zich bevinden, maar wij beseffen niet, hoe hier uit voortspruit dat zij wegens burgerlijke handelingen of, indien dit ongelukkig mogt plaats hebben, wegens criminele beschuldigingen, niet even als andere ingezetenen, voor den regter van hunne vaste woonplaats zouden moeten te regt staan. Wij zien hier in geen nadeel voor hen zelven, noch voor hun beroep; en schoon wij hun gaarne een aanzienlijken rang toekennen, is deze echter niet zoodanig, dat dezelve onzes bedunkens daardoor zoude vernederd worden.

De statuten der universiteiten, zoo als die thans liggen, kunnen, zoo wij meenen, niet in aanmerking komen bij gelegenheid eener gansche hervorming derzelve; maar zoo deze al in dit opzigt tot voorbeeld hadden kunnen strekken, wanneer het justitie-wezen op denzelfden voet gebleven was, moeten wij echter de voorgestelde aanmerking maken, nadat bij het wetboek op de regterlijke instellingen en regtspleging (aan de commissie ten tijde van het in gereedheid brengen van haar vertoog nog onbekend geweest) de provinciale hoven zijn afgeschaft, en daarvoor slechts vier geregtshoven van appèl voor het gansche koningrijk zijn opgerigt, aan welke maar weinige personen en zaken ter eerster instantie onderworpen zijn.

Eene andere bedenking meenen wij aan Uwe Majesteit te moeten voordragen, Sire! ten aanzien van het voorstel der commissie, dat de professoren op geenerlei wijze onderhevig zouden moeten zijn aan iets, hoe ook genaamd, dat de bewaring der stad, de burgerwapening, of het opbrengen van gelden die dikwijls in de plaats van personeele wachtdiensten gevorderd worden, aangaat.

Deze stoffe staat eenigzins in verband met de vastgestelde wet op de schutterijen en de reglementen, welke door Uwe Majesteit daaromtrent nader zouden mogen gemaakt worden. Wij zouden wel niet vreemd zijn van de gedachten der commissie, dat de hoogleeraren, buiten het geval van de hoogste noodzakelijkheid, van den wapenhandel behoorden te worden vrijgelaten; en wij zouden, vergunt Uwe Majesteit het ons, met de commissie in de 176ste paragraaf denzelfden wensch uiten omtrent de studerende jeugd, die daardoor ligtelijk van de behoorlijke

waarneming harer letteroefeningen wordt afgetrokken: maar ten aanzien van het opbrengen van gelden, in plaats van personeele wachtdiensten, komt het ons voor dat eenig onderscheid behoort gemaakt te worden.

Indien deze gelden zijn eigentlijk gezegde uitkoops-penningen, waarvoor aan die genen, die anders in de verpligting gesteld worden om als schutters dienst te doen, vergund wordt zich van deze verpligting te bevrijden, dan schijnt het van zelf te spreken, dat zij, die niet verpligt worden om als schutters dienst te doen, ook niet in het geval kunnen komen, om zulke uitkoops-penningen te moeten betalen.

Doch wanneer de bedoelde gelden, schoon tot goedmaken der kosten van de schutterij, of van de bewaring der stad, over alle ingezetenen der plaats zonder onderscheid geheven wierden, zouden wij, onder verbetering, geen reden zien, waarom hoogleeraren, of ook zulke studenten, die onder de ingezetenen der stad moeten geteld worden, daarvan, meer dan andere iuwoners, zouden moeten bevrijd zijn.

Eindelijk komen de woorden *„noch aan eenige personelen stede„lijken last”* ons te algemeen voor, dan dat wij zonder verdere uitlegging en bepaling Uwe Majesteit derzelver overneming in de reglementen zouden durven aanraden.

§ 132.

Ook ten aanzien van het voorgestelde bij de *honderd twee-en-dertigste* paragraaf, die met eenige volgende, van de constitutie en regten van den akademischen senaat handelt, zij het ons geoorloofd eenige bedenkingen, schoon ten deele van minder aanbelang, voortedragen.

Wij zien, dat de commissie aan Uwe Majesteit voorslaat, den tijd en wijze waarop door Hoogstdezelve de verkiezing van den rector der universiteit zoude geschieden, nader te doen bepalen bij een *bijzonder* reglement, ook schijnt eene gelijksoortige bedoeling der commissie doortestralen, met opzigt tot het bepalen van de diplomata, de zegels, de wapens die aan de akademische bundels zullen afhangen, en den vorm dier bundelen zelve. Hiervoor hebben wij geene genoegzame redenen kunnen vinden; en ten opzigte van de voornaamste dezer zaken althans zoude het ons ruim zoo gevoegelijk voorkomen, dat deze uitgedrukt en vervat wierden in *die zelfde* reglementen welke wij ons voorstellen, door de commissie nader aan Uwe Majesteit te zullen aangeboden worden.

Een weinig verder in deze zelfde paragraaf wordt gezegd, dat het den curatoren van ieder universiteit, ten allen tijde zoude vrijstaan de zit-

tingen van den senaat bijtewonen, en daarin *raaplegende* stem te hebben. Dit woord is in onze taal dubbelzinnig; doch wij vermoeden, dat de stellers daardoor bedoelen, het geen wel eens genoemd wordt eene *adviserende* stem, dat is eene zoodanige die wel gehoord moet worden, doch in het opmaken van het besluit niet wordt medegerekend. Welke beteekenis men nogtans daaraan zoude mogen hechten: wij zouden het verkieslijker achten de curatoren der universiteit van de zittingen in den senaat uittesluiten, daar het ons voorkomt, dat een tegenovergesteld systema altijd hinderlijk moet zijn aan de onderscheidene betrekkingen welke aan de collegiën van curatoren en van den senaat worden opgedragen.

Al verder voortgaande, vinden wij voorgedragen dat *binnen drie maanden na de organisatie* der universiteiten, een reglement zoude moeten gemaakt worden nopens de eerbewijzingen aan Uwe Majesteit te doen, wanneer het Hoogstdezelve behagen zal eene derzelve met zijne tegenwoordigheid te vereeren.

De bijgevoegde tijdsbepaling doet ons denken dat de commissie wil te kennen geven, dat de verpligting tot het maken van dit reglement, het zij aan curatoren, het zij aan den senaat behoort te worden opgedragen: doch wij twijfelen niet of Uwe Majesteit zal verkiezen het vaststellen van dit reglement, en den tijd en wijze van het te doen ontwerpen, aan zich zelve voortebehouden.

Eindelijk is onze aandacht daarop gevallen dat door de commissie wordt voorgeslagen, dat telken jare één der professoren zoude moeten benoemd worden tot secretaris van den senaat, en wel door den *senaat* zelven *met overleg van curatoren*. Het zijn deze laatste woorden Sire! welke ons toeschijnen aanleiding te kunnen geven tot onaangename verschillen, ingeval de verlangens van curatoren en van den senaat uit een loopen. Wij zouden daarom liever voordragen deze aanstelling te laten doen, het zij door curatoren alleen, het zij door den akademischen senaat alleen.

En, wanneer al begrepen wierd dat beide de collegiën daarin behoorden gekend te worden, zoude het ons nog alzoo geschikt dunken, dat de aanstelling wierdt gegeven aan *curatoren, met overleg van den senaat*, dat is, na derzelver inlichtingen en gedachten daarover te hebben ingewonnen.

§ 135.

De commissie voert, in den *honderd vijf- en- dertigsten paragraaf,*

slechts van ter zijde aan, Sire! de gewigtige en moeijelijke vraag, of de univeriteiten eene bijzondere jurisdictie en vierschaar zullen behouden, voor welke allcen de studenten en akademische burgers zullen teregt staan en gevonnisd worden; van oordeel zijnde, dat het niet aan haar stond, dit verschil te beslissen, maar dat dit behoorde tot de organisatie der regterlijke magt.

Uwe Majesteit zal zich herinneren, dat bij de 11de, 12de en 14de artikelen van het intusschen vastgesteld wetboek op de regterlijke instellingen en regtspleging, de thans bestaande universiteits-vierscharen, gelijk vele andere regterlijke collegiën over bijzondere personen en zaken, bij provisie zijn gelaten op den tegenwoordigen voet, tot dat omtrent derzelver vernietiging, naar gelang van zaken, bij speciale wetten het noodige zal worden bepaald en vastgesteld, zoo als gelijke wetten vereischt worden, om dezelve opterigten in plaatsen waar ze niet aanwezend zijn.

Ook is bij het 66ste artikel van dat zelfde wetboek aan de geregtshoven van appèl opgedragen de verpligting, om binnen zes maanden na derzelver organisatie, zich te doen informeren omtrent het bestaan dier regterlijke collegiën, alsmede omtrent ieders inrigting en werking, ten einde zal kunnen onderzocht worden, in hoeverre het algemeen belang of plaatselijke omstandigheden derzelver voortduring vereischen, en of hunne inrigting met de organisatie der regterlijke magt welvoegelijk is.

In zoo verre, Sire! is het gevoelen der commissie gebillijkt, dat de beslissing van dit verschilstuk behoort tot de organisatie der regterlijke magt.

Zal echter hetzelve op goede gronden beslist worden, zoo behoort vooral in overweging te komen, of het bestaan van eene bijzondere jurisdictie, voor den bloei der universiteiten en voor het welzijn der studerende jeugd in der daad nuttig, schadelijk of nagenoeg onverschillig zij; en het zoude van dien kant misschien van eenig belang kunnen zijn de gronden te kennen, waarop dit een of ander kan beweerd worden, zoowel als de gevoelens van hen, die door de ondervinding in dit stuk zijn voorgelicht.

Wat ons betreft, Sire! wij willen niet ontkennen tot de gedachten der genen, die het bestaan van eene afzonderlijke jurisdictie bij de universiteiten als raadzaam beschouwen, het meest overtehellen, daar wij ons verbeelden, dat vele ouders huiverig zouden zijn hunne kinderen naar akademiën te zenden, waar dezelve geen plaats had; terwijl wij echter tevens van begrip zijn, dat alle overdrijving en misbruik ook in

dezen behoort geweerd, en bovendien het genot van dit voorregt alleen tot de studerende jeugd bepaald te worden.

Verder durven wij op dit stuk, hetwelk eigentlijk in dit vertoog niet behandeld is, en door Uwe Majesieit welligt zoude kunnen geöordeeld worden, eene afzonderlijke overweging te vereischen, niet vooruit loopen; en wij zullen dus onze aanteekening op deze paragraaf alleen besluiten met de aanmerking, waartoe het laatste gedeelte derzelve ons aanleiding geeft, namelijk, dat, hoedanig Uwe Majesteit omtrent het bestaan of niet bestaan van eene bijzondere jurisdictie der universiteiten ook zoude mogen beslissen, wij Hoogstdezelve nimmer zouden kunnen aanraden tot een dergelijke vrijstelling van arresten, wegens schulden, als waarvan in het bedoelde slot wordt gewag gemaakt.

§ 139.

Van de regten der professoren wordt in het vertoog overgegaan tot derzelver pligten; en te dezer gelegenheid gehandeld van de wijze van onderwijs, bijzonder ook van de taal waarin hetzelve behoort gegeven te worden.

De commissie is van oordeel, en heeft, naar het ons toeschijnt, met goede redenen aangedrongen, dat het gebruik der latijnsche taal aan de universiteiten, zoo veel mogelijk, behoort onderhouden te worden, echter met zoodanige wijzigingen, als de tegenwoordige staat der wetenschappen vereischt.

Deze uitzondering, Sire! immers gelijksoortige redenen, als die, welke daarvoor bij te brengen zijn, doen ons op de *honderd negen- en- dertigste* paragraaf aanmerken, dat in de regtsgeleerde faculteit het onderwijs in de *hollandsche* taal zich, naar ons inzien, niet zoude behooren te bepalen tot het geen over het *wetboek voor den koophandel*, en over dat op de *regterlijke instellingen en regtspleging* mogt gegeven worden; maar zich ook uittestrekken tot de lessen over de *burgerlijke* en *criminele wetboeken*.

Het zoude ons toch zonderling toeschijnen, dat, te gelijker tijd, wanneer Uwe Majesteit aan haar volk de weldaden schonk van deze wetboeken in zijn eigen taal te bezitten, Hoogstdezelve tevens het onderwijs daarover, aan de universiteiten des koningrijks in de latijnsche taal zoude bevelen; en zoo wij het eerbiedig mogen zeggen, wij vreezen, dat zulks de waarde dier weldaad eenigermate zoude verminderen.

Voorts vinden wij ook eenige zwarigheid, om Uwe Majesteit aante-

raden het geen in het slot dezer paragraaf wordt voorgesteld, namelijk, dat Hoogstdezelve aan de universiteiten zoude te kennen geven haar welbehagen, dat, ten einde de studiën der geleerde talen te behouden, de professoren volstandig gebruik van het latijn bleven maken in alle hunne lessen, die daar vatbaar voor zouden zouden zijn. Want, zoo wij ons niet bedriegen, is deze regel moeijelijk overéén te brengen met dat geen, hetwelk even te voren door de commissie met regt is aangestipt, dat, namelijk de professoren hier niet te veel behooren te worden tegengegaan in het geen zij zouden meenen het *nuttigste* of het meest *naar de omstandigheden geschikt* te zijn.

§ 143.

De *honderd drie- en- veertigste paragraaf* spreekt van den tijdkring binnen welken de lessen over elk onderwerp behooren afteloopen; en wij voegen ons gaarne bij het geen door de commissie wordt aangemerkt, dat ook daarover niet wel algemeene bepalingen kunnen gemaakt worden.

Wij gelooven ook, Sire! dat veelal zal behooren berust te worden in het geen ieder professor het nuttigst zal oordeelen voor het vak, waarin hij onderwijs geeft: maar wij zouden echter het toezigt, door curatoren ambtshalve, tegen alle misbruik daarin te houden, niet gaarne uitsluiten en hun hetzelve liever uitdrukkelijk aanbevelen.

Wij zeggen, Sire! het toezigt door curatoren *ambtshalve* te houden, en wij keuren dus niet genoegzaam het geen de commissie door de bijgevoegde woorden: *behoudens de vrijheid enz.* schijnt te hebben willen te kennen geven; te minder, daar niet ligtelijk te verwachten is, dat een hoogleeraar, wanneer hem de keuze geheel en al vrij staat, zich daarover bij curatoren zal vervoegen.

§ 155.

Wij weten niet, Sire! of het noodig zij eene aanmerking op de *honderd vijf- en- vijftigste* paragraaf te maken, waarin de commissie zich beklaagt over het onbruik, waarin het houden van lijkredenen geraakt is, om dat wij, zoo als ons meermalen bij het doorlezen van het vertoog gebeurd is, niet met zekerheid kunnen onderscheiden, of dit gezegde als eene enkele uitweiding moet worden beschouwd, dan of de bedoeling der commissie zoude zijn daartoe aan de professoren eene regelmatige verpligting op te leggen.

In dit laatste geval zouden wij van een ander gevoelen zijn; niet om

dat wij ontkennen, dat dezelve somtijds ten uitterste belangrijk zijn, maar om dat eene regelmatige verpligting daartoe, groote ongemakken na zich sleept. Want, behalve dat van elken geleerde, wien de uitvoering van dezen pligt zoude kunnen te beurt vallen. niet kan gevergd worden een bekwaam en bevallig redenaar te zijn, zoo is ook het onderwerp daartoe niet altijd even geschikt; en, indien al de vrees van de nagedachtenis van den overledene te zullen verkleinen, niet beweegt om gewone hoedanigheden met weidsche woorden op te pronken, wordt nogtans door de toebereidselen tot eene dusdanige redevoering, aan hem, vooral die daartoe geroepen wordt, menig uur ontroofd, hetwelk nuttiger had kunnen besteed worden.

Het te groot aantal van lijkredenen, en de weinig uitstekende waarde, die daarvan dikwijls onafscheidelijk is, doet ook dezelve in minachting raken, en hetgeen schaars en ter regter tijd gedaan, niet onbehagelijk is, wordt onbevallig en verliest zijn nut bij een al te grooten overvloed.

§ 156.

Wij komen thans tot een onderwerp, Sire, het welk zeer belangrijk is, maar waaromtrent ons verscheiden bedenkingen tegen de ontwerpen der commissie zijn voorgekomen. Het betreft de tucht, en het toevoorzigt over de studiën en zeden der jeugd.

Het zoude *te wenschen* zijn, zegt de commissie in de *honderd zes-en-vijftigste* paragraaf dat de ouders of voogden, die hunne kinderen of pupillen aan de universiteit zonden, allen *het geluk* hadden hen bijzonderlijk aantebevelen, aan de zorg en het opzigt van eenig persoon van aanzien of gezag in de stad, waarin de universiteit is, die daardoor op zich nemen, een wakend oog op het gedrag des jongelings te houden, en zoo veel mogelijk de plaats van het vaderlijk gezag te vervullen.

Wij vereenigen ons met *dezen* wensch; maar wanneer de commissie hier bij voegt het uitzigt, dat de ouders of voogden daartoe behoorden *verpligt* te worden, verschillen wij van deze gedachten geheel en al, om dat het nakomen van die verpligting onzes inziens, in een zeer groot aantal gevallen en omstandigheden onuitvoerlijk is.

Beschouwen wij toch de zaak aan de zijde der ouders, velen zullen er zijn die in de stad waarin de universiteit is, niemand kennen, aan wien zij deze zorg zouden kunnen aanbevelen, en die bijzonder tot niemand van gezag en aanzien in die stad eenigen toegang hebben. En

beschouwen wij de zaak aan de zijde der genen die deze verpligting zouden op zich nemen, zoo is het niet te verwachten of te vergen, dat iemand zich daartoe zal bereid toonen, dan alleen ten aanzien van dezulken met wier ouderen hij, door banden des bloeds, vriendschap of zeer bijzondere belangen vereenigd is.

Wij gelooven Sire! dat regtgeaarde ouderen, die in de gelukkige gelegenheid zijn, van hunne tederste panden onder een vertrouwd opzigt te stellen, deze gelegenheid zelden zullen verwaarloozen, maar wij vreezen daarentegen dat het opleggen van soortgelijke verpligting aan hen, die daartoe geene zoo bekwame gelegenheid hebben, niet anders zoude uitwerken, dan dat zij genoodzaakt zouden worden hunne kinderen van het voordeel, hetwelk aan de akademische studiën gehecht is, verstoken te laten.

§ 157.

Even min zouden wij ons kunnen vereenigen Sire! met de denkbeelden welke de commissie zich heeft gevormd van die tucht, welker uitoefening zij in dezelfde honderd zes- en- vijftigste paragraaf en de drie volgende, aan een raad van toevoorzigt, uit den rector der universiteit en vier professoren bestaande, zoude willen aanbevelen. — Men dient alle deze paragrafen in hunnen zamenhang te beschouwen.

Wij lezen in de *honderd zeven- en- vijftigste* paragraaf dat deze tucht zoude betrekkelijk zijn, op de nalatigheid der studenten in het bijwonen der collegiën, de nalatigheid in het studeren; het zeer overgegeven zijn aan uitspanningen, en aan onschuldige maar te veel tijd kostende vermaken; de neiging tot het spel; de neiging tot geldverspilling; eene ongelukkige keuze van kennissen; en wat dergelijke nalatigheden, misstappen en gebreken meer zijn.

Wierd hier nu gesproken van een *vaderlijk* opzigt, dat is, in den eigenlijken zin, van het toezigt, hetwelk een vader of ander persoon, die met de opvoeding van eenen jongeling belast is, op deszelfs gansche geaardheid, gedrag en levenswijze behoort te nemen, wij zouden tegen deze voorbeelden niets hebben in te brengen.

Maar in onze oogen verandert het gezigtspunt gansch en al, wanneer wij daarop zouden moeten toepassen de bemoeijingen van den raad van toevoorzigt, waarvan hier gesproken wordt.

Wij vragen toch, hoe is het mogelijk, dat deze raad dit toezigt uitoefene over een groot aantal zich telkens afwisselende studenten? over

jonge lieden die met onderscheiden inzigten naar de akademiën gezonden worden, en wier ouderen over velen van de opgenoemde zaken, in de beschouwing of in de toepassing, onderling zeer verschillend zouden kunnen denken; tot welk laatste ook hunne uiterlijke omstandigheden reden kunnen geven.

Het is waar; te groote geneigdheid, bij voorbeeld, tot uitspanningen en vermaken; tot het spel; tot eene kostbare levenswijze en dergelijke, is altijd kwaad: maar is de maatstaf wel dezelfde voor den jongeling wiens ouders, van geen groot fortuin voorzien, hun weinig vermogen aan zijne akademische opvoeding besteden, enkel ter liefde van de studiën, of in de hoop dat hij zich daardoor in de maatschappij eenen stand zal kunnen bezorgen; als voor eenen anderen, die aanzienlijke goederen bezittende, of te verwachten hebbende, op eene ruimere wijze kan worden opgevoed, terwijl ook zijne omstandigheden hem meer voor den gebruikelijken levenstoon van de aanzienlijke standen schijnen te bestemmen.

Vele der opgenoemde nalatigheden en gebreken kunnen ook veroorzaakt worden door de levenswijze, de traagheid, de onbezorgdheid, het voorbeeld der ouderen, of moeten, nog in sterker zin, op derzelver rekening gesteld worden; en de raad van toevoorzigt zoude zich dikwijls verlegen vinden met de onderstelde nalatigheden en gebreken in de jonge lieden te willen te keer gaan, zonder zich tevens intemengen in eene beoordeeling van de zeden, en het gedrag der ouderen, of het meer of min verstandige en prijselijke van derzelver handelingen.

§ 159.

Vertoont zich de mindere geschiktheid van een zoodanig toezigt, door de professoren over de studenten te oefenen, reeds door het geen wij daaromtrent hebben aangemerkt, even zeer blijkt dezelve, onzes erachtens, door de beschouwing der middelen welke volgens *de honderd negen- en- vijftigste* paragraaf aan dien raad zouden moeten worden toegekend, om hunne vermaningen, zoo daar naar niet geluisterd wierd, in het einde, klem bij te zetten, en zonder welke, wij erkennen het, deze vermaningen ook dikwerf vruchteloos zouden zijn.

Hier wordt toch van niet minder gesproken, dan van het geven van een *consilium abeundi,* en, des noods, van het uitschrappen uit de lijst der leden van de universiteit, met inroeping van het politiek gezag, om den jongeling, indien zijne ouders niet binnen de stad woonachtig zijn, ook deze zelve te doen verlaten.

Wij kunnen naauwelijks denken Sire! dat de commissie dit laatste zoude willen toegepast hebben op de nalatigheid in het bijwonen van de collegiën of in het studeren; op het nemen van onschuldige doch te veel tijds kostende vermaken en op soortgelijke gebreken of neigingen, welke, schoon voor de studiën schadelijk, nogtans geen de minste reden geven om jonge lieden uit de stad zelve te weren.

Maar wij vragen, of het zelfs wel raadzaam zij, hen daarom van de lijst der leden van de universiteit uitteschrappen, en daardoor geheel van de studiën te verwijderen; of ten minste te noodzaken zich naar eene andere universiteit te begeven? ook dit kunnen wij ons moeijelijk inprenten.

En wat betreft de grovere gebreken, in de 157ste paragraaf opgenoemd, als de neiging tot het spel, of tot geldverspilling; het ongeluk van schulden te maken; het opnemen van gelden op woeker om die schulden te voldoen; de keus van gevaarlijke kennissen, en wat dergelijke meer is; zoo lang dit een of ander niet in wezenlijke misdaden ontaart, of van die natuur wordt, dat ook in lieden van meerdere jaren de regterlijke of politieke magten zich daar mede moeten bemoeijen, zouden wij huiverig zijn om Uwe Majesteit aan te raden eene dergelijke magt van verwijdering uit de stad aan de professoren in handen te geven.

Het moge toch bij de reglementen uitdrukkelijk gezegd of te kennen gegeven worden, dat daaruit geen vlek voor den genen, die er het voorwerp van is, zal voortvloeijen; de ongunstige indruk, welke deze, op openbaar gezag te werk gestelde, verwijdering maakt, is niet te vermijden; en de gevolgen daarvan kunnen den genen, die deze onaangenaamheid ondergaat, gedurende zijn geheel leven nadeelig zijn.

Het is eene andere vraag Sire! of deze verwijdering niet eene geschikte straf zoude zijn voor jonge lieden aan de universiteit verkeerende, wegens deze of gene misdaden en overtredingen uit losbandigheid en dartelheid gepleegd? doch, de bedoeling der commissie geweest zijnde om zelfs geringe misdaden onder deze tucht niet te begrijpen, en deze tucht alleen te doen werken in zulke zaken, waarmede een eigenlijk gezegd regter zich niet bemoeijen kon, zoude eene bevestigende beantwoording dier vraag geenzins tot een grond van de oprigting van den raad van toevoorzigt kunnen dienen. Wij zouden derhalve Uwe Majesteit niet kunnen aanraden dit gedeelte van het vertoog tot een grondslag der te maken reglementen aantenemen.

§ 160.

Het vertoog spreekt al verder van de tractementen en andere pecuniële voordeelen der professoren. Wij behoeven bij de *honderd zestigste* paragraaf niet weder te herhalen, hetgeen wij bevorens reeds aangemerkt hebben omtrent den vrijdom van wachtgelden.

Ook zal misschien niet noodig zijn stil te staan bij hetgeen de commissie, als in het voorbijgaan, te kennen geeft, dat, namelijk de billijkheid zoude vorderen, dat een redelijke schadeloosstelling gegeven wierd aan dezulken, die voorheen op de bijzondere voorwaarde van vrijdom van alle belastingen of toekomstige schadeloosstelling beroepen zijnde, thans de overige lasten zouden moeten opbrengen; daar dit stuk toch waarschijnlijk niet bij de te maken reglementen zal beslist worden. Anders zouden wij aan Uwe Majesteit in bedenking geven, om vooraf te doen onderzoeken, wat ten dezen aanzien thans werkelijk plaats had.

§ 161.

Wij zijn voorts van dezelfde gedachten Sire! als de commissie in de volgende *honderd een- en- zestigste paragraaf*, dat het eene billijke gewoonte is, de studenten, met uitzondering der genen die de theologie beoefenen, een matig *honorarium* te doen betalen aan de professoren bij welken zij de collegiën houden. En wij zouden even zeer volkomen met haar instemmen, dat de betaling in eens, met bevoegdheid om hetzelfde collegie een of meer volgende jaren bijtewonen, verkieslijk is, boven de betaling van eene mindere som, alle jaren te doen.

Indien Uwe Majesteit goedkeurt het voorstel om dit als een rigtsnoer op alle de universiteiten te doen aannemen, zouden wij denken dat de som, welke de professoren bevoegd zouden zijn daarvoor te nemen, tevens behoort te worden uitgedrukt, het geen ons wel toeschijnt, doch niet volkomen blijkt, ook de gedachte der commissie te zijn.

Omtrent één punt moeten wij echter met dezelve verschillen, namelijk omtrent de welvoegelijkheid eener stellige wet, welke de studenten zoude verpligten deze gelden bij het begin van een collegie, vooraf te betalen. Beter zoude het ons toeschijnen, deze verplichting te bepalen vóór of met het einde van het akademisch jaar, of van zoodanig collegie; behoudens de vrijheid, om hetzelve daar na, zonder nieuwe betaling, bijtewonen.

§ 166. n⁰. 1.

Wij zijn genaderd Sire! tot de bepalingen door de commissie voorgesteld, betrekkelijk tot de bezolding, welke de professoren van 's lands wege zouden behooren te genieten.

De sommen voor dezelver tractementen in de *honderd zes- en- zestigste paragraaf n⁰.* 1. voorgedragen, komen ons voor, naar de tegenwoordige waarde van het geld, en de berekening der gewone behoeften op eenen billijken voet, niet te hoog nog te laag gesteld te zijn.

Wij zouden Uwe Majesteit echter niet aanraden om dezelve openlijk als een *minimum* aantekondigen, maar liever om dezelve als de gewone tractementen vaststellen. Het spreekt wel van zelfs, dat Uwe Majesteit het vermogen heeft om het beloop daarvan ter gunste van een man van uitmuntende verdiensten, of uit hoofde van bijzondere omstandigheden, te vermeerderen; en in zoo verre zoude onze aanmerking kunnen schijnen meer tegen den naam dan tegen de zaak gerigt te zijn; maar, daar onzes bedunkens de verhooging van het gewone tractement als een zeer bijzonder voorregt zoude moeten aangezien worden; vreezen wij, integendeel, dat de benaming van een *minimum* zoude schijnen eenige vernedering mede te brengen, en even daardoor gelegenheid zoude geven, dat niemand zich ligtelijk daarmede zoude te vrede houden.

§ 166, n⁰. 2

Het voorstel in deze zelfde paragraaf n⁰. 2 aan Uwe Majesteit gedaan, om te bepalen dat een professor zijn post met ijver en glans vervuld hebbende, het regt zoude bekomen op eene vermeerdering van tractement met een vierde, en, na twintig jaren dienst ook met een vierde, zouden wij niet zoo goedkeuren.

Er schijnt toch geene genoegzame reden te zijn om aan *alle* professoren dit zelfde uitzigt te geven; ook wil de commissie, dunkt ons, dit zelve niet; maar, wanneer het alleen zoude toegezegd worden aan die genen, die met ijver en glans hunnen post vervuld hebben, zal een ieder beweren daartoe, zoo wel als zijn ambtgenoot, geregtigd te zijn; en het weigeren daarvan zoude al ligt als vernederende, zoo niet als onbillijk worden aangezien.

Het is ook inderdaad dikwijls niet gemakkelijk meerdere van mindere verdienste zoodanig te onderscheiden, dat deze beoordeeling aan geene bedenkingen zoude onderhevig zijn.

En wij zouden om alle deze redenen Uwe Majesteit liever aanraden dit voorstel niet te omhelzen.

N°. 3.

Anders is het gelegen met het voorgedragene onder n°. 3 van deze zelfde paragraaf, om namelijk de professoren, zonder onderscheid, die gedurende dertig aan één volgende jaren zullen onderwezen, en den ouderdom van zestig jaren zullen bereikt hebben, ter belooning van hunne lange diensten het *emeritaat* te doen genieten, met behoud van hun tractement en rang, zonder verpligt te zijn eenigen post waartenemen.

Wij zoude alleenlijk denken, dat het behoud der verdere akademische geregtigheden, welke de commissie hun nog daarenboven wil laten, min gevoegelijk is, en tot onbillijke schade van anderen zoude kunnen strekken.

Ook zien wij, met eerbied gezegd, geen reden waarom de dertig jaren onderwijs juist zouden moeten besteed zijn aan dezelfde universiteit, en waarom het niet even zeer genoeg zoude zijn dat dezelve, zonder andere afbreking, achtereenvolgend besteed waren aan onderscheiden universiteiten van dit koningrijk.

De professoren toch dienen het openbare en algemeene nut op de eene universiteit zoo wel als op de andere; en eene soortgelijke bepaling zoude natuurlijk ten gevolge hebben, dat de bevordering naar andere universiteiten zeldzamer zoude gezocht, en minder als eene wezenlijk begeerlijke zaak zoude moeten aangezien worden; hetgeen tegen de bedoeling der commissie zelve, en ook zekerlijk tegen de weldadige geneigdheden Uwer Majesteit zoude aanloopen.

N°. 4.

Eindelijk kunnen wij wel niet kwaad keuren, dat professoren, wier jaren of zwakheden hen vroeger buiten staat stellen, om hunne posten op eene voor de universiteit nuttige wijze waartenemen, niet worden uitgesloten van de mogelijkheid, om het emeritaat te verkrijgen; maar wij zouden bedenkelijk oordeelen, hun dit zoo stellig toetezeggen, als onder n°. 4 van die zelfde paragraaf schijnt gedaan te worden. De uitdrukking zoude derhalve, onzes bedunkens, in de reglementen merkelijk dienen verzacht te worden.

§ 169.

In de *honderd negen- en- zestigste* paragraaf, sprekende van onder-

scheiden andere meesters, welke in akademie-steden, ten nutte van de jonge lieden, aan de aan de universiteiten verkeerende, behooren gevonden te worden, hebben wij niet bevat de reden van onderscheid, waarom door de commissie wordt voorgesteld de *teekenmeesters* te verpligten, om zich met een vast tractement te vergenoegen, en in hunne scholen de studenten, zonder eenige verdere onkosten, toe te laten; terwijl daarentegen aan *die in de hedendaagsche talen* wordt toegestaan, van hen, die derzelver geregelde lessen bijwonen, een matig leergeld te vorderen. Wij zouden denken, dat de *teekenmeesters* op even gelijke wijze zouden behooren te worden aangemoedigd.

§ 171, 172.

Wij komen, Sire! tot het hoofdstuk, hetwelk handelt van de studenten, en wel tot dat gedeelte waarbij de inteekening derzelve op de daartoe geschikte naamlijst vereischt wordt, om als lidmaten der universiteit te kunnen beschouwd worden.

Wij vinden deswegens in de *honderd een- en- zeventigste* en *honderd twee- en- zeventigste* paragrafen voorgesteld, om, zoo lang alle de deelen van het openbaar onderwijs niet volkomen geregeld zijn, en zoo lang mitsdien niet voor een regel kan gehouden worden, de leerlingen niet tot het *derde* of *eindeling* onderwijs toetelaten, dan na het *tweede* te hebben doorgeloopen, den rector der universiteit te verpligten om zich te verzekeren, of zij, die zich aanbieden om als studenten ingeteekend te worden, genoegzaam in de latijnsche taal bedreven zijn: en aan die genen, welke aan dit onderzoek niet voldoen, of daarvan blijken kunnen bijbrengen, de inschrijving te weigeren.

Wij oordeelen dit al te bedenkelijk om Uwe Majesteit daartoe te kunnen aanraden; daar het niet slechts dikwijls eene moeijelijke zaak voor den rector zoude zijn, om te bepalen, welken graad van bedrevenheid in die taal hij in elken jongeling al of niet genoegzaam zal oordeelen; maar ook de ondervinding dikwijls leert dat een gebrekkig onderwijs, bij het rijpen van het verstand, door aangewende naarstigheid vergoed wordt.

Bovenal komt het ons voor, dat deze maatregel niet genoeg is overeentebrengen met het voornemen om onderscheidene collegiën in de hollandsche taal te doen houden.

Het zij toch al eens zoo, dat deze niet zoo veelvuldig zullen zijn, dat tot een gansche tak van studie het latijn zoude kunnen gemist

worden, en dat ook zonder bedrevenheid in deze taal, geene promotie tot doctor in deze of gene wetenschap zal kunnen verkregen worden; zoude dan echter het gemis van de kennis derzelve, of eene mindere bedrevenheid daarin, wel een genoegzame reden kunnen opleveren, om jongelingen, die zich voor eenen tijd aan de universiteiten wilden begeven, om alleen of voornamelijk van de hollandsche lessen gebruik te maken, den toegang daartoe te weigeren, of immers hen onder het getal van lidmaten der universiteit niet te begrijpen, en van de voorregten daarvan verstoken te laten?

Wij schatten het nut der geleerde talen zeer hoog, Sire! en wenschen van ganscher harten, dat derzelver aankweeking geenszins veronachtzaamd worde; maar wij kunnen ons nogtans niet overreden, dat de middelen tot verkrijging van eene zekere mate van kennis in deze en gene deelen eener wetenschap, en tot beschaving van verstandelijke vermogens, volstrekt en bij uitsluiting aan de beoefening dier talen moeten verbonden worden.

§ 175.

De *honderd vijf- en- zeventigste* paragraaf spreekt van de gewoonte, welke aan de universiteiten plaats heeft of gehad heeft, om de studenten, bij hunne inteekening, eene belofte of eenen eed te doen afleggen, dat zij zich aan de statuten zullen onderwerpen en dezelve zorgvuldig in acht nemen. De commissie stelt voor om deze gewoonte met eene openbare plegtigheid te doen vergezeld gaan, en te dien einde den eed in het begin van het akademisch jaar door alle de studenten tevens te doen afleggen, na het uitspreken van eene toepasselijke redevoering door den rector.

Wij zouden meenen deswegen een geheel tegenovergesteld gevoelen aan Uwe Majesteit te moeten voordragen.

De eed toch is op zich zelve niet noodig om de statuten der univerteit voor de studenten verbindende te maken; en voor zoo verre dezelve al zoude moeten werken, om hen die pligten te doen vervullen, welker opvolging door wetten alleen niet kan verzekerd worden; zoo moeten, onzes bedunkens, de jonge jaren der studenten, en de omstandigheden waarin zij doorgaans verkeeren, het onraadzaam doen achten, hiertoe van den eed gebruik te maken.

§ 176, n°. 1, 2 en 3.

De commissie gaat vervolgens over om te spreken van de voorreg-

ten, welke de studenten als leden der universiteit zouden behooren te genieten, en telt daaronder in de *honderd zes- en- zeventigste* paragraaf, de bevrijding van het betrekken der stads wachten, van de schutterij, en van alle opbrengst die daartoe eenige betrekking heeft; voorts van alle de stads imposten, die louter personeel zijn; en eindelijk van het logeren van krijgsvolk en van alle opbrengst van gelden te dezen einde.

Aangaande de bevrijding der studenten van het betrekken der stads wachten, en van de schutterij, hebben wij reeds onze gedachten geuit, bij gelegenheid van de 128ste paragraaf, alwaar van ditzelfde voorregt ten behoeve der hoogleeraren gehandeld wierd. Ook hebben wij daar reeds eenigermate gesproken van de opbrengsten van gelden te dien einde, en gemeend een onderscheid te moeten maken tusschen eigenlijk gezegde uitkoops-penningen, waaraan natuurlijk niemand onderworpen is, dan die oorspronkelijk verpligt is werkelijken dienst te doen, en daartoe kan worden opgeroepen; en tusschen gelden, welke, tot goedmaking der kosten van de schutterij of van de bewaring der stad, over alle inwoners der plaats, zonder onderscheid geheven worden.

Wij zien als nog geen reden, Sire! waarom zulke studenten, die onder de ingezetenen der stad kunnen geteld worden, *hiervan* zouden moeten bevrijd zijn, en wij vinden ons derhalve verpligt Uwe Majesteit voortestellen, om *deze* bevrijding alleen te bepalen tot hen die minderjarig, en wier ouderen buiten de stad woonachtig zijn.

Dit zelfde zouden wij toepassen op de bevrijding van stads imposten, die louter personeel zijn. Van zulke minderjarigen toch mag men zeggen, dat dezelve tot hunner ouderen huisgezin behooren, en dat hun afzonderlijk verkeer aan de universiteit hen niet behoort te onderwerpen aan de lasten der plaats, waar de universiteit haren zetel heeft. Maar ten opzigte van meerderjarige studenten, of zulke minderjarigen, wier ouderlijk huis niet elders gevestigd is, zien wij geen reden, waarom deze van zoodanige lasten zouden moeten bevrijd zijn.

Eindelijk geldt al dit zelfde ook, naar ons inzien, met opzigt tot het logeren van krijgsvolk en de opbrengst van gelden te dien einde.

§ 177.

Nog minder gunstig zouden wij denken, Sire! omtrent hetgeen in de *honderd zeven- en- zeventigste* paragraaf wordt voorgesteld, ten aanzien van het bevrijden der studenten van arresten op hunne personen, zoo als ook op hunne boeken, toestellen, verzamelingen en andere werktuigen.

Voorregten van dezen aard aan eene bepaalde klasse van personen gegeven, zijn, naar ons inzien, niet goed te keuren, om dat dezelve tegen de goede trouw en het wettig regt van schuldeischers aanloopen.

Ook moeten wij hierbij voegen, dat, na dat het rapport der commissie aan Uwe Majesteit was aangeboden, het wetboek op de regterlijke instellingen en regtspleging het veelvuldig gebruik der arresten, welk in sommige gedeelten van dit land plaats had, en waardoor de inwoners van de eene plaats op elke andere, waar zij zich bevonden, konden worden bankvast gemaakt, merkelijk heeft gematigd, zoo dat de bevoegdheid om personen of goederen te arresteren, zich thans bepaalt tot gevallen, waarin dezelve niet kunnen gemist worden, zonder de schuldeischers van de noodigste middelen ter bewaring van hun regt te versteken, en tot opzettelijke wanbetalingen aanleiding te geven. Eene reden, waarom wij zouden meenen Uwe Majesteit het vergunnen van zoodanigen vrijdom thans te minder te kunnen aanraden.

§ 183, 184, 185.

De commissie, Sire! behandelt vervolgens een zeer belangrijk, doch tevens zeer teder en moeijelijk onderwerp, namelijk de orde welke in den loop der studiën behoort te worden in achtgenomen, en de bepalingen welke daaromtrent zouden kunnen gemaakt worden. Zij begint met de 178ste en volgende paragrafen eenige bedenkingen nopens de nuttigheid en mogelijkheid van het vaststellen van zoodanige bepalingen op te geven, en is van meening, dat, tot zekere hoogte toe, eene orde van studeren kan ontworpen worden, welke wel niet als eene, in alle hare uitgebreidheid, ten strengste verbindende regelmaat zoude moeten beschouwd worden, maar nogtans als een voorschrift, welk het te wenschen zoude zijn dat alle studenten konden volgen, en het welk derhalve alleenlijk, naar de omstandigheden der leerlingen, moest vatbaar zijn voor uitzonderingen en wijzigingen, door de professoren om wijze en gewigtige redenen toegelaten, wanneer het nut der leerlingen zulks zoude schijnen te vereischen. Dit geheele stuk, loopende van de evengemelde 178ste paragraaf tot de 203de ingesloten, dient in zijnen zamenhang te worden gelezen. Wij zullen de vrijheid nemen van ter laatstgenoemde plaatse eenige bedenkingen daarover in het midden te brengen, en verzoeken Uwe Majesteit de aanmerkingen, welke wij intusschen hier en daar op bijzondere paragrafen zullen maken, slechts te beoordeelen in de algemeene onderstelling, dat 'er op de eene of

andere wijze eene orde van studeren zoude kunnen beraamd worden.

Wij hebben dan op de *honderd drie- en- tachtigste, honderd vier- en- tachtigste* en *honderd vijf- en tachtigste* paragrafen slechts eene aanmerking van minder belang te maken, namelijk dat in de eerstgemelde dier paragrafen wordt gesproken van een collegie over de *zedekunde,* of het *natuurlijk regt;* en de tweede van een collegie over *de zedekunde of het natuurregt;* en in de derde van twee onderscheiden collegiën, het één over de *zedekunde* en het ander het *natuurregt.*

Dit schijnt niet wel met elkander te stroken, om dat volgens de uitdrukkingen in de twee eerste der opgenoemde paragrafen, de *zedekunde* en het *natuurregt,* zoo al niet als dezelfde zaak, ten minste als het onderwerp van één en het zelfde collegie beschouwd worden; terwijl dezelve op de derde aangehaalde plaats voorkomen, als het onderwerp van twee onderscheiden collegiën, in twee bijzondere jaren te houden.

Wij maken echter deze aanmerking hier slechts in het voorbijgaan, om dat wij over de zaak zelve, namelijk over de vraag, of deze onderwerpen in twee onderscheiden, dan wel in één collegie behooren behandeld te worden; en zoo het laatste, welke orde dan voor den student verkieslijkst zij daarin te volgen, zoo aanstonds weder zullen spreken, bij de 192ste paragraaf, waar meer opzettelijk van de studie der regtsgeleerdheid wordt gehandeld, en welke ook vooraf in een ander opzigt ons moet bezig houden.

§ 192.

Na de invoering van het wetboek *Napoleon,* voor dit koningrijk ingerigt, en de afschaffing van het romeinsche regt, is het als een vraagstuk van zeer veel belang, aantezien, welke de beste wijze zoude zijn om het romeinsche regt als eene inleiding tot de regtsgeleerdheid, en tot het zoo even gemeld burgerlijk wetboek aan de studerende jeugd uittelеggen? Een aanzienlijk genootschap heeft zelfs deswegens eene eereprijs uitgeschreven, en bijzondere geleerden hebben ook daarover hunne gedachten meer of min opengelegd.

Wij zijn niet afkeerig van het denkbeeld, Sire! dat het onderwijs in het romeinsche regt eenigzins meer dienstbaar kan gemaakt worden, aan den tegenwoordigen staat van zaken, maar wij mogen echter onze vreeze niet ontveinzen, dat eene al te oppervlakkige behandeling en het niet genoeg indringen in den geest van hetzelve, welligt het gewenscht nut van dit onderwijs zoude doen verloren gaan.

Het hangt misschien van één enkel gelukkig genie af, den waren middenweg, welk in dezen kan en moet betreden worden, door zijn voorbeeld aantewijzen; en wij prijzen de pogingen welke gedaan worden om daartoe te geraken; maar, zoo lang daarvan geene dadelijke proeve gegeven, zoo lang zelfs de vruchten daarvan niet rijp geworden zijn, en alzoo de gevolgen niet met genoegzame zekerheid kunnen gezien en beoordeeld worden, vinden wij ons verpligt Uwe Majesteit aanteraden, liever de oude en bekende gebruiken, in zekere mate, tot grondslag te nemen, dan op nieuwe en onzekere voort te bouwen.

Wij maken dan in zooverre geene bedenking tegen het sijstema der commissie, welke toont van gedachten te zijn, dat het romeinsch regt grondig verdient geleerd te worden; doch wij zouden niettemin van oordeel zijn, dat, volgens de orde der lessen, welke in de *honderd twee-en- negentigste* paragraaf wordt voorgesteld, het onderwijs in het hollandsche regt te laat een aanvang neemt..

Liefst zouden wij derhalve wenschen, dat reeds het *derde* jaar een collegie over de instituten van het hollandsch regt, indien iets dergelijks een aanwezen verkrijgt, gehouden wierd; waar tegen het collegie over de latijnsche litteratuur, des noods, kan gemist worden; en dat, in allen gevalle, de lessen over het wetboek *Napoleon* niet eerst het *vijfde*, maar reeds het *vierde* jaar *begonnen*, en, was het mogelijk, het *vijfde* jaar herhaald wierden.

Wij vinden voorts in deze paragraaf wederom uitdrukkelijk een onderscheid gemaakt tusschen een collegie over de *zedekunde*, en een ander over het regt der *natuur*, het welk tevens dat der *volken* bevatten zoude. Wij hebben straks aangenomen daar over te dezer plaatse onze gedachten te zeggen, welke behoudens beter oordeel, daarop neêrkomen, dat het *natuurregt* en de *zedekunde* te naauw verbonden zijn, om de splitsing daarvan in twee afzonderlijke collegiën verkieslijk te achten; en dat, wanneer dit al plaats had, wij dan, in orde van tijd, den voorrang aan het eigenlijk gezegd *natuurregt* boven de *zedekunde* zouden geven, schoon wij aan het *regt der volken*, de laatste plaats zouden toewijzen, als van eene moeijelijker bevatting zijnde.

§ 199.

Bij het nagaan van de *honderd negen- en- negentigste* paragraaf, Sire! is ons de bedenking voorgekomen dat zij, die zich toeleggen om van den kansel in het openbaar te spreken, vooral het onderwijs in de hol-

landsche taal en letterkunde niet behoorden te verzuimen; doch misschien moet deze onze aanmerking ook elders toegepast worden; want wij vinden daarvan, zoo min als van het onderwijs in 's lands oudheden en geschiedenis (hoezeer de commissie met reden heeft voorgesteld, het onderwijs in deze zaken op alle de hoogescholen te doen plaats hebben), nogtans nergens, bij gelegenheidvan de voorgeschreven orde der studiën, uitdrukkelijk gewag gemaakt.

§ 203.

Met de *twee honderd derde* paragraaf eindigt het plan, het welk de commissie, omtrent het voorschrijven van eene orde in den loop der studiën heeft voorgesteld; en het is te dezer plaatse dat wij meenden daarover onze gedachten eenigzins maar in het algemeen aan Uwe Majesteit te moeten voordragen.

Wij erkennen, Sire! dat het te beklagen is, dat de jonge lieden aan de universiteiten, door eigen onbedrevenheid, of bij gebrek van bekwame leidslieden, dikwijls geene behoorlijke orde noch plan in hunne studiën in acht nemen, en daarin somtijds gewigtige deelen achter wege laten, welker gemis zij te laat ontwaar worden.

Wij wenschen derhalve met de commissie, dat het mogelijk ware eene orde van studeren te ontwerpen en in te voeren, welke voor alle studenten in deze of gene faculteit even geschikt was, of welke althans als een algemeene regel kon worden in acht genomen, en waarvan men zeker was, dat de noodige uitzonderingen zouden kunnen plaats grijpen, zoodanig, dat de geheele regel niet verijdeld wierd.

Doch daarin vinden wij ons verlegen; en de trekken van het plan door de commissie voorgesteld, hebben onze zwarigheden niet kunnen wegnemen.

Wij zullen niet aandringen, Sire! het geen door de commissie zelve is opgemerkt, dat de uitstekendste verstanden zelve over de beste wijze van studeren, over de meerdere of mindere noodzakelijkheid om deze of gene lessen te houden, en vooral ook over de orde, waarin dezelve elkander behooren op te volgen, verschillend kunnen denken, want wij willen toegeven, dat, de zaak alleen van dien kant beschouwd, het toch misschien beter is eenmaal in dit verschil eene dragelijke keuze te doen, dan alles aan het toeval overtelaten.

Maar wij moeten meer stilstaan bij de zwarigheden, welke voortspruiten uit het onderscheid zelve, het welk tusschen de leerlingen plaats

heeft, en die wij niet beter kunnen uitdrukken dan met de woorden door de commissie zelve elders gebezigd: „hoe groot is niet onder de „menigte van leerlingen die aan eene akademie komen, het onderscheid „van begaafdheden, van geestvermogens, van ijver, van smaak voor den „arbeid, van werkzaamheid? het is dus niet mogelijk een regelmaat van „studiën te bepalen, die voor allen even geschikt zij: zoo dezelve, gelijk „zij moet zijn, ontworpen is naar hetgeen de ondervinding kan geleerd „hebben, voor den grootsten hoop geschikt te zijn, zal zij niet geschikt „zijn voor al te middelmatige verstanden, en niet voldoende kunnen „zijn voor eenen meer uitmuntenden geest; ook leveren de verschillende „trappen van kundigheden, welke de leerlingen die de akademische les„sen gaan hooren, reeds kunnen verkregen hebben, eer zij zich tot de„zelve begeven, eene nieuwe bron van zwarigheden en onzekerheid op."

Voegen wij hier bij, Sire! dat deze zwarigheden nog vergroot worden, zoo wel door het verschil der omstandigheden waarin de jonge lieden, of hunne ouders verkeeren, als door dat van hun voornemen en toeleg, om zich slechts tot dezen of genen bepaalden stand opteleiden en voortebereiden. Want hoezeer het onderwijs op de universiteiten zoodanig behoort ingerigt te zijn, dat het geschikt is om bekwame mannen, in groot aantal, te kunnen leveren, zoude het echter, gelijk wij gelooven, den Staat weinig voordeel gedaan zijn, hen, wier omstandigheden of voornemens slechts het bekomen van eenen middelmatigen trap van kundigheden veroorloven of vereischen, van de gelegenheid daartoe ontbloot te laten: ook zal de commissie daarin met ons niet verschillen.

De inhoud dezer bedenkingen nu geeft reeds eene zoo groote menigte van uitzonderingen aan de hand, dat wij inderdaad vreezen voor eene gansche verijdeling der voorgeschreven orde zelve; en voor de onmogelijkheid om dit voortekomen zonder onbillijk te zijn, of nadeel in plaats van nut te stichten.

In allen gevalle, Sire! vinden wij zeer groote zwarigheden omtrent de wijze waarop deze uitzonderingen zouden moeten verkregen, daargesteld en toegepast worden; waartoe bijzonder deze laatste paragraaf betrekkelijk is; en wel voornamelijk in die gevallen, waarin het regt tot het vergunnen der uitzonderingen zoude moeten worden overgelaten aan die professoren, welker collegiën de leerling wenscht voorbij te gaan.

Want, gezwegen van de moeijelijkheid welke 'er waarlijk in gelegen is om de onschadelijkheid, het nut, de noodzakelijkheid of de billijk-

heid der uitzonderingen in elk geval te beoordeelen: zoo meenen wij te moeten in bedenking geven, of, over het algemeen, eene onpartijdige beoordeeling te verwachten is van de professoren die dezelve moeten doen; hetzij men lette op de neiging, waardoor een ieder gedreven wordt om de wetenschappen, welke hij zelf onderwijst, of de lessen, welke hij zelf geeft als de meest noodzakelijke te beschouwen; het zij men, aan den anderen kant, denke aan de onaangename gewaarwording, welke de professoren, wien deze uitzondering gevergd wordt, moeten gevoelen wegens het gevaar van, bij het weigeren van des leerlings verzoek, als onbescheiden en eigenbelangzoekend te worden aangezien.

Het zijn deze zwarigheden, Sire! welke, zoo lang die niet kunnen vermijd of overwonnen worden, ons weêrhouden van ons met de denkbeelden der commissie, omtrent het voorschrijven van eene bepaalde orde in den loop der studiën te vereenigen.

§ 204.

Het zal Uwe Majesteit, in den eersten opslag, misschien eenigzins meer bevreemden, dat wij geenen bijval geven aan het voorstel der commissie, in de *twee honderd vierde* en eenige volgende paragrafen gedaan, om jaarlijks aan de leerlingen der universiteiten, die zulks het best verdiend zouden mogen hebben, eereprijzen en aanmoedigingen, het zij eene gedenkpenning, het zij een geschenk van uitgezochte boeken, het zij eene somme gelds, uittereiken.

Wij worden echter daarvan terug gehouden door de moeijelijkheid, welke 'er ook naar het oordeel van de commissie zelve in gelegen is, om belooningen en onderscheidingen uittedeelen, met eene strenge regtvaardigheid en billijkheid, en op zulk eene wijze, dat zij nimmer eenige reden, zelfs geen voorwendsel, tot moedeloosheid kunnen opleveren; en wij kunnen deze moeijelijkheid niet beter noch meer dringende aantoonen, dan door Uwer Majesteits aandacht te verzoeken, op de aanmerkingen en bedenkingen, welke in de 204de en 205de paragrafen van het vertoog zelve daartegen zijn in het midden gebragt; aanmerkingen en bedenkingen zoo vol waarheid, en zoo wel doordacht, dat dezelve ten uiterste verdienen gelezen en overwogen te worden.

Wij weten wel, Sire! dat de commissie deze zwarigheden niet heeft opgeworpen, om daardoor haar eigen voorstel te bestrijden, maar slechts om de noodzakelijkheid van eene groote omzigtigheid, in de uitvoering aantetoonen; maar wij twijfelen ten hoogste of deze omzigtigheid, ge-

paard met eene onwankelbare onpartijdigheid, zoo ligtelijk zal te verkrijgen zijn.

Wij zullen zoo aanstonds gelegenheid hebben om de middelen, welke de commissie daartoe voorstaat, meer van nabij te beschouwen.

Doch het zij ons vergund, intusschen, tegen deze geheele zaak nog eene andere bedenking voortestellen, namelijk, dat dezelve, naar ons inzien, zeer ligtelijk zoude kunnen aanleiding geven, om tusschen de leerlingen onderling heimelijke afgunst, of openlijke en gevaarlijke twisten te óntsteken; waartegen toch, zoo wij meenen, ten onregte zoude worden aangevoerd de voorbeelden van inrigtingen, geschikt voor jongere leerlingen, of die onder strenger opzigt, of meer van gelijken stand, of door den dagelijkschen omgang naauwer en noodzakelijker aan elkander verbonden zijn; of bij welke de eereprijzen meer naar eene vaste en voor elk zigtbare regelmaat kunnen uitgedeeld worden.

§ 206, n⁰. 1, 2 en 3.

Wij komen nu tot de beschouwing der middelen, welke de commissie in de *twee honderd zesde* paragraaf, bijzonder onder n⁰. 1, 2 en 3, voorslaat, om het onderzoek nopens de genen, die de bedoelde eereprijzen en aanmoedigingen het meest zouden verdiend hebben, niet alleen met de meeste omzigtigheid, maar ook met de strengste regtvaardigheid en billijkheid, te plaats hebben.

Volgens dit plan zoude ieder professor de namen van dezulken onder zijne leerlingen, die het meest uitmunteden, tegen het einde van het akademisch jaar, moeten opgeven, en deze opgaven met redenen bekleeden. Vervolgens zouden de professoren van elke faculteit deze opgaven met elkander vergelijken, en onder zich voorloopig beslissen, welke der opgegeven studenten de meeste aanspraak op de eereprijzen en aanmoedigingen konden maken. En eindelijk zouden deze voorloopige beslissingen gezamenlijk aan eene andere herziening door den rector en adsessoren te doen, worden onderworpen, om daarover eindelijk uitspraak te doen.

Wij gelooven de meening der stellers op deze wijze te moeten begrijpen, en, zoo wij al in deze of gene bijzonderheid mistasten, zal dit in de hoofdzaak, en in het geen wij nu verder willen zeggen, niet veel verandering maken.

Het is toch in allen gevalle zeker, dat zoo wel de eerste opgave, als de voorloopige beslissing en de eindelijke uitspraak moet gedaan worden

door professoren, wier lessen door de studenten *worden* bijgewoond, te gelijk met andere professoren, wier lessen door dezelfde studenten *niet worden* bijgewoond.

Maar is het nu wel naar den aard en de gewone neigingen der menschen anders te verwachten, dan dat elk hoogleeraar den lof van zijne eigene studenten, zoo veel mogelijk, zal opvijzelen, en daarentegen mistrouwen stellen, of althans minder gewicht hechten in of aan de getuigenissen der andere professoren omtrent de hunne? En, zoo deze bedenking niet kan tegengesproken worden, is dan dit middel wel geschikt, of kan er zelfs wel een ander worden uitgedacht, om met genoegzame zekerheid altijd eene billijke uitspraak te mogen verwachten, op welke het hier zoo zeer aankomt?

Het komt ons voor, Sire! dat de overweging dezer vragen vele zwarigheden moet doen gevoelen, welke in de aanneming van het plan der commissie, in dit opzigt, liggen opgesloten; en wij vinden daarin nieuwe redenen, waarom wij hetzelve aan Uwe Majesteit niet durven aanraden.

Het zij ons echter vergund te mogen doen opmerken, dat onze zoo even voorgestelde bedenkingen, alleen betreffen het uitdeelen van eereprijzen onder de studenten in het algemeen, en dat wij daarom geenszins wraken een naauwkeuriger toezigt op de verdiensten en vorderingen van hen, die van 's rijks wege, of door goedgunstige beschikkingen Uwer Majesteit, ouderstand-gelden genieten.

§ 213.

Over deze onderstand-gelden wordt nu vervolgens door de commissie gesproken; en wij hebben tegen hetgeen door dezelve daaromtrent wordt voorgesteld, in het algemeen geene bedenkingen.

Alleenlijk zoude wij vreezen, dat, hetgeen in het laatste gedeelte van de *twee honderd dertiende* paragraaf wordt voorgeslagen, te veel hinder zoude toebrengen, aan de regels door de commissie zelve voorgesteld, omtrent de verdeeling der pensioenen tusschen de onderscheidene faculteiteiten. Wanneer toch eenmaal een pensioen wordt gegeven aan een verdienstelijk voorwerp, wegens zijne studiën tot eene andere faculteit behoorende, dan waarvoor dit pensioen geschikt was, zoude, zonder onbillijkheid, de voortduring daarvan niet kunnen opgeschort worden gedurende den loop zijner studiën, en alzoo niet gedurende eenige jaren; hoezeer zich intusschen, in de faculteit, waartoe dit pensioen oorspronkelijk behoorde, een voorwerp opdeed, waardig om hetzelve te

erlangen. Wij zwijgen nog, dat het geven van de bevoegdheid aan curatoren, om de pensioenen, voor eene zekere faculteit geschikt, bij gebreke van een vereischt getal voorwerpen, waardig om dezelve te erlangen, in eene andere faculteit overtebrengen, ligtelijk aanleiding zoude kunnen geven tot partijdige beoordeelingen, of immers tot ongunstige vermoedens deswegens.

Wij zouden, om alle deze redenen, van gedachten zijn, dat het getal der pensioenen voor elke faculteit bepaald wordende, het beter was van dien regel geene uitzondering toetelaten.

§ 219.

Wij hebben ook nog eene bijzondere bedenking aan Uwe Majesteit voortedragen, tegen hetgeen in de *twee honderd negentiende* paragraaf wordt voorgeslagen, om de studenten, die onderstand-gelden trekken te verpligten, om gedurende de twee laatste jaren van hun verblijf aan de universiteit, een bijzonder onderwijs, *om niet,* aan eenige eerst beginnenden te moeten geven; zoo wel om dat de gave van *wel* te onderwijzen, gelijk de commissie zelve elders heeft aangemerkt, eene bijzondere hoedanigheid is, welke niet altijd met andere verdiensten in het vak der studiën gepaard gaat; en waartoe de smaak en hebbelijkheid niet door elk kan verkregen worden; als om dat wij vreezen dat de bedoelde verpligting, het zij in de oogen van hen die daaronder zouden liggen, het zij in die van anderen, als iets vernederends zoude kunnen worden aangezien; een vooroordeel, zoo men wil; maar een vooroordeel nogtans, aan welks uitwerkselen de bedoelde voorwerpen niet behooren blootgesteld te worden.

§ 230.

Wij komen Sire! met de commissie tot het hoofdstuk, hetwelk handelt van de promotiën, en hetgeen daarmede verbonden is; waarop wij slechts weinige bedenkingen hebben, die wij de eer zullen hebben kortelijk aan Uwe Majesteit voor te dragen. In de *twee honderd dertigste* paragraaf wordt voorgesteld de examens in het latijn te doen houden; wij zouden eene uitzondering noodig keuren ten aanzien van die onderwerpen, over welke de lessen der professoren in het hollandsch gehouden worden.

§ 235.

De commissie heeft wijders voorgeslagen den graad van doctor ook in het vak der fraaije letteren te doen geven, en spreekt in de *twee honderd vijf- en- dertigste* paragraaf van het examen, hetwelk tot het verkrijgen van eene bijzondere promotie daartoe, zoude moeten afgelegd worden.

Onze aandacht is hier gevallen op de voorgeslagen verpligting van den candidaat, om eene verhandeling te moeten opstellen over elk onderwerp, hetwelk de faculteit daartoe zoude uitkiezen; hetgeen ons voorkomt dikwijls eene al te moeijelijke taak aan den candidaat te zullen kunnen opleggen.

Ook zouden wij oordeelen, daar niet altijd bekwaamheid met dezelfde vlugheid gepaard gaat, dat het te veel gevergd is, eene verhandeling van een half uur lezens te moeten opstellen, binnen den korten tijd, die daartoe wordt gegeven, namelijk, tusschen het eindigen van het eerste, en het begin van het tweede examen, hetwelk reeds den volgenden dag gehouden wordt.

§ 236 en 237.

Deze bedenkingen, immers, de laatste derzelve, maken wij ook toepasselijk, Sire! op het examen, hetwelk, volgens de *twee honderd zes- en- dertigste* en *twee honderd zeven- en- dertigste* paragrafen, voor de openbare promotie in dit zelfde vak, het zij in het algemeen, of bijzonder met opzigt tot de oostersche talen, vereischt wordt.

Voorts wenschten wij, dat voor hetgeen in deze beide paragrafen de *oordeelkunde* genaamd wordt, eene betere hollandsche benaming kon worden gevonden, of anders de latijnsche (*ars critica*) behouden wierdt.

§ 238.

Het examen voor eene bijzondere promotie in de regtsgeleerdheid, waarvan de *twee honderd acht- en- dertigste* paragraaf spreekt, zoude, onzes bedunkens, op de eene of andere wijze, ook over het natuurregt behooren te loopen, als waarvan de kennis door geen regtsgeleerde kan of mag ontbeerd worden.

§ 246.

Eindelijk zouden wij van gevoelen zijn, Sire! dat uit den eed, welke de

twee honderd zes- en- veertigste paragraaf voorstelt te behouden voor hen, die tot doctor in de geneeskunde bevorderd worden, niet behoort te worden uitgelaten dat gedeelte, het welk den geneesheer verpligt bescheidene geheimhouding te bewaren, omtrent het geen hem door de patienten wordt toevertrouwd, of hem, bij gelegenheid van het behandelen derzelve, zoude mogen voorkomen.

§ 256 en 258.

De commissie heeft al verder een bijzonder hoofdstuk bestemd om te spreken over de onderscheidene voorwerpen, waarvan de universiteiten behooren voorzien te zijn. Zij heeft in het bijzonder gehandeld over die welke vereischt worden voor het onderwerp en de studiën in de natuurkundige wetenschappen, en in de sterrekunde; doch stelt bovendien in de *twee honderd zes- en- vijftigste* paragraaf aan Uwe Majesteit voor, om den professoren in de physica eene matige jaarlijksche somme toeteleggen, ten einde in staat te zijn om nieuwe proeven te nemen, en dus door hunnen eigen arbeid, de wetenschap, welke zij onderwijzen, te verrijken. Ook stelt zij in de *twee honderd acht- en- vijftigste* paragraaf hetzelfde voor, ten aanzien van de hoogleeraren in de scheikunde.

Tegen de zaak zelve hebben wij geene bedenkingen Sire! maar ten aanzien van de daarbij tevens voorgedragen verpligting der professoren, om van het gebruik dier fondsen rekening aan curatoren te doen, zouden wij van de commissie eenigermate verschillen, uit hoofde van het onaangename en aanstootelijke, het welk in de mogelijke reflexiën op zoodanige rekening gelegen is. Wij zouden daarom het voorstel liever in een ruimer zin aan Uwe Majesteit aanraden, namelijk tot het toeleggen van eene matige som, wel uitdrukkelijk te dien einde bestemd, maar waarvan het bekwaam gebruik geheel en al aan de goede trouw der professoren wierd overgelaten.

§ 267 n°. 2.

Minder zouden ons behagen eenige middelen door de commissie voorgesteld, om de kabinetten van anatomische bereidingen te verrijken; en bijzonder bedoelen wij hier het geen voorkomt in de *twee honderd zeven- en- zestigste* paragraaf n°. 2, namelijk den voorslag om de professoren in de anatomie en physiologie te verpligten, tot het jaarlijks inzenden van lijsten der stukken met welke zij die kabinetten verrijkt hebben; want, indien aan den eenen kant hier door bedoeld wordt den

naijver en zucht tot roem op te wekken, is deze zelfde maatregel nadeelig en onaangenaam voor hen, welke in dien roem niet hebben kunnen deelen: bijzondere omstandigheden en redenen kunnen intusschen daarvan de oorzaak zijn, welke geen verdenking op de verdiensten der genen, die zich in dat geval bevinden, behooren te werpen.

§ 258.

Maar vooral durven wij ons niet vereenigen met het voorstel in de *twee honderd acht- en- zestigste* paragraaf aan Uwe Majesteit gedaan, om voor iedere universiteit aantekoopen de kabinetten, welke de tegenwoordige professoren voor zich mogten verzameld hebben; en om wijders vast te stellen, dat in het vervolg, de professoren zouden verpligt zijn, alle zorge aantewenden, en al hunnen arbeid daartoe interigten, dat het kabinet der universiteit verrijkt, meer en meer aangevuld, en tot volkomenheid gebragt wierd.

Wij meenen namelijk in dit voorstel, en in de wijze waarop hetzelve in het laatste gedeelte dezer paragraaf wordt aangedrongen, te bespeuren een denkbeeld, om de professoren te beletten hunne bereidingen voor zich zelven, of voor hunne erfgenamen, te behouden, maar hen integendeel te verpligten dezelve ten behoeven van het kabinet te laten.

Dit moge, voor een oogenblik, een aanwinst voor de kabinetten schijnen uittemaken, Sire! maar wij twijfelen, of het nut der zake daardoor wel duurzaam zoude bevorderd worden. Een ieder plukt toch gaarne de vruchten van zijnen eigen arbeid, of laat die aan zijne kinderen, bloedverwanten of vrienden over. Dit beginsel gaat doorgaans verre boven de zucht tot roem, of kan daar zeer wel mede gepaard gaan. En het opleggen van allen dwang om zijne bereidingen aan de kabinetten der universiteiten te moeten overgeven, zouden wij denken dat hoogst nadeelig is voor de bevordering van naarstigheid, en alzoo voor de duurzame verbetering der kabinetten zelven.

§ 280 n°. 1.

Het bestuur der universiteiten heeft mede een voorwerp van overweging voor de commissie uitgemaakt. In de *twee honderd tachtigste* paragraaf wordt gehandeld van de zamenstelling en rang van het collegie van curatoren. wij hebben daarop wederom slechts weinige en geringe aanmerkingen.

Onze eerste is, dat wij aan het einde van n°. 1 van deze paragraaf, in plaats der woorden *„voor hun leven lang”* liever zoude lezen,

„zonder bepaling van tijd"; ten einde daaruit geene aanleiding geboren worde, om te beweren als of het Uwe Majesteit niet zoude vrijstaan ten allen tijde daarin verandering te maken.

N⁰. 5.

Eene andere bedenking is ingerigt tegen het laatste gedeelte van n⁰. 5 van dezelfde paragraaf. Want het komt ons voor een onnoodigen omslag, en voor eene goede behandeling van zaken inderdaad nadeelig te zijn, dat, bij elke gelegenheid, waarin de adviezen der curatoren niet volkomen overeenstemmig waren, de notulen daarvan de blijken zouden moeten dragen. Het is iets anders, wanneer zulks door de leden zelven verlangd wordt, of in bijzondere punten; welke dan in het reglement behooren uitgedrukt te worden, en waarvan wij althans nimmer de vermenigvuldiging zouden aanraden.

N⁰. 6.

Eindelijk moeten wij op n⁰. 6 dezer paragraaf dezelfde aanmerking herhalen ten aanzien van den voet van aanstelling van den secretaris, welke wij hier voren bij n⁰. 1 met opzigt tot dien der curatoren gemaakt hebben.

§ 282 n⁰. 19.

Nog minder hebben wij voortedragen Sire! omtrent de *twee honderd twee-en-tachtigste* paragraaf, waarin van de regten der curatoren gehandeld wordt.

Intusschen versterkt ons de wijze van uitdrukking, in n⁰. 19 van deze paragraaf gebezigd, in de opvatting van den zin, welke wij in de 132ste paragraaf aan de woorden *raadplegende stem* gegeven hebben; en wij nemen de vrijheid ons in alle gevalle te gedragen, tot de gedachten, welke wij aldaar ten aanzien van de zaak zelve gemaakt hebben.

N⁰. 3.

Wij bevatten ook misschien niet regt wat in n⁰. 23 de woorden *bij een beredeneerd vertoog* moeten beteekenen: misschien kunnen dezelve vervangen worden door te zeggen, *„met openlegging van redenen,"* of iets dergelijks, en welligt ware het nog beter, dit geheele denkbeeld achter wege te laten, daar het Uwe Majesteit altoos vrijstaat, deze redenen, hetzij mondeling of schriftelijk aftevorderen.

§ 283.

Te regt, zoo wij meenen Sire! heeft de commissie getracht, een verband tusschen de onderscheidene universiteiten daartestellen, en stelt daartoe in de *twee honderd drie- en- tachtigste* paragraaf aan Uwe Majesteit voor, het vaststellen van eenen raad van algemeen en centraal bestuur, bijeenteroepen door den Minister, wien Uwe Majesteit daarmede zal belasten, en te houden onder voorzitting van denzelven of van zoodanig ander persoon, als Uwe Majesteit te dezen einde zoude gelieven te benoemen.

Dan, zonder ons bevoegd te berekenen om daaromtrent eenigen naderen voorslag aan Uwe Majesteit te doen, meenen wij nogtans verpligt te zijn om optemerken, dat noch in deze paragraaf, noch in dit geheele hoofdstuk, eenig het minste gewag gemaakt wordt van den directeur-generaal der wetenschappen en kunsten, die toch waarschijnlijk met de universiteiten in eenige betrekking zal behooren te staan. In alle gevallen hebben wij gemeend de overweging daarvan eerbiediglijk aan de aandacht van Uwe Majesteit te moeten voordragen.

§ 285 n°. 14.

Eenigzins zonderling is ons voorgekomen den inhoud van het 14de nummer der *twee honderd vijf- en- tachtigste* paragraaf, volgens welke Uwe Majesteit bij de reglementen zoude verklaren, dat de somme welke jaarlijks op het budget zouden worden gebragt als onderstand-gelden voor de koninklijke universiteiten, gelijk ook voor het eerste en tweede onderwijs, *bestendig* en *onveranderlijk* zoude zijn, *even als de betaling der interessen van de publieke schuld.*

Hoe zeer met de administratie der finantiën niet ten volle bekend, meenen wij echter te mogen twijfelen, of Uwe Majesteit gewoon is immer ten opzigte van eenig onderwerp zoodanige verklaring te doen, en of dit gevoegelijk of nuttig zoude zijn.

Wij zijn voorts niet zeker Sire! of de bedoeling van dezen voorslag zoude zijn deze verklaring op het budget van elk jaar in het bijzonder toetepassen, dan of dezelve met opzigt tot deze of gene te beramen som eens vooral, en dus in het oneindige, zoude moeten werken: doch, hoe dit ook zij, wij zouden zeer veel zwarigheid maken met Uwe Majesteit het doen van dergelijke verklaring aanteraden.

§ 286 en 287.

De *twee honderd zeven- en- tachtigste* en *twee honderd zes- en- tachtigste* paragrafen handelen van het uitgeven van akademische jaarboeken, geschreven in de latijnsche taal, en geschikt om te doen kennen de zamenstelling der universiteiten des Koningrijks, derzelver reglementen, de wijze van studeren die daar gevolgd wordt, de werken welke er aan het licht gegeven worden, en vooral de akademische verhandeling door studenten geschreven.

Wij behoeven Uwe Majesteit niet te herinneren, dat de jaarboeken der wetenschappen en kunsten door den directeur-generaal in dat vak uittegeven, en waarvan het eerste deel thans bereids het licht ziet, insgelijks door Uwe Majesteit bestemd zijn, om te behelzen al wat de universiteiten en gijmnasiën in dit koningrijk merkwaardigs zouden opleveren; en het kan dus niet anders, of deze beide tijdschriften, op gezag van Uwe Majesteit opgesteld, zouden voor een groot gedeelte hetzelfde moeten behelzen.

Deze overweging schijnt alleen genoegzaam om te mogen besluiten, dat dit voorstel der commissie thans niet wel kan worden aangenomen, en dat het overbodig zoude zijn, de bijzonderheden daarvan te onderzoeken, zoo lang Uwe Majesteit niet goedvindt omtrent de uitgave van de jaarboeken der wetenschappen en kunsten veranderingen te maken, of deswegens een onderzoek te gelasten.

§ 300.

Zoo zeer de commissie bezorgd is geweest Sire! voor het behoud van het gebruik der latijnsche taal in het onderwijs op de hooge scholen, zoo zeer tracht dezelve in de *drie honderdste* paragraaf dat der hollandsche te doen onderhouden of invoeren op de illustre scholen; daarvan alleenlijk uitsluitende de lessen in de grieksche, latijnsche en oostersche letterkunde en in het romeinsch regt.

Schoon wij de gegrondheid van vele redenen, welke daartoe worden aangevoerd, niet geheel ontkennen, zouden wij echter het besluit, daaruit getrokken, eenigzins verzachten, en aan Uwe Majesteit voorstellen, om slechts te bepalen, dat op de illustre scholen het onderwijs *niet behoeft* in de latijnsche taal gegeven te worden.

Er zullen toch altijd vele ouders zijn, die ter besparing van kosten,

of om hunne kinderen niet te vroeg van zich te verwijderen, zullen verkiezen dezelven eenigen tijd het onderwijs op de illustre scholen te doen genieten, al is het dan ook met oogmerk om hen vervolgens naar de universiteiten te zenden: voor deze nu kan het onderwijs in de latijnsche taal wenschelijker zijn; en wij zien geene reden, waarom de keuze van het geen over het algemeen het best en het nuttigst voorkomt, ook in dit opzigt niet aan de professoren zoude worden overgelaten.

§ 303 n°. 3.

Eindelijk zal het van de vraag, of de professoren op de illustre scholen *al* of *niet* door Uwe Majesteit zullen aangesteld worden, naar ons inzien, ook behooren aftehangen of dezelve *al* dan *niet* den titel van *koninklijke professoren* zouden kunnen voeren; welke titel bij de *drie honderd derde* paragraaf n°. 3 hun ontzegd, en alleen voor de professoren aan de universiteiten bespaard wordt.

Hier mede Sire! hebden wij alle de aanmerkingen op het meergemelde vertoog, tot welke wij nu reeds genoegzamen grond meenden te vinden, aan Uwe Majesteit voorgedragen; terwijl ons op het bijgevoegd afzonderlijk rapport, omtrent het oprigten van een roomsch katholijke akademie, geene zijn voorgekomen.

Wij nemen de vrijheid hier te herhalen het geen wij bij het begin van ons rapport gezegd hebben, dat namelijk, die gedeelten van het vertoog, op welke wij geene aanmerkingen gemaakt hebben, ons tot hier toe aannemelijk toeschijnen, of immers niet van dien aard te zijn, dat wij daar op nu reeds eene tegenovergestelde beslissing aan Uwe Majesteit zouden durven aanraden.

Wij onderwerpen al ons geadviseerde aan Uwer Majesteits hoog welbehagen; en nemen de vrijheid aan Hoogstdezelve voor te stellen, om de commissie, welke het voorzeide vertoog aan Uwe Majesteit heeft aangeboden, als nu verder te autoriseren, om, op de gronden daarbij voorgedragen, zoodanig reglement of reglementen te vervaardigen, en aan Uwe Majesteit voor te stellen, als dezelve zal noodig oordeelen; met in achtneming nogtans van de aanmerkingen door ons bij dit rapport aan Uwe Majesteit voorgedragen, of van zoodanige derzelve, als door Hoogstdezelve zullen zijn goedgekeurd; mitsgaders van zoodanige verdere veranderingen en verbeteringen, als Uwe Majesteit bovendien mogt noodig oordeelen.

Wij hebben de eer nevens ons rapport te voegen het vertoog en afzonderlijk rapport der commissie, door Uwer Majesteits minister vice-president van den staatsraad in onze handen gesteld, benevens alle de stukken, door Uwe Majesteit in handen der voorzeide commissie gesteld geweest, en door dezelve aan de koninklijke secretarij gezonden, doch door welgemelden minister vice-president op ons verzoek, aan ons medegedeeld.

AMSTERDAM, den 14den van
wintermaand 1809.

ADVIES DER EERSTE SECTIE, BETREKKELIJK SCHOOLGELDEN EN SCHOOLPLIGTIGHEID.

Aan den Koning.

SIRE!

Aan Uwe Majesteit is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op den 20sten van Sprokkelmaand 1809 aangeboden eene voordragt, houdende ontwerpen van Wet en Reglement tot betere regeling der schoolgelden, welke voordragt bij besluit van den 1sten van Lentemaand daarna wierd gezonden aan de 2de Sectie uit den Staatsraad, ten fine van rappt. Na dat deze sectie aan den haar opgedragen last op den 27sten dier maand had voldaan, en dit onderwerp bij den Staatsraad zelven was in overweging genomen, behaagde het aan Uwe Majesteit bij decisie van den 12den van Bloeimaand het gemelde rapport van de 2de Sectie, met de daarbij behoorende stukken aan den Minister van Binnenlandsche Zaken terug te zenden, ten einde de aangeroerde bedenkingen der Sectie in overweging te nemen, met vrijheid, om aan Uwe Majesteit vervolgens een nader voorstel aantebieden, verklarende Uwe Majesteit verder, dat het Hoogstderzelver oogmerk was:

1°. dat geene aanmerkelijke vermeerdering van uitgaven aan de bijzondere ingezetenen wierden veroorzaakt.

2°. dat geene andere schoolmeesters zouden worden bezoldigd, dan de zoodanigen, welke de Hollandsche taal onderwijzen.

3°. dat wierd bevorderd de meest mogelijke gelijkheid met betrekking tot dergelijke instellingen in het Koningrijk, zoodanig, dat alle

dorpen, hoe klein ook, daarvan genot hadden, en dat de kinderen van alle ingezetenen van het Rijk, zonder onderscheid van godsdienst verpligt wierden daarvan gebruik te maken.

4°. dat geen onderwijs hoegenaamd wierde gegeven in eenige godsdienstige beginselen of leerstellingen.

5°. dat in het bijzonder overwogen wierde of ter bevordering van het voorgesteld oogmerk geen bijzonder nut zou kunnen worden getrokken van de tegenwoordig bestaande verordeningen der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen.*

Ten gevolge van deze Uwer Majesteits decisie, wierd door den Ministers van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken op den 7den van Wijnmaand des vorigen jaars een nieuw rapport ingeleverd, ten geleide van de nader geredigeerde concept-wet en réglement, omtrent eene betere regeling der schoolgelden, welk rapport met de bijlagen bij marginaal appointement van den 13den daarna N°. 16 door Uwe Majesteit wierd gezonden aan de 1ste Sectie uit den Staatsraad ten fine van rapport, aan welken geëerbiedigden last wij de eer hebben bij dezen te voldoen.

Het onderwerp Sire! over hetwelk Uwe Majesteit onze gedachten begeert te weten, is van eenen belangrijken en tederen aard, vooral, daar het aankomt op de waarde der grondbeginselen, op welke de voorgedragen maatregel gevestigd is, en de stellingen, welke in deszelfs ontwikkeling doorstralen. Een naauwkeurig overzigt van dat alles schijnt ons daarom te dezen hoogst noodzakelijk.

Tot eene inleiding kan ons gevoegelijk dienen eene bedenking op den titel en den aanhef der ontworpen wet. Zij komt daarbij voor als behelzende eene andere en betere regeling der thans betaald wordende schoolgelden.

In de voordragt des Ministers zien wij de reden dier benaming in dezer voege voorgesteld: „het aangeboden ontwerp strekt niet, om iets „daartestellen, het welk tot dus verre op geenerlei wijze bestaat, maar „hetzelve moet alleenlijk dienen, om aan maatregelen en gebruiken, „welke dadelijk aanwezig zijn, eene andere wijziging te geven." Op eene andere plaats van des Ministers rapport lezen wij nog de volgende opmerking: „De tweede sectie uit den Staatraad heeft het voorname „oogpunt, waaruit het voorstel te beschouwen en te beoordeelen is, ge„heel voorbij gezien, en alleenlijk eene begrooting gevraagd van hetgeen „de voorgestelde schoolcontributie zoude bedragen, zonder in aanmer„king te nemen, waarop de thans betaald wordende schoolgelden, en

„andere schoolonkosten den gezamenlijken Ingezetenen nu komen te „staan. Zij heeft zich de zaak geheel en alleen als eene nieuwe belas- „ting voorgesteld, en ten eenemale uit het oog verloren, dat dezelve „niet anders is, dan eene betere regeling van het geen dadelijk plaats „heeft, en daardoor heeft zij tegen het voorstel vele bedenkingen ge- „maakt, welke het doel niet treffen."

Het standpunt, waaruit wij de zaak te beschouwen hebben, is alzoo te duidelijk aangewezen, dan dat wij het zelve zouden kunnen voorbijzien; — maar de vraag, of de zaak, uit het aangewezen standpunt beschouwd, zich aldus vertoont, verdient eene nadere overweging.

Wie de voorgestelde redeneringen met eenige aandacht overdenkt, zal ras bespeuren, dat daarin geene redenkundige juistheid doorstraalt. Dat deze wet niet strekt, om iets daartestellen, het geen tot dus verre op geenerlei wijze bestaat, is geene op zich zelve onjuiste stelling, want ook nu worden schoolgelden op eenigerlei wijze betaald; — dat dezelve dienen moet, om aan maatregelen en gebruiken welke thans aanwezig zijn, eene andere wijziging te geven, kan ook ligtelijk worden toegestemd; want de wijziging (om dit oneigen woord te gebruiken) is thans eene geheel andere. Maar er schijnt geen middelterm aanwezig, om tot een juist besluit te kunnen komen, of te betoogen, dat de voorgestelde maatregel *niet anders is,* dan eene betere regeling der thans betaald wordende schoolgelden, en geene nieuwe belasting; want hiertoe behoort nog vooraf te worden onderzocht, welke de thans bestaande wijze en wijziging zijn, wil men geen gevaar loopen, om in eene bedriegelijke woordspeling, of zamenstelling te vallen.

Dit onderzoek nu leert ten stelligste, dat er voor het tegenwoordige geene algemeene belasting over het Rijk bestaat, welker opbrengst tot betaling der schoolgelden gebruikt wordt, maar dat elk, die voor zich of de zijnen van de scholen verkiest gebruik te maken, daarvoor betaalt, en dat hij, die zulks niet verkiest, daar toe ook niet bijdraagt: — deze maatregel daarentegen legt aan elk die niet onvermogend is, de verpligting op van een jaarlijksche bijdrage, ook dan, wanneer hij van die scholen geen gebruik wil of kan maken; ja, wat meer is, legt de verpligting op, om van die scholen gebruik te maken, hetzij men wil, of niet, en stelt tegen hen, die aan deze verpligting niet voldoen, straffen.

Wanneer wij derhalve de zaak uit het standpunt waarin de Minister ons geplaatst heeft, overzien, dan schijnt zij ons inderdaad voor het Rijk in het algemeen geheel nieuw, en de redeneringen des Ministers,

voor zoo verre zij met deze beschouwing zamenhangen, treffen het doel waarlijk niet. En daartoe alleenlijk was onze eerste bedenking ingerigt. Want, of de nieuwe verordeningen, welke de Minister voorstelt, aanteraden zijn, hangt van die enkele beschouwing niet geheel af, maar verdient een nader onderzoek, tot het welk wij nu overgaan.

Wij ontmoeten in dit ontwerp twee hoofdstellingen, welker waarde te dezen van grooten invloed is. Zij zijn dezen:

1°. alle kinderen moeten geregeld ter school gezonden worden op verbeurte van boete;

2°. alle hoofden van huisgezinnen, of op zich zelven wonende personen, het zij dezelve kinderen hebben of niet, gehuwd of niet gehuwd zijn, moeten betalen de gemeentelijke schoolfondsen.

Van de eerste stelling, en derzelver ontwikkeling wordt gehandeld in de 9den, 10den en 11den artikelen der ontworpen wet, en in de 31sten 32sten en 33sten artikelen van het reglement.

Deze bepaling schijnt alzoo hier voor te komen, als een middel ter betere regeling der schoolgelden. Bij het eerste rapport des Ministers van Binnenlandsche Zaken van den 20sten van Sprokkelmaand wierd zij ook als een op zich zelf staand doel voorgesteld. In welk opzigt men dezelve beschouwe, zij verdient eene nadere overweging.

Het geregeld schoolgaan is wel een geschikt en doelmatig middel tot eene goede opvoeding, en dus eene heilzame zaak: maar niet alle heilzame zaken behooren tot den onmiddelijken werkkring van het gouvernement, noch moeten door dwangmiddelen worden doorgezet. Wij zijn ten volle overtuigd van de juistheid der aanmerking door de 2de sectie bij haar rapport aangevoerd: geleidelijke overreding, aanmoediging, geen dwang komt hier te pas, omdat de pligt der ouders van aan hunne kinderen eene behoorlijke opvoeding te geven, niet tot de dwang — maar tot de zedepligten behoort; omdat de wijze, op welke de opvoeding best wordt geregeld, door geene Souvereine beslissing kan bepaald worden, om dat het in den aard der zaken en menschen ligt, zich daarin door stellige voorschriften niet te laten bepalen; en men integendeel alles goeds verwachten kan van de zoo verstandige Staatsmaxime *laissez faire;* en eindelijk, om dat de maatregel onuitvoerlijk is, gelijk de 2de sectie ook te regt heeft aangemerkt.

Wij vinden evenwel deze laatste bedenking door den Minister op de volgende wijze beantwoord:

„Zoodanige bepaling heeft zedert onheugelijke jaren in Overijssel en

„Drenthe plaats, en is ook nu weder aldaar bij de huishoudelijke „schoolreglementen met de meeste vrucht vernieuwd geworden; — zoo-„danige wet bestond ook in alle de Staten van het voormalig Pruissen; „bestaat ook nu en werkt, zoo in het aangewonnen Oostfriesland, als „mede in Reiderland. De ondervinding bewijst alzoo de uitvoerlijkheid „van dezelve — zij bewijst tevens, dat zoodanige bepaling ten minsten „veel nut sticht door het geregeld ter school komen der kinderen, en „het onafgebroken schoolhouden aanmerkelijk te bevorderen; — zoo dat „uit deze opheldering zou blijken, dat het niet overnemen van de-„zelve inderdaad strekken zou, om de goede wetten, welke in dit op-„zigt in de genoemde Departementen dadelijk bestaan, met de heilzame „gevolgen er van te vernietigen." Welke de hier bedoelde staten van Pruissen zijn, durven wij niet bepalen: Ook hebben wij geene gelegenheid gehad, om nategaan, wat in Oostfriesland plaats heeft; maar wij hebben onderzocht wat deswegens bepaald wierd in het huishoudelijk school-reglement voor Drenthe, bij publicatie van 29 augustus 1806 vastgesteld, en bevonden, dat het eenige hier te stade komende artikel zou zijn, het 15^den^ „hetwelk namelijk alle ouders verpligt van ieder hunner „kinderen gedurende den leeftijd van vijf tot twaalf jaren een zeker „schoolgeld te betalen, volgens eene klassificatie, naar het relatief ver-„mogen der Ingezetenen jaarlijks door het gemeentebestuur, en den „scholtus en de volmagten te regelen."

Dat reglement bepaalt dus niet de zoogenaamde schoolpligtigheid op zich zelve, want, van het ter school komen of zenden wordt hier geene melding gemaakt, maar alleenlijk de verpligting tot betaling van school-geld; en het zelve wordt dus oneigenlijk tot bevestiging van de eerste hoofdstelling bijgebragt.

Het is waar; ten aanzien van Overijssel is deze bepaling uitdrukkelijk vastgesteld bij het huishoudelijk reglement, vervat in de publicatie van 15 Januarij 1807, alwaar bij *het* 11^e^ *art. let. d.* dit gelezen wordt.

„De Ingezetenen zijn, *als van ouds*, verpligt, om hunne kinderen „gedurende vier achtereenvolgende jaren, te weten van het 8ste tot het „12de, aanhoudend ter school te zenden, op poene eener jaarlijksche „boete aan het schoolfonds, welke voor elk van gemelde kinderen ten „minsten zoo veel, als het vasttestellen schoolgeld voor de 6 winter-„maanden, zal bedragen."

Maar nú blijft de groote vraag over: welke uitkomst heeft deze bepaling van ouds opgeleverd? — Want hier dan mogen wij de ondervin-

ding inroepen. En het schijnt tot nog toe niet zeer uitgemaakt, dat de opvoeding van die klasse der Overijsselsche Ingezetenen, welke door dezen maatregel moest worden aangemoedigd, zooveel uitstekender is, dan die der Ingezetenen van de Departementen, in geene van welken zoodanig dwangmiddel wordt aangewend. — Het was intusschen belangrijk dat dit betoogd wierd. Maar aan de mogelijkheid van dit betoog meenen wij eenigzins te mogen twijfelen, bijzonderlijk ook, omdat wij in de bijdragen betrekkelijk den staat, en de verbetering van het schoolwezen in dit Rijk over wintermaand 1809 lezen een overzigt van het lager schoolwezen in Overijssel, waarin na gemaakte melding van de bedoelde bepaling gezegd wordt „dat het lot der schoolonderwijzers alleen hier- „door merkelijk is verbeterd, want dat er tegenwoordig meer kinderen „ter school kwamen, dan te voren," enz. Het schijnt dus, dat aan deze verpligting hoezeer (gelijk wij zagen) reeds van ouds bij de wetten opgelegd, weinig voldaan wierd; en hoe het op den duur met de naleving van dit Reglement gaan zal, is nog met geene zekerheid op te maken. Hierop evenwel komt het toch maar aan, wanneer men over de meerdere of mindere nuttigheid van het overnemen eener dergelijke bepaling voor het geheele Rijk beslissen moet. — Wij ten minste zouden zulks, zonder nadere overtuiging, niet durven aanraden — en wij vreezen geenszins dat het niet aannemen strekken zou om de goede wetten, welke te dien opzigte in de genoemde Departementen mogten bestaan, met de heilzame gevolgen ervan te vernietigen. Men zou namelijk de huishoudelijke reglementen, welke in elk Departement bestaan, kunnen doen voortwerken, gelijk wij verre het voorzigtigste en nuttigste zouden oordelen. — Wij hechten daarenboven zooveel te minder aan deze bedenking, daar zulk een dwangmiddel tot den bloei van het schoolwezen, en de verlichting der jeugd niet zoo onontbeerlijk schijnt, als de voorstanders van hetzelve beweren.

Wij zullen ten betooge hiervan niet bijbrengen onze ondervinding; maar liever een bewijs aanvoeren, hetwelk niet te wraken is. Het is ontleend uit de bepalingen omtrent eene verbetering van het schoolwezen in sommige gedeelten van Vriesland gemaakt. — Opmerkelijk is het, dat de bepalingen in Gaasterland, in Hemelumer Oldephert en Noordwolde, alsmede in Stavoren zijn daargesteld in Juli en November 1807 en in Maart 1808 en dus op een tijd, toen men dit systhema opnieuw in Overijssel zag aangenomen; — dat zij zijn voorgeslagen door den schoolopziener, een man, die èn door den Minister in een der hier te-

ruggaande rapporten en in de zoo even aangehaalde bijdragen tot het lager schoolwezen, hoogelijk geroemd wordt — en dat echter dit dwangmiddel daarbij niet is aangeprezen. Er blijkt dus dat dit middel niet overal goed, ten minste niet overal noodzakelijk is. Want hoe gunstig de staat van het schoolwezen in die Friesche streken zij, heeft de Minister in zijn rapport getracht te betogen, en door tabellen opteHelderen.

Wij mogen ter bevestiging onzer bedenkingen nog een uitstekend voorbeeld aanhalen, hetwelk aan geene tegenspraak, van welken aard ook, onderhevig kan zijn. — Het is ons gegeven door de waarlijk verdienstelijke Maatschappij Tot Nut van het Algemeen, van welker verordeningen Uwe Majesteit zelve zoo gaarne nut getrokken zag tot bevordering van het oogmerk, de verbetering van het schoolwezen.

Opgerigt en steeds bestuurd door bijzondere personen, die met geen gezag bekleed waren, niet gerugsteund door de dadelijke medewerking van de Regering, heeft zij echter den algemeenen bijval verworven, niet door dwangmiddelen, niet door anderen te noodzaken om aan hare heilzame inrigtingen deel te nemen, maar door aan elk, die zulks verkoos, daartoe de gelegenheid te openen, door openlijke en ontwijfelbare blijken te geven van de nuttigheid en belangrijkheid van hare werkzaamheden; en dus door overreding. De overtuiging van haar nut is zoo groot, dat het getal van hen die aan de zoo wel ingerigte scholen dezer maatschappij deel willen nemen van dag tot dag toeneemt en het vermeerderen der gelegenheden telkens gebiedt. — Het nut hieruit te trekken is dan al aanstonds de praktische waarheid van hetgeen bij eene wijsgerige beschouwing van verre reeds aan elk duidelijk zijn moet dat de voortgang van verstandelijke en zedelijke verbetering de stellige bemoeijenis der Regering of eenigen anderen dwang noch behoeft, noch gedoogt. — Maar dit voorbeeld brengt nog een ander nut te weeg, de zekerheid namelijk, dat men alleenlijk in de openbare scholen denzelfden gang hebbe te gaan; dat dan alles van zelf zal teregt komen; dat men aldaar trekken zal hen, die tot de scholen der gemelde Maatschappij geenen toegang hebben, het zij om dat zij geene leden zijn, of om dat het getal scholieren reeds te groot is; — en alzoo zal de schoolhervorming op eene zachte en onmerkbare wijze voortgaan, welke op den duur de meeste voordeelen zal te weeg brengen. — Nú reeds zijn daarop reuzenstappen gedaan zonder dwang, zoodat men in aanmerking van den tijd, sedert welken men aan de verbetering van het onderwijs heeft begonnen te denken eene overgroote reden van tevredenheid heeft.

Of zou men alles in een oogenblik scheppen en tot volmaaktheid brengen? — Dit zoude eene onredelijke vordering zijn.

Wij nemen in dezen gaarne over hetgeen in de straks aangehaalde bijdragen gelezen wordt. „Even gelijk de voortbrengselen der natuur„lijke wereld langzaam tot hunne volmaaktheid komen, zoo komen ook „de groote voortbrengselen in de zedelijke en verstandelijke wereld niet „dan met een langzamen tred tot hunne voleinding."

Gaan wij nu verder na, hoe deze schoolpligtigheid bij de voorgedragen wet, en het Reglement wordt ontwikkeld en toegepast; ook dan ontmoeten wij zeer vele zwarigheden. „Alle kinderen van 5 tot 12 jaren „zouden door de ouders, voogden of anderen, onder wier opzigt zij „staan, geregeld, het zij op de dag- of avondschool, moeten gezonden „worden; indien uit eenig huisgezin zonder wettige redenen, ter beoor„deeling van hen, die met de regeling en uitbetaling der schoolfondsen „belast zijn, een schoolpligtig kind in het geheel niet, of niet geregeld „ter school kwam, zoo zou dat huisgezin dadelijk in eene hoogere klasse „worden gesteld, tot dat het zelve kind geregeld naar school zou gaan, „— indien dit huisgezin reeds tot de hoogste klasse behoorde, zoo zou „deszelfs contributie voor de helft vermeerderd worden, — terwijl bo„vendien voor ieder verder schoolpligtig kind, hetwelk in het geheel „niet of niet geregeld ter school mogt komen een derde van de ver„hooging der contributie zou betaald worden.

Wij behoeven naauwelijks stil te staan bij de moeijelijkheid voor den gemeenen man en bijzonderlijk voor den landman, om zijne kinderen geregeld ter school te zenden. — Bij art 37 van het ontworpen Reglement wordt evenwel vastgesteld „dat naar de omstandigheden en gele„genheden der bijzondere plaatsen, inzonderheid ten platten lande, de „schooltijden op zoodanige uren van den dag zullen bepaald worden, „als voor het grootste gedeelte van de kinderen der ingezetenen gerij„felijkst is, of ook wel in den hooi- of oogtstijd zoo worden vermin„derd, dat zij of korter, of slechts eenmaal elken dag, of ook wel „maar driemalen in de week gehouden worden; zijnde het voor het „overige, ten aanzien van andere kinderen, die reeds vorderingen ge„maakt hebben, voldoende, dat zij de avondschool geregeld bezoeken." Deze bepaling nu, zegt de Minister ergens, brengt eene aanmerkelijke verligting te weeg in de bedoelde verordening.

Het is waar, dit houdt eene verzachting in, wanneer men eenmaal tot het stellen van den regel besloten heeft. Maar ook deze verzachting neemt

niet alle moeijelijkheid weg. Zij kan maar over een gedeelte werken; een ander gedeelte, al ware het ook het geringste, wordt er mogelijk niet in het minste door geholpen. Want vele menschen, van die klasse alweder, voor welke dit dwangmiddel het noodzakelijkste is, zijn genoodzaakt tot hunne kostwinning de dadelijke hulp van hunne kinderen te bezigen, en zouden zwaar gedrukt worden, indien zij de boeten, welke hun bedreigd worden, moesten betalen.

Wij erkennen wel, dat de wet alleenlijk van boeten spreekt, wanneer de kinderen zonder wettige redenen niet ter school komen; maar welke zijn de wettige redenen? Deze worden niet opgegeven, met uitzondering van eene enkele, waarover aanstonds. De beoordeeling dier wettigheid wordt overgelaten aan hen, die met de regeling en beheer van schoolgelden belast worden; maar de grond dezer beoordeeling wordt nergens uitgedrukt. — En voor zoo verre dit dwangmiddel dan zoude zijn ingesteld tot verbetering van het schoolfonds, erlangt deze bedenking nog meerder gewigt. — Ter meerdere opheldering kan nog dienen de eenige wettige reden van verschooning, welke wij in *art.* 31 *van het reglement* aantreffen, doch welke naar ons inzien (hierin verschillen wij van de 2de sectie) in de wet had behooren gesteld te worden. Zij bestaat volgens dat artikel „wanneer iemand zijne kinderen ten zijnen eigen huize „onderwijst of laat onderwijzen, *mits zulks genoegzaam blijke.*" Ook hier weder vragen wij — welk onderwijs wordt hier gevergd? — welke zal de maatstaf der beoordeeling zijn? — hoe zal dit blijken? — de aard zoowel als de maat van kennis welke bij de onderscheiden standen der maatschappij vereischt wordt, is zoo verschillende, dat iemand, die niet ten naauwsten bekend is met den aanleg, de bestemming der kinderen, de omstandigheden der ouders en vele anderen van die natuur, met geene mogelijkheid te dezen een bevoegd regter wezen kan. Of zou men het zoo verre willen drijven, dat elk als het ware zich ter verantwoording stellen moest nopens zijne wijze van opvoeding, voor den Schoolopziener? Zonder zulk eenen maatregel is de zaak onuitvoerlijk, en het daarstellen van denzelven gaat (hetzij met den meesten eerbied gezegd) de magt van het gouvernement verre te boven.

Dan wij zouden de behoorlijke grenzen van een rapport overschrijden, en Uwer Majesteits aandacht te lange ophouden, indien wij alle de bedenkingen welke bij het gezegde nog zouden kunnen gevoegd worden, en welke eene zeer ruime stof tot eene verhandeling zouden opleveren, wilden voorstellen en aandringen. Het tot nu voorgedragen komt ons

genoegzaam voor tot betoog, dat de verpligting welke de inhoud der eerste hoofdstelling is, geen onderwerp van wet of bemoeijing der Regering zijn kan.

Wij gaan over tot het onderzoek der tweede hoofdstelling, volgens welke alle hoofden van huisgezinnen, of op zich zelve wonende personen, hetzij dezelven kinderen hebben of niet, gehuwd of niet gehuwd zijn, moeten betalen in de gemeentelijke schoolfondsen.

Wij hebben ook hier tegen gewigtige bedenkingen, Sire!

Is het niet ten uiterste bezwarend, en kan het van hardheid worden vrijgepleit, dat personen, die geen kinderen hebben, zouden worden genoodzaakt huns ondanks te deelen in kosten, welke alleenlijk ten nutte der kinderen besteed dienen te worden? waaruit toch ontspruit het regt tot zulk eene verordening? kan dit bewezen worden door de algemeene aanmerking, „dat op ieder lid der maatschappij de verpligting rust om „het zijne bij te dragen tot algemeen heilzame instellingen? Zoo ja, dan heeft deze redeneering nog eene veel wijdere strekking, en wel eene zoodanige, dat het niet mogelijk is derzelver grenzen te overzien. — De bevordering der gezondheid is eene heilzame zaak; alle inrigtingen, welke daartoe dienen kunnen zijn voortreffelijk; zij zijn nuttig en belangrijk voor de maatschappij in het algemeen, en voor elk harer leden in het bijzonder: maar volgt nu daar uit, dat elk ingezeten regtmatig kan en mag belast worden met eene gedwongen toelage? Immers neen.

De Landbouw is voor den ganschen burgerstaat, en alle deszelfs leden eene voorname onontbeerlijke behoefte; maar zou daarom eene algemeene belasting ten behoeve van het fonds voor den Landbouw, aan alle ingezetenen kunnen opgelegd worden? — Al weder neen. Wij voeren dit voorbeeld met zoo veel te meer genoegen aan, daar inderdaad de bestaande bepalingen ten nutte van den Landbouw ten duidelijkste doen zien, dat zóó de Regering dezer landen van vroegeren tijd, als Uwe Majesteit zelve met ons eens eenstemmig dachten. De zedelijke verpligting om alles toe te brengen, wat tot bevordering van het algemeen en bijzonder belang dienstig zijn kan, is niet van dien aard, dat men daartoe onvoorwaardelijk door de Regering zou kunnen genoodzaakt worden, en, hoe ook eene bespiegelende wijsbegeerte over het onderscheid tusschen zede en dwangpligten beslissen moge, zij zal bij den tegenwoordigen staat van menschen en zaken, in de regeerkunde nog niet wel kunnen gemist worden.

Wij gelooven dan, dat het regt, om zulk eene belasting onbepaalde-

lijk op alle ingezetenen te leggen, hier ontbreekt. — Maar zoo veel te onbillijker zou het dan zijn, te willen bepalen, dat menschen, die geene kinderen hebben, die het ongeluk hadden van dezelve door den dood te zien wegrukken, of die reeds met moeite hunne thans volwassen kinderen eene behoorlijke opvoeding gegeven hebben en zich daarvan ontslagen zien, zouden worden of blijven genoodzaakt, om gedurende hun leven lang in de behoeften van het schoolfonds te moeten dragen. Hoe bezwarend zou dit niet zijn voor zoodanige menschen die wel niet onvermogend zijn, noch zich als zoodanig zouden willen beschouwd hebben, maar echter niet dan met een zeer groot en bezuinigend overleg zich hun levensonderhoud kunnen verschaffen.

Volgens des ministers gevoelen zoude echter dit bezwaar, of niet zoozeer, of welligt in het geheel niet bestaan, daar hij van begrip is (en zoo komen wij tot de ontwikkeling en toepassing van de algemeene bepaling) „dat men in de te maken begrooting ook moet in aanmer„king nemen, waarop de thans betaald wordende schoolgelden, en andere „schoolonkosten den gezamenlijke ingezetenen zouden komen te staan: — „dat de ingezetenen vooral de ouders uit de lagere klassen verligt zou„den worden in de uitgaven, welke het school gaan hunner kinderen „hun nu kost," — welke laatste stelling de minister door eene berekening tracht op te helderen.

Wij merken hierop het volgende aan. Eerstelijk kunnen deze redeneringen niet strekken tot wegneming van het bezwaar, hetwelk voor de kinderlooze en ongehuwde personen uit de voorgestelde bepaling zoude voortvloeien. De minister zelf zegt, dat de meerdere uitgaven (welke hij onbeduidend noemt) juist ten hunnen bezwaren zoude komen, — en wij vinden dezen regel hoogst onbillijk. Onbillijk zouden wij vinden, dat ouders die of zelve of door daartoe bepaaldelijk gekozen personen aan hunne kinderen eene huislijke opvoeding verkiezen te geven, boven dezen last nog schoolgelden zouden moeten betalen.

Maar ten anderen: men kan toch niet wel ten grondslag nemen eene berekening van de nu over het algemeen betaald wordende schoolkosten, vergeleken met hetgeen volgens dit plan in het algemeen zou worden bijgedragen. Deze redeneering en het besluit daaruit getrokken, zou mogelijk opgaan, wanneer het geheel en alleen eene betere regeling der schoolgelden gold; — maar nu de zaak zich anders toedraagt, er geene schoolgelden betaald worden bij wege van algemeene en gedwongen belasting, maar alleenlijk bij verkiezing en in evenredigheid van het nut,

hetwelk hij, die bijdraagt, daar uittrekt (gelijk dan ook de minister zelve in zijn rapport zegt, „dat het geen twijfel kan lijden, of de gezamentlijke sommen, welke ten behoeve van het schoolwezen langs den voorgeslagen maatregel zouden worden zamengebragt, zullen overtreffen die „somma, welke thans bij de tegenwoordige inrigting der schoolgelden, „daaraan en aan de verdere schoolonkosten door de gezamenlijke ouders, „wier kinderen ter school gaan, wordt uitgegeven)"; — zoo schijnt dusdanige redenering van weinig waarde.

Ten derde, is het ons zeer twijfelachtig of wel de gemaakte berekeningen in alle deelen juist zijn. — En deze bedenking geeft ons natuurlijk aanleiding om eenigzins dieper in den aard en de bijzonderheden dezer belasting te treden.

In het algemeen schijnt niet te kunnen worden tegengesproken dat bij het ontwerpen van eene belasting vooraf en noodzakelijk moet bepaald worden de maat der behoeften, om alzoo de maat der middelen tot derzelver bestrijding te bepalen. Zonder dit is alle verordening willekeurig. En men zegge niet dat deze opgave *à priori* moeijelijk is. Wij erkennen dit gaarne; maar juist daarom vinden wij zoo vele zwarigheden tegen het voorstel en kunnen niet gelooven, dat het raadzaam zijn zoude, in deze drukkende tijden aan de Ingezetenen belasting opteleggen, ter goedmaking van kosten, welker noodzakelijkheid ons zoo min als derzelver beloop blijkt.

De bedenkingen, te dezen aanzien door de 2de sectie reeds geopperd, komen ons nog allergewigtigst voor. Wij durven wel niet bepalen of de berekening door dezelve sectie gemaakt, volgens welke de ontworpen belasting ten minste op twee millioen gulden zouden dienen neder te komen, juist zij, maar dat dezelve toch volgens de denkbeelden van den Minister nog al hoog loopen zou, meenen wij te mogen opmaken, uit hetgeen in het rapport gezegd wordt dadelijk na de laatste aangehaalde zinsnede „dat na de gegeven ophelderingen ligtelijk in het oog zou „vallen, dat de *meerdere* somma, welke langs dien weg ten behoeve „van dat schoolwezen door de gezamenlijke Ingezetenen zouden worden „zamengebragt op geen millioenen maar hoogstens eenigen tonnen gouds „zal kunnen bedragen."

Wij willen nu deze opgave, voor welke wij echter in het rapport geenen den minsten grond vinden opgegeven, als waar aannemen, en zelfs zoo verre gaan om te stellen, dat de benoodigde somma in het geheel niet hooger dan vijf maal honderd duizend guldens zou gaan,

dan zelfs blijven de aanmerkingen der 2de sectie nog van waarde. Heeft men immers om drie millioenen guldens bij wege van persoonlijke quotisatie te vinden, moeten gaan tot een maximum van *f* 1200, hoe zal dan een zesde gedeelte kunnen gevonden worden met een maximum van *f* 15 (gelijk *art.* 3 *der conceptwet* voorschrijft) *dat de hoogste aanslag zijn zou van de vier klassen, waarin de contributie zoude geheven worden?*

Of zoude deze zwarigheid kunnen opgelost worden door de bedenking, dat de algeheele somma over het Rijk te heffen, gemeentelijk gevonden wordt, dat de opbrengst van elke gemeente in haar bijzonder schoolfonds gestort wordt, gelijk *het* 1ste *art.* voorschrijft? — Maar dit zal toch de opbrengst van het geheel, noch de benoodigde somma over het geheel niet veranderen. Want gedeeltelijk had het zelfde geval plaats bij de aangehaalde quotisatie ter vinding van 3 millioenen; — en zoo deze redenering eenige kracht mogt hebben, dan is het alleenlijk deze, dat inderdaad de zaak niet oorbaar is voor een algemeenen maatregel, veel minder voor het daarstellen van een algemeen maximum, en eene daarmede in verband staande verdeeling in bepaalde klassen. — Het komt ons belangrijk voor dit eenigzins nader aantetoonen.

In eene zaak als deze, is het beter de ondervinding te raadplegen, dan het enkel bij bespiegelingen te laten berusten. Het huishoudelijk schoolreglement voor het Departement Overijssel laat de regeling van de contributie geheel aan de plaatselijke besturen. — In Vriesland is dezelve mede door de gemeentebesturen onder opperbestuur van den Landdrost geregeld. — Hoe verschillend deze regeling zij, zal blijken wanneer wij opgeven, dat in het district van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde zijn daargesteld 3 klassen van contributien, waarvan de hoogste betaalt *f* 1.4, de tweede 2 sch., de derde 6 stuivers. Dat in Gaasterland wel drie klassen bestaan, doch de bepaling der bijdragen verschillend is, alzoo door de eerste klasse wordt betaald *f* 1.16, door de tweede *f* 1.4, en door de laagste 12 sts. — Dat in Stavoren de verdeeling weder eene geheel andere is, alzoo daar bestaan vier klassen, waarvan de eerste betaalt *f* 1.4, de tweede 18, de derde 12, de vierde 6 stuivers.

Wij zien dus hier bij drie verschillende gemeenten ook drie verschillende bepalingen, en teregt, want alles hangt van de plaatselijke omstandigheden af. — Het is niet mogelijk bij dit onderwerp algemeene bepalingen te maken, er is geene reden, dat de wet bepale dat de con-

tributiën juist overal in vier klassen zullen verdeeld worden. Waarom zou niet de eene plaats hier van de andere moge verschillen. Geheel andere bepalingen zijn weder te vinden in het huishoudelijk schoolreglement voor Drenthe. — Daar rust de verpligting, om schoolgeld te betalen, alleenlijk op ouders, die kinderen hebben van den leeftijd van 5 tot 12 jaren; — daar worden de contribuabelen verdeeld in drie klassen, waarvan het minimum is, voor de eerste, anderhalve stuiver, voor de tweede, eene, voor de derde eene halve stuiver bij de week; en de eerst opgegevene bepaling doet zien, dat men ten minsten in Drenthe, niemand aan de belasting heeft onderworpen, dan die in de mogelijkheid was van eenig genot te trekken; — daar blijft de verpligting niet altijd voortduren. — Ja zelfs in de aangewezen streken van Vriesland, waar men anderzins strenger is in het opleggen der verpligting tot bijdrage, is toch eene vermindering toegestaan aan hen, die geen kinderen hebben; terwijl zij, die getrouwde kinderen hebben, of weduwen, die geene bij zich inwonende kinderen hebben, van dit schoolgeld geheel vrijgesteld zijn.

De bijgebragte voorbeelden bewijzen dus dat een gelijkheid onnoodig, welligt schadelijk is. — Maar vooral zij bewijzen ook dat het bepalen van een maximum onnoodig is, en dat, meer bijzonderlijk nog, het algemeen maximum van ƒ 15 alle gematigdheid te boven gaat, gelijk hetzelve op eene willekeurige, ja op géene berekening gegrond is. — Dat het in sommige gemeenten te veel is spreekt van zelve, en blijkt ten overvloede uit het zoo even voorgedragene; — en of het op anderen genoegzaam zijn zoude in den geest der wet, is eene duisterheid. Ja in het geheele ontwerp is eene duisterheid, welke ons niet verwondert, (want zij volgt uit den aard der zaak) maar geheel overtuigt van de weinige juistheid des maatregels, welken wij ons dan ook genoodzaakt vinden aan Uwe Majesteit stellig afteraden, daar dezelve noch door theoretische beschouwing wordt aangeprezen, noch door de ondervinding gewettigd. Want, hoe zeer wij niet willen misprijzen de proeven welke op enkele bijzondere plaatsen ten dezen aanzien genomen zijn, zoo hebben wij nog niet genoeg gezien, welke vruchten dezelve hebben opgeleverd. Daarenboven moet ook hier niet uit het oog verloren worden de waarheid van hetgeen men zoo dikwijls in de werktuigkunde waarneemt, dat nam. proeven in het klein genomen, niet altijd evenzeer in het groot voldoen. — Eindelijk zijn zelfs de hier en daar aangrijpende bepalingen zoo verschillende onderling, en zoo verschillende van den

nu voorgestelden algemeenen maatregel, dat van genen tot dezen geen veilig besluit kan getrokken worden.

Wij durven met het meeste vertrouwen vaststellen, dat Uwe Majesteit door de bijgebragte redenen geheel en al met ons zal instemmen; dan wij rekenen ons echter verpligt om ook de bijzondere aanmerkingen, welke wij op vele artikelen van de voorgeslagen wet en reglement hebben, optegeven, voor zooverre zij niet reeds uit onze algemeene bedenkingen van zelven voortvloeien.

Op het eerste artikel der voorgedragen wet merken wij aan, dat de bepaling van den tijd, op welken het gemeentelijke schoolfonds zou moeten zijn in stand gebragt, óf verlengd, óf liefst geheel zou dienen te worden achterwege gelaten; zelfs in de onderstelling dat de zaak zelve doorging. Want dit op den 1sten van hooimaand aanstaande in werking te brengen is onmogelijk.

Behalve de algemeene bedenking tegen het algemeene systema in art. 3 en 4 doorstralende, zouden wij nog deze hebben, dat de gronden op welke de quotisatie zou dienen geregeld te worden, hier niet in het geringste worden aangevoerd, en dat derhalve dit artikel eene te groote ruimte toelaat, welke in eene wet onvoegzaam toeschijnt.

Het 6de art. brengt eenige verzachting toe in de verpligting der contributie. Maar uit hetgeen wij hier boven hebben opgegeven blijkt dat dezelve veel enger is, dan die in de door ons aangehaalde huishoudelijke reglementen. — Maar bovendien meenen wij, dat de vrijstelling hier bedoeld ten minsten moest plaats hebben, wanneer de kinderen 15 jaren bereikt hebben; — en dan nog is deze bepaling, wanneer men bedenkt dat het hier alleenlijk het lagere schoolwezen geldt, erg genoeg.

Wij zien in het 8ste art. vastgesteld: „dat uit eene nader te bepalen „toelage, door elk der schoolonderwijzers en schoolhouderessen, tot de „gemeentelijke schoolfondsen betrekking hebbende, naar evenredigheid „van de penningen, die zij uit dezelven genieten, te voldoen, een alge„meen fonds voor afgeleefden en derzelver weduwen en weezen zal wor„den zamengebragt.” Het gevolg hiervan zou dan toch zijn, dat de bedienende schoolonderwijzers mindere bezoldiging genoten, en alzoo is dan ook hierin een werkelijk bezwaar gelegen, hetgeen zoo veel te drukkender is, daar niet alle oude onderwijzers, niet alle weduwen en weezen waarlijk behoeftig zijn. Wij zouden daarom tegen de oprigting van zulk een fonds nog al bedenkingen maken.

Het 12de art. schijnt ons voor verbetering vatbaar te zijn. — Eerstelijk

zou, ten einde alle misvatting voortekomen, in de eerste plaats moeten gehandeld worden van de doleantie; daar natuurlijkerwijze de contributie eerst finalijk behoort geregeld te zijn, eer men tot de invordering, vooral bij wege van executie, kan overgaan. — Wat anders de doleantie aangaat, zoo schijnen de gemeentebesturen in geen geval onzijdig genoeg, om zonder hooger beroep te beschikken; maar aan den anderen kant is er ook geene genoegzame reden, om niet in alle gevallen eerstelijk zich tot hen te vervoegen, behoudens nadere doleantie aan den Kwartierdrost. Daar het echter om bekende redenen niet voegzaam is zoodanige ambtenaren in de wet zelve te noemen, zoude omtrent de wijze van doleantie naar de wet dienen te worden verwezen in het Reglement door Uwe Majesteit deswegens te formeren. — Wij zouden eindelijk van begrip zijn, dat ook bepaald wierd, èn de termijn wanneer de betaling zou dienen gedaan te worden, èn na welker afloop de parate executie zou kunnen worden gedirigeerd. Wij gaan over tot het mededeelen van onze aanmerkingen op het Concept-Reglement.

Het 5de art. bepaalt, dat, „voor zoo verre de armenkantoren geen „eigen scholen hebben, dezelve voor elk der door hen geheel of gedeel„telijk bedeelde huisgezinnen, in zoo verre er één of meer schoolplig„tigen toebehooren tot iedere contributie zullen worden aangeslagen, „en naar eene billijke evenredigheid hunner inkomsten, in eene hoogere „of lagere klasse gesteld.” — Wij kunnen hiermede niet instemmen. — Zoo inderdaad zulke armenkantoren ooit aangeslagen moesten worden, zou het naar ons inzien zeker moeten zijn in de laagste klasse. — Maar is de aanslag in het algemeen wel juist? — Waarom zal men hier de armen laten betalen, daar een der voordeelen, welke men aan deze instelling toeschrijft, gelegen is, in de gemakkelijke en onkostbare wijze van opvoeding. En zoo men deze bedenking wilde oplossen door de aanmerking, dat niet de armen, maar zij die aan die armenkantoren op eene of andere wijze ondersteuning geven, deze bijdragen in effecte doen zouden, dan legt men op die menschen weder eene dubbele en hoogst onbillijke belasting. — De vermeerdering van het schoolfonds schijnt hier wel de ware reden van deze bepaling te zijn; dan zij voldoet ons evenmin, — daar het noch nuttig noch billijk is één fonds ten nadeele van het andere te bevoordeelen.

In het 7de art. is eene duisterheid gelegen, welke ons doet twijfelen of inderdaad bij hetzelve aan de meening van Uwe Majesteit, bij decisie van 12 van bloeimaand 1809, voldaan is, daar toch ook hier onder ze-

kere voorwaarden, welke echter daarbij niet bepaald worden, aan onderwijzers van vreemde talen aandeel aan het schoolfonds der gemeente waartoe zij behooren, wordt toegezegd.

Daar deze geheele voordragt van de lagere scholen spreekt, zoo vreezen wij, dat eene dergelijke bepaling zonderling zijn zou, en dezelve zou althans zeer zeker ten gevolge moeten hebben, dat de respective schoolfondsen veel aanzienlijker en de bijdragen dus veel hooger zouden loopen, dan de Minister zelve schijnt te willen.

Wij moeten echter hier eene aanmerking van eenen eenigzins anderen aard maken. Wij twijfelen namelijk, of de bepaling van dat uitsluitend voorregt aan de onderwijzers van de Hollandsche taal, niet zoude kunnen nadeelig zijn aan de beschaving in Oost-Friesland, alwaar wij gelooven, dat voor als nog het eerste onderwijs niet bij uitsluiting in de Nederduitsche taal zou behooren gegeven te worden, gelijk wij reeds de eer hadden aan Uwe Majesteit te kennen te geven bij ons rapport van den 12den van wintermaand 1809 op het vertoog van de Universiteit aan Uwe Majesteit door eene bijzondere commissie ingeleverd.

In de 8ste, 9de en 10de art. straalt een gevoelen door, dat de onderwijzers zouden betaald worden naar het getal der bij hen schoolgaande kinderen. — Wij twijfelen of dit in overeenstemming is met het geheele systema, daar althans, om niets meerder hier aantevoeren, het lot dier scholen alsdan in zekeren zin van den goeden of kwaden wil der scholieren zou afhangen.

Zeer bedenkelijk is ons voorgekomen, Sire! de inhoud van het 11de art. volgens hetwelke „alle tusschenuren, en het onderwijs daarin ge„geven, als private lessen worden aangemerkt, en daarvoor buiten het „schoolfonds afzonderlijk met de ouders, of met de leerlingen zelve „overeengekomen." Wij meenen niet uit het oog te moeten verliezen, dat de geheele maatregel, welke voorgeslagen is, dient ten behoeve van het lager schoolwezen, ter verbetering van diens toestand, ter verligting voor de wel niet behoeftige maar echter weinig vermogende leden van de maatschappij, — en dan komt ons het denkbeeld van zoogenaamde private lessen op die lagere scholen al eenigzins zonderling op zich zelve voor. — Maar wij willen op deze bedenking niet stillestaan en liever vragen wij, of inderdaad dat artikel niet den geheelen grond van het voorgedragen stelsel omverre werpt?

Neemt deze vrijlating niet inderdaad weg al het voordeel, alle de verligting, welke in de daarstelling van een gemeentelijk schoolfonds

dan mogt bestaan? — Zal deze bepaling niet geheel wegnemen en de wederkeerigheid en onafhankelijkheid tusschen ouders en onderwijzers, op welke men zooveel prijs schijnt te stellen? — Is dezelve geschikt om de gewone schoollessen zoo nuttig en leerzaam te doen zijn, als men die hebben wil? — Of geeft zij niet liever aan de onderwijzers de beste gelegenheid om dezelve tot hun eigen voordeel te misbruiken? Wat zullen de bepalingen bij art. 23 baten, zoo deze vrijlating, welke zelfs bij dat art. nog eens herhaald wordt, bij het Reglement wordt gewettigd? — Men zegge hier tegen niet, dat de onderwijzers steeds onder opzigt van den schoolopziener staan. Men zou weinig menschenkennis en ondervinding moeten bezitten, om daarin eenen grooten waarborg te zoeken. — Maar wij vinden in deze vrijlating zoo vele zwarigheden, dat wij niet aarzelen om juist een tegengestelde bepaling in het Reglement, (zoo het zelve, tegen ons gevoelen in het algemeen, mogt worden daargesteld) te plaatsen, en het houden van private lessen geheel te verbieden.

De einden tot welke het schoolfonds dienen zal, zooals zij in art. 16 tot 20 beschreven worden, doen al aanstonds zien, dat inderdaad hetzelve zeer aanmerkelijk zal moeten zijn, vooral, wanneer men let op de gratificatien, welke bij art. 19 worden toegezegd, op welk art. wij twee aanmerkingen hebben. Eerstelijk dat niet het mimimum dier gratificatie, maar het maximum zou behooren te worden uitgedrukt, daar anders geene de minste berekening te maken is; ten anderen dat het ons vreemd toeschijnt, dat ook zoodanige onderwijzers, welke tot het schoolfonds geene betrekking hebben, die gratificaties zouden genieten, gelijk het laatste gedeelte van het 19de art. wil, doch hetwelk wij geheel ongepast vinden.

In het 22ste art. wordt gesproken van geheele andere scholen, dan de lagere, en wij hebben ook hier weder dezelfde aanmerking, welke wij op het 4de art. opgaven.

Het 28ste art. staat in zulk een verband met het onderwerp der heerlijke regten, dat wij hetzelve liefst hier niet ingelascht zagen.

Bij het 33ste art. wordt bepaald, dat zoo eenige arme kinderen niet ter school komen, de huisgezinnen, waartoe zij behooren, van de bedeeling geheel of gedeeltelijk zullen verstoken worden en daarbij wordt tevens gezegd „dat alle bestuurders van armen-kantoren verantwoordelijk „worden gesteld voor de rigtige nakoming van het verordende in het „eerste gedeelte van dit artikel.” Zoo deze verantwoordelijkheid betrek-

king heeft op de zorge, dat deze menschen niet bedeeld worden, vragen wij, of dan die armenbezorgers die bedeeling uit hunne eigene gelden zullen moeten vergoeden? En zoo ze ziet op zorge dat de kinderen geregeld ter school komen, zoo vragen wij, hoe zulks in dezer menschen vermogen is? — In het algemeen zoude bij ons nog al eenige twijfeling huisvesten, of men regt zou hebben, en of het staatkundig goed zou zijn, om menschen, die alleenlijk uit zucht tot algemeen belang zulke moeijelijk en verdienstelijke bedieningen en besturen op zich nemen, onder zulke weinig nuttige en echter zeer zware verpligtingen te leggen; terwijl wij zelfs de geheele poenaliteit voor de armen uitermate hard, en voor den Staat eer nadeelig, dan voordeelig rekenen.

Het 34ste art. zou dienen te worden in verband gebragt met het 12de art. der conceptwet, waarin over de doleantien en de betaling der contributie gehandeld wordt.

Wij vinden in het 36ste art. deze verordening:

„Leerlingen, welke de dag- en avondscholen getrouw bezocht hebben, ontvangen een door den schoolopziener, of het Lid der plaatselijke schoolcommissie, hetwelk het opzigt over de school heeft, afgegeven en onderteekend vereerend getuigschrift *bij hetwelk zij in het bijzonder tot het waarnemen van openbare bedieningen, onder een voortdurend goed gedrag, ten ernstigste worden aanbevolen, en bevoegd verklaard. Ingeval zij zich bovendien door groote vorderingen, ijver en goed gedrag bijzonderlijk hebben onderscheiden, zal dit getuigschrift worden afgegeven door de commissie van onderwijs, of door de plaatselijke commissie.*

Wanneer hier alleenlijk bedoeld worden bedieningen tot het schoolwezen betrekkelijk, dan kennen wij gaarne aan de genoemde personen en commissien de bevoegdheid toe, om over de vereischten tot derzelver vervulling te oordeelen, maar dan nog zouden wij een bevoegde verklaring tot het bekleeden dier schoolbedieningen liefst hechten aan de hoedanigheden, in het laatste gedeelte van dit art. genoemd, daar toch naar ons inzien nog wel iets meer vereischt wordt, om een goed schoolmeester te zijn, dan het enkel geregeld bezoeken van dag- en avondscholen: — maar zoo dit art. (gelijk uit de algemeenheid der uitdrukkingen schijnt te moeten worden afgeleid) eene wijdere bedoeling heeft, dan zouden wij liefst de beschermers en oprigters der scholen in het algemeen, en der lagere in het bijzonder, niet belast zien met de zorgen der beoordeeling, of een der scholieren geschikt zij tot het waar-

nemen van alle openbare bedieningen. — Wij zien daarin voor hen groote verantwoordelijkheid; voor de leerlingen weinig nut; en voor het gouvernement een zeer noodelooze vermenigvuldiging van zoo vermeende wettige aanspraken tot het bekomen van posten. — Zonder dat deze zwarigheid zoude worden opgewogen door de verzekering, dat niemand dan die waarlijk bekwaam is, zulk een getuigschrift bekomen zou.

De tijdsbepaling bij *art.* 45 zou dienen weggelaten of veranderd te worden, even als in *art.* 1 *der wet.*

Zoo de afschaffing bij het 46ste art. gemeld van alle algemeene en bijzondere hier te passe komende verordeningen inderdaad nuttig was, zou dezelve bij de wet moeten geboden worden; maar wij vinden zeer groote zwarigheid in de plotselijke afschaffing, en zelfs het bepaalde bij *art.* 44 doet ons het verkeerde daarvan ten duidelijkste zien.

Zie daar Sire! de meer bijzondere aanmerkingen op die verschillende artikelen der voorgedragen Wet en het Reglement. Wij zouden dezelve nog merkelijk kunnen vermeerderen; dan de nu opgegevene komen ons voor meer dan genoegzaam, om aan te toonen dat zelfs in het ondersteld systema deze stukken verandering behoeven. Maar wij komen later nog eens tot dat systema zelf terug.

REDEVOERING BIJ HET OVERBRENGEN OP 10 JANUARIJ 1809 IN HET WETGEVEND LIGCHAAM VAN TWEE ONTWERPEN VAN WET.

1°. OVER DE TURKSCHE PASSEN EN ZEEBRIEVEN.
2°. OVER DE LEENGOEDEREN.

Uit 's Konings besluit, hetwelk ik de eer had, mijne Heeren, U zoo even voortelezen, is U gebleken, dat ik door Z. M. gelast ben, om aan deze vergadering voortedragen een ontwerp van wet op de zeebrieven en turksche paspoorten.

Deze wet in haar geheel thans medetedeelen zou, mijns oordeels, eene nuttelooze tijdverspilling zijn; maar uwe aandacht eenige weinige oogenblikken te bepalen, tot de redenen, welke Z. M. bewogen hebben, om de thans plaats hebbende bepalingen op dit ontwerp, door eene nieuwe wet te doen vervangen, is voor mij pligtelijk, en schijnt mij toe, mijne Heeren, welligt voor u nuttig te kunnen wezen.

Het is u bekend, mijne Heeren, dat reeds in vroegere tijden, en ook nog heden, uit krachte bijzonderlijk der wet van 20 december 1802, de zeebrieven werden afgegeven en geteekend uit naam der verschillende gemeente-besturen; welke de oorzaak der daarstelling van dezen maatregel geweest zij in overoude tijden, welke die van voortduring in latere, is voor hem, die geen vreemdeling is in de geschiedenis van ons vaderland en bekend met onzen regeringsvorm vóór 1795, niet moeijelijk na te gaan: dat men nog zelfs in 1802 hieromtrent het oude bevestigd heeft, laat zich wel uit eene aandachtige beschouwing

der zaken, en tijden afleiden; maar met dat al, was zulks reeds niet in overeenstemming met de beginselen van den toen bestaanden regeringsvorm, en hoe veel te minder het strooken zou met de tegenwoordige monarchale regering, moet voor elk even duidelijk zijn. Het is echter niet alleen deze op zich zelve reeds genoegzame reden, welke veranderingen noodzakelijk maakt; er bestaan andere. Ik spreek niet van het meerder vertrouwen, hetwelk aan de zeebrieven, door den Koning uitgegeven, noodwendig bij vreemde volkeren moet worden toegekend, dit was reeds in mijne vorige aanmerking begrepen, maar ik bedoel het nuttige voor een goede beheering. Het stuk der zeebrieven, namelijk, staat in verband met de convooijen en licenten. Het is dus een wezenlijk gedeelte van dat algemeen bestuur, hetwelk aan de waakzame zorge van het gouvernement niet behoort onttrokken te worden, en daartegen waren de gebruikelijke voorzorgen niet voldoende. Dit zij, ten aanzien van dit punt, genoegzaam.

Van het ligten van zeebrieven zijn ook bij dit ontwerp, even als bij de vorige wet, vrijgesteld de hollandsche visscher-vaartuigen, de haringbuizen daar onder begrepen. Dan, daar de ondervinding geleerd had dat de vaartuigen niet altijd bij uitsluiting tot de vischvangst gebezigd wierden, is bij art. 3 van het ontwerp gezorgd tegen de ontwijking dezer wet, door te bepalen, dat, zoo de vaartuigen goederen vervoeren, of tot eenig ander gebruik, dan de vischvangst, gebezigd worden, hunne gezagvoerders, even als alle andere schippers, zich van zeebrieven zullen moeten voorzien. Eene zeer wezenlijke verandering is door Z. M. daargesteld, ten aanzien van het bepaalde bij art. 4 der wet van 1802, hetwelk bij het 5de art. van het nieuwe ontwerp behandeld wordt.

Het is des wetgevers pligt, om bij het afvergen van verklaringen onder eede, met de meeste omzigtigheid te werk te gaan, en altans dezelve niet te vorderen, wanneer men reeds te voren kan nagaan, dat zij met geene genoegzame redenen van wetenschap kunnen worden afgelegd, of wel inloopen tegen de gewone behandeling van zaken. Van deze waarheid doordrongen, heeft Z. M. goedgevonden, dat uit de verklaring, welke bij het vragen van zeebrieven moet worden afgelegd, zal gelaten worden dat gedeelte, bij hetwelk verklaard wordt: „Dat aan niemand, buiten de opgegevene reeders van het schip, eenig aandeel of interest in deszelfs te verdienen vracht was gereserveerd, beloofd, of zou verrekend worden;" — daar het zeer gebruikelijk is, dat aan de schippers en scheepsvolk eenig aandeel in de vrachtpenningen wordt

toegekend; en het is deze zelfde angstvalligheid, welke eene onderscheiding heeft te weeg gebragt tusschen het geval, waarin een schip aan den eigenaar geheel toebehoort, en dat, in hetwelk deszelfs eigendom aan velen toekomt; en dat wijders elk, ten aanzien van zijn eigendom stellig, ten aanzien van dat zijner mededeelhebberen, naar zijn beste weten, voortaan zweren zal.

Bij het 9de art. der vorige wet, was op het misbruiken der verkregen zeebrieven bepaald de verbeurdverklaring van het aandeel, hetwelk aan den schuldige in het schip toekwam, maar dewijl er gevallen kunnen plaats hebben, in welke deze boete niet zou kunnen worden verhaald op het schip zelve, zoo is bij het 8ste art. gezegd, dat, wanneer het schip afwezig of anderzins niet bezet kan worden, de schuldige zou vervallen in eene boete van drie duizend guldens; gelijk ook de straffe van bannissement is uitgestrekt tot de buitenlandsche bezittingen, waarvan de nuttigheid en noodzakelijkheid van zelve in het oog loopt.

Zeer belangrijk en naauwkeurig zal ook, zoo ik vertrouw, aan U, mijne Heeren, voorkomen het 11de art. der voorgedragen wet. Bij de vorige wet was wel gezorgd, dat, ingeval de eigendom overging uit krachte van verkoop, de afgegeven zeebrieven moesten worden terug bezorgd, maar de wet sprak niet zeer duidelijk van allen anderen overgang van eigendom, hetzij onder de levenden, hetzij ter zake des doods. Aan dit gebrek is door het nieuwe 11de art. geheel te gemoet gekomen, terwijl tusschen de beide overgangen, ten aanzien van den tijd der overgifte dier brieven, en de bepaling der boete, ingeval van overtreding, een onderscheid gemaakt is, hetwelk op den aard der zaak, en de betrekking der personen, aan wie deze verpligting is opgelegd, gegrond is.

Een nieuw bewijs van Z. M. angstvalligheid ten aanzien van den eed zal U blijken, mijne Heeren, bij het nagaan van het 12de art. en de vergelijking daarvan met het 13de art. der vorige wet.

Dit art., handelende over de verpligtingen der schippers bij het roijeren der zeebrieven, ingeval de schepen, over welke zij het gezag voerden, buiten 's Lands verkocht werden, had hun tevens opgelegd, het afleggen eener beëedigde verklaring, wanneer, waar en aan wien het schip was verkocht geworden; daar intusschen zeer dikwijls dit hun geheel onbekend was, gelijk zij ook geen regt hadden, de mededeeling daarvan van der schepen eigenaren te vorderen, zoo heeft Z. M. geoordeeld, dat deze verklaring van hen niet moet worden afgevraagd, terwijl voor het overige art. 12 veel vollediger is, dan het oude 13de.

Eene bedenking, mijne Heeren, zou bij u kunnen ontstaan, gelijk zij ook bij gelegenheid, dat Z. M. de gedachten van zijnen staatsraad innam, geopperd is. Zij betreft het 14de art. Daarbij wordt bepaald, dat, ongeacht deze nader gestelde orders op het stuk der zeebrieven, het plakaat der Staten-Generaal van den 4den januarij 1727, ten aanzien van het verleenen der turksche paspoorten uitgegeven, mitsgaders de verdere resolutien, deswege genomen, in derzelver volkomen kracht en werking blijven. Bijzonderlijk heeft dit opziens gebaard, daar, bij hetzelfde plakaat, de straffe des doods stellig bepaald is, op het misbruiken en namaken der turksche passen, en het beter scheen, ook ten dezen aanzien aan de regters dezelfde ruimte te laten, welke hun, bij art. 8 dezer wet, met opzigt tot het misbruiken der zeebrieven gegeven is. Maar het belang, hetwelk er voor den geheelen koophandel en zeevaart in gelegen is, dat alle misbruiken, vooral de turksche passen, strengelijk worde tegengegaan; de weinige redenen, om van de bepalingen der wet van 1727 aftewijken; en het gevaar zelf, hetwelk van eene dergelijke afwijking, wordt zij wijd en zijd bekend, te duchten is, heeft Z. M. doen besluiten, dit plakaat ook hierin in volle werking te doen blijven.

Voor het overige, mijne Heeren, zult Gij, bij de vergelijking der oude en nieuwe wet onderling, wel opmerken, dat sommige artikelen der oude in dit ontwerp geheel zijn weggelaten, maar het zal tevens aan uwe aandacht niet ontglippen, dat dezelve alleenlijk inhouden reglementaire beschikkingen, enkel dienstig om de rigtige uitvoering dier wet te verzekeren, en welke alzoo naar de tegenwoordige behandeling van zaken, in de wet haar plaats niet behoeven te vinden. En alzoo hoop ik, door mijne ophelderende aanmerkingen, te zullen hebben medegewerkt tot 's Konings heilzaam oogmerk, in 't voorslaan dezer wet, welker bekrachtiging Z. M. van uwe wijsheid inwacht.

Mogt de tijd spoedig geboren worden, dat zij in alle hare deelen kon worden ten uitvoer gebragt, en dat het varen onder hollandsche vlag meer dan een vrome wensch was. Welke zoete gewaarwording zoude zulks niet zijn vóor 's Konings vaderlandlievend hart, en welk een zegen voor zijn volk!

Ik ga over, mijne Heeren, om u te ontvouwen eenen anderen last welken Z. M. mij heeft opgelegd.

Om u van de juistheid dezer wet te overtuigen, mijne Heeren, behoef ik slechts weinige woorden.

Na dat het leenregt hier te lande was afgeschaft, moesten alle weleer leenroerige goederen als allodiaal beschouwd worden, en hier van was het natuurlijk gevolg, dat ook het transporteren der goederen, bij overgang van eigendom, en het bezwaren derzelve, op de bij allodiale goederen gewone wijze wierden gepasseerd. Intusschen zou aan het regt der leenheeren, voor zoo verre hetzelve voor eenige schadevergoeding vatbaar zou mogen gerekend worden, een grief hebben kunnen worden toegebragt, en aanleiding tot verwarring en twist gegeven, indien niet van den overgang van eigendom en belasting bleek op de registers der leenkamers, waarop die goederen, en dezelver bezitters bekend stonden, en uit welke ook alleenlijk daarenboven blijken kon, of die goederen ook op eenige wijze waren bezwaard. Het was dus de zaak van een voorzigtig gouvernement, om die kwade gevolgen te voorkomen; met dit oogmerk werd, bij publicatie van den 7den mei 1799, bepaald: dat voor het passeren van het transport, aan het geregt, een bewijs zou moeten worden gegeven, van het laatste transport, en, of de goederen al dan niet bezwaard waren; alsmede, dat door zoodanig geregt, voor hetwelk die goederen zouden worden overgedragen, of bezwaard, kennis zou moeten gegeven worden aan de leenkamer, waarvan dezelve releveerden, ten einde dezelve in de protocollen te registreren.

Het schijnt echter, dat niet overal even naauwkeurig, ten minsten op den duur, aan die heilzame bepalingen is voldaan geworden, en dit heeft dan ook aanleiding gegeven, dat Z. M. deze zaak tot een bepaald onderwerp zijner overweging gemaakt heeft, en het noodzakelijk geoordeeld, bij eene nieuwe wet, nadere voorzieningen daartestellen.

Daar echter aan het oogmerk van deze registratie der leenkameren geheel voldaan is, wanneer dezelve reeds eenmaal bij de eerste verandering van eigenaar geschied is, zoo heeft Z. M., om alle verkeerde denkbeelden wegtenemen, zulks uitdrukkelijk willen te kennen geven, maar te gelijk bepalen, dat bij eene eerste verandering van eigenaar de bepalingen der gemelde publicatie ook in het vervolg zouden moeten worden in acht genomen.

Zie daar, mijne Heeren, de geheele strekking eener wet, tot welker daarstelling Gij zekerlijk bereid zijt het uwe toetebrengen.

REDEVOERING BIJ HET OVERBRENGEN OP 20 MAART 1809 IN HET WETGEVEND LIGCHAAM VAN HET WETBOEK OP DE REGTERLIJKE INSTELLING EN REGTSPLEGING.

MIJNE HEEREN!

Ter volmaking van het zamenstel des regts in ons vaderland, ontbreekt nog die gelijkvormigheid in de bedeeling, welke eene getrouwe en naauwkeurige nakoming der wetten verzekert.

Z. M. heeft mij de vereerende last opgedragen, om U uittenoodigen tot medewerking in het daarstellen van een wetboek *op de regterlijke instellingen en regtspleging,* door hetwelk in deze behoefte zal voorzien worden.

Gij weet, mijne Heeren, dat het bewerken dezer belangrijke stoffe door den Koning werd toebetrouwd aan mannen, die niet alleenlijk in het beschouwende gedeelte der regtskennis uitmunten, maar aan derzelver dadelijke beoefening hun geheel leven bijna hebben toegewijd. Deze keuze deed reeds een gunstig vooruitzigt geboren worden, en de uitkomst heeft aan de verwachting ten volle beantwoord.

Hunne taak, intusschen, was uitermate moeijelijk, in het bijzonder voor zoo verre het werktuigelijke der regterlijke instellingen betrof. Het gold hier niet, gelijk bij de zamenstelling der burgerlijke en lijfstraffelijke wetten, zoodanige voorschriften, welke eerst op toekomstige en onzekere gevallen werken, en op het geen bestaat alleenlijk eenen zijdelingschen invloed hebben; voorschriften, welker innerlijke waarde door

velen noch geschat, noch gekend kan worden; neen, het komt hier aan op bepalingen, welke meer regtstreeks de uiterlijke en zigtbare gedaante der dingen aantasten, en eenen onmiddelijken invloed hebben op inrigtingen, met welker behoud belangen van verschillenden aard verbonden zijn, en welker beoordeeling men al ligtelijk meent zich te mogen aanmatigen.

Denkbeelden, immers, gewoonten en overtuigingen, zoo schrijft de opsteller eener onlangs bekroonde prijsverhandeling, waarin men opgevoed is, die men zich geheel eigen heeft gemaakt, en die ons door lengte van tijd, in zekeren zin, heilig en eerwaardig, of, gelijk men zegt, tot eene tweede natuur geworden zijn, legt men niet gaarne en niet gemakkelijk af, en laat zich dezelve niet ligtelijk ontnemen.

Maar verder, het betreft hier bepalingen en instellingen, welke met vele andere algemeene inrigtingen, met de groote belangen van den Staat in verband staan. Hoe moeijelijk was daarom niet de keuze, en hoe zeker tevens, dat elk zamenstel, aan bedenkingen en zwarigheden kon en moest onderhevig zijn. Geen wonder derhalve kan het baren, dat, toen het ingeleverd ontwerp door den Koning in Zijnen Staatsraad onderzocht werd, de gronden, op welke het regterlijk gebouw rusten moest, op nieuw, in derzelver geheelen omvang en alle de bijzonderheden tevens, werden getoetst en overwogen.

De Koning heeft de raadplegingen over alle de teedere punten aangehoord, met die welwillendheid en belangstelling, welke Gij allen, mijne Heeren, Hem kent. En Zijne Majesteit heeft door eigen aanmerkingen niet weinig toegebragt, om het standpunt, waaruit deze zaak in het groot kon en moest overzien worden, te bepalen.

Des Konings hoofddoelwit was steeds, eene goede behandeling van het regt in verband te brengen met gelijkvormigheid en spaarzaamheid; en na zeer vele en zeer belangrijke zittingen, heeft Zijne Majesteit geoordeeld, dat het tegenwoordig ontwerp aan dat oogmerk het meest voldeed.

En nu zij het mij vergund, mijne Heeren, U met de hoofdtrekken dier inrigtingen nader bekend te maken. Het geheel ontwerp is verdeeld in drie boeken.

Het eerste boek behelst alles, wat tot de regterlijke instellingen en werkzaamheden betrekking heeft.

Gij zult reeds bij den aanvang van hetzelve zien, mijne Heeren, dat ook nu weder gewaakt is voor de onafhankelijkheid der regtbanken, en

het weeren van allen vreemden invloed in het toedienen van regt; en alzoo is gewaarborgd een voorregt, op hetwelk onze natie zoo zeer mogt roemen, en steeds naijverig is. De uitdrukkelijke melding zelve van des Konings regt te dezen aanzien, welke op Hoogstdeszelfs begeerte hier ingelast is, levert een overtuigend bewijs op, hoe zeer Zijne Majesteit die onafhankelijkheid eerbiedigt, en geenen anderen invloed oefenen wil, dan welke uit den aard van elke regering, aan Hem, die met 's lands oppermagt bekleed is, toekomt.

De hulp en ondersteuning, welke de officieren en justicieren elkander onderling ten algemeenen nutte verschuldigd zijn, zijn bij dit ontwerp ontheven van de noodelooze kosten en ijdele omwegen, door welken tot heden eene goede bedeeling van het regt maar al te dikwijls belemmerd werd.

Bij de bepaling, aan welke collegien en personen de handhaving en toepassing der wetten behoorden te worden toebetrouwd, is tevens gezorgd, dat de kennisneming van sommige zaken, en de regtsdwang over sommige personen verblijven aan alle zoodanige vierscharen en regters, als waaraan die, volgens bijzondere wetten, zijn toebetrouwd. Van dien aard zijn de misdaden van 's lands krijgsvolk, omschreven in het reglement van krijgstucht; de misdaden begaan in 's lands dienst ter zee; de zaken, rakende de heffing der middelen te water, en de misdaden door 's lands bedienden hieromtrent bedreven; de buiten en prijzen op zee genomen; de zeerooverijen in volle zee; de zaken, rakende het loodswezen.

Voor het overige is de gewone regtsmagt over alle andere personen en zaken opgedragen aan de volgende regtbanken:

1°. Het hooge-geregtshof;

2°. De geregtshoven van appel;

3°. De vierscharen, en

4°. De burgerlijke regtbanken.

Het zal aan uwe aandacht niet ontglippen, mijne Heeren, dat ik geen gewag gemaakt heb van sommige regterlijke collegiën, welke nu bestaan, als daar zijn: universiteits-vierscharen, heemraadschappen, dijkcollegiën, zijlvesterijen, kamers van kleine zaken, van assurantie, van zeezaken, van desolate boedels, van huwelijkszaken en dergelijken. Dan, ten aanzien van die allen, is niets stellig geregeld. De Koning heeft ten volle goedgekeurd het gevoelen, door de commissie aangenomen, dat dezelve zouden blijven bestaan op den tegenwoordigen voet, tot dat bij

bijzondere wetten nadere bepalingen deswegens zouden gemaakt zijn. Ik mag mij veilig ontslagen rekenen van de verpligting, om U de juistheid hiervan aantewijzen: dit alles immers staat in zoodanig verband met de inrigting der hooge scholen, de beheering van den algemeenen waterstaat, het wetboek over den koophandel, en meer andere voorwerpen, dat hetzelve niet dan gelijktijdig kan behandeld en bepaald worden; terwijl, voor zoo verre andere redenen, ontleend uit het algemeen belang of plaatselijke omstandigheden, hier in aanmerking kunnen komen, het onderzoek daarvan aan de hoven is opgedragen.

Ik moet nu, mijne Heeren, eenige oogenblikken besteden, om U over elk der vastgestelde regtbanken te onderhouden, en daarna derzelver onderlinge betrekking aantewijzen.

Ten aanzien van het hooge-geregtshof valt niet veel bijzonders aantemerken. Deszelfs bestaan is bij de staatsregeling bepaald, en de regten, welke aan hetzelve daarbij zijn opgedragen, de betrekkingen, in welke het geplaatst is, zijn ook in deze wet behouden, en de verdere werkzaamheden zijn, over het algemeen, geheel overeenkomstig met de thans nog bestaande instructie en eenige andere bijzondere wetten, ten opzigte van deszelfs regtmagt uitgevaardigd. Ik merk alleenlijk aan, dat de leden, openbare aanklager, griffier, en substitut-griffier van dit geregtshof, zoowel als van de geregtshoven van appèl, geene andere bedieningen mogen bekleeden, welke hun werkzaamheden verschaffen, of waarvoor zij bezoldigd worden; en zulks kan niet anders, dan eenen nuttigen invloed op de waarneming hunner bedieningen hebben.

De hoven van appèl vereischen eene meer bijzondere melding; volgens dit ontwerp zullen er vier zijn over het geheele Rijk.

Een, over Maasland, Zeeland en Braband, gevestigd in den Haag;

Een, over Amstelland en Utrecht, gevestigd in Utrecht;

Eén, over Gelderland, Overijssel en Drenthe, gevestigd in Deventer;

Een, over Groningen, Vriesland en Oost-Vriesland, gevestigd in Groningen.

Deze bepalingen brengen groote veranderingen te weeg in den tegenwoordigen stand der regterlijke verordeningen. Let men alleenlijk op het voorledene; slaat men het oog op de eerwaardige oudheid van vele der bestaande hoven; staat men in het doorbladeren der geschiedenissen stil bij het gezag, hetwelk zij zich verwierven; neemt men meer bijzonderlijk in acht, hoe veel zij toebragten tot eene ongekreukte bedeeling van regt en geregtigheid, dan kan het niet vreemd voorko-

men, zoo de ontworpen veranderingen niet aller goedkeuring wegdragen. Zijne Majesteit zelve gevoelt al de kracht van dusdanige redeneringen, en prijst de bron, waaruit zij spruiten.

Maar men beschouwe nu ook de zaak eens uit een ander oogpunt.

Niet alle instellingen, welke in zekere gegeven omstandigheden uitmuntende zijn, zijn het in alle anderen even zeer. Het geen onder de vorige wijziging onzer regeering nuttig, noodzakelijk, onontbeerlijk was, is het daarom nog niet in deze dagen. Men moet, zal men juist oordeelen, van een bepaald standpunt uitgaan.

De waarheid dezer aanmerking blijkt reeds ten klaarsten, uit de vergelijking van het geen de hoven op dit oogenblik zijn, met het geen zij oudtijds waren. En bij de gewigtige veranderingen, welke het justitiewezen ondergaat en ondergaan moet, zou toch ook van die hoven niets dan de oude naam hebben kunnen overblijven.

De regtsmagt immers van elk derzelve is verschillende. Men lette, bij voorbeeld, op de lijfstraffelijke regtspleging. Dáár is zij geheel aan het hof toebetrouwd, elders gedeeltelijk, hier weder niet dan bij wege van hooger beroep.

De bestaande inrigtingen, dus, waren met het aangenomen beginsel van gelijkvormigheid niet bestaanbaar.

Zulks deed zich dan ook ligtelijk gevoelen; maar moeijelijker was de bepaling, hoe verre de regtsmagt der hoven zich behoorde uittestrekken, vooral ten aanzien der vervolging en beoordeeling van misdaden. Lang heeft ook Zijne Majesteit omtrent de keuze geaarzeld.

Ieder was in het afgetrokkene zeer overtuigd van de voortreffelijkheid eener zoodanige inrigting, bij welke de criminele regtspleging bij uitsluiting aan de hoven werd opgedragen; maar, zoo al in een weinig uitgestrekt, of min volkrijk departement de mogelijkheid zich bij de nuttigheid voegde, in anderen was het onuitvoerlijk.

Een ander denkbeeld, reeds in vroegere jaren tot zekere rijpheid gekomen, werd ook nu weder ten toetse gebragt; om, namelijk, het beleid dier regtspleging, tot zekeren stand van het geding, overtelaten aan de vierscharen; maar de eindelijke vonnissen, ten minsten in zaken van eenig gewigt, door de hoven te doen vellen. Dan, ook dit gevoelen, hetwelk veel heeft, waardoor het zich aanprijst, heeft moeten wijken voor bedenkingen van velerlei aard. Vooral ook had men in deze keuze te letten op den toestand van 's lands inkomsten. Des Konings vastgenomen besluit, om in alle de deelen van het bestuur

de meestmogelijke bezuiniging in acht te nemen, moest ook hier werken.

En alzoo is dan, na eene bedaarde overweging, eene vereeniging van meer departementen onder één geregtshof verkieslijk voorgekomen.

De vastgestelde verdeeling is aan Zijne Majesteit de meest geschikte toegeschenen. Zeeland was reeds in vroegere dagen onder hetzelfde hof als het tegenwoordig Maasland gerangschikt, en Braband was van ouds gewoon deszelfs gerechtshof in dat gedeelte van Holland geplaatst te zien. Amstelland en Utrecht moesten door hunne ligging natuurlijk zamengevoegd worden; even zoo was het gelegen met Vriesland, Groningen en Oost-Vriesland: en dan volgde de zamenvoeging van Gelderland, Overrijssel en Drenthe, als van zelve.

Met de hoven staan in een naauw verband de vierscharen. Dit ontwerp bepaalt derzelver getal op veertig. Elk, die met den staat der criminele regtspleging in ons land bekend is, weet, welk verbazend aantal regtbanken, vooral in sommige gedeelten van hetzelve, bestaan, en tevens, hoe verschillend derzelver inrigting en gang is. Volgens dit ontwerp, is hun getal merkelijk verminderd, en hunne werking zal geregeld en gelijkmatig zijn.

Aan ieder der vierscharen is een bepaald regtsgebied aangewezen, binnen welk de beheering der criminele justitie hun gegeven is. Veelal is hier gevolgd de verdeeling bij de wet van den 17den van louwmaand 1806 vastgesteld. Somtijds ook de verdeeling der kwartieren van het departement. Derzelver plaatsing is geregeld, zoo als ten algemeenen nutte en tot gerief der ingezetenen meest oorbaar scheen.

De bedenkingen, welke opzigtelijk de gesteldheid der geregtshoven waren geopperd, werden ook nu weder op nieuw met betrekking tot de vierscharen ter bane gebragt en overwogen.

Het ongewone van zulke regtbanken in enkele gedeelten van het Rijk, de moeijelijkheid om geschikte en bekwame regters te vinden, de vrees, dat ook de uitgestrektheid van het regtsgebied aan eene goede verzorging der regtspleging hinderlijk zijn zoude, dit alles is rijpelijk overdacht, maar tevens begrepen, niet te kunnen opwegen tegen de voordeelen aan dat stelsel verknocht; die van gelijkvormigheid, voornamelijk, en spaarzaamheid.

En inderdaad, wat men ook kieze, in een land, hetwelk eene zoo groote verscheidenheid van regterlijke instellingen oplevert, is elke verandering voor eenig gedeelte van hetzelve iets ongewoons; het vinden van geschikte regters schijnt ook niet zoo bezwaarlijk, wanneer men na-

gaat, dat toch in verre de meeste plaatsen reeds zeer aanzienlijke regtbanken nu bestaan, en de zwarigheid, die al in het eerst begin mogt bestaan, zal van zelve met den tijd ophouden; terwijl de uitgestrektheid van het regtsgebied in geene vergelijking komt, bij het wijd verspreid regtsgebied van vele der thans bestaande baljuwschappen, drosten andere ambten.

Maar verder en bovenal is grootendeels aan alle mogelijke bedenkingen te gemoet gekomen, door het nuttig en heilrijk verband, hetwelk tusschen alle de verschillende regterlijke collegien ten dezen aanzien is vastgesteld, en met hetwelk ik U, mijne Heeren, nader bekend moet maken.

Aan de civiele regtbanken, van welke ik straks nader spreken zal, is in het algemeen de verpligting opgelegd, om den criminelen regter en openbaren aanklager over hun district, ten dienste der justitie, behulpzaam te zijn.

Deze algemeene verpligting is op het naauwkeurigst ontwikkeld, met betrekking tot de verschillende mogelijke gevallen, als daar zijn: de wetenschap, dat eene misdaad voorgenomen is; de aanhouding op heeterdaad; het inwinnen van informatien; het voorloopig in oogenschijn nemen, en het schouwen. In alle deze en dergelijke gevallen is aan dezelfde regtbanken de bevoegdheid toegekend, om al dat te verrigten, wat tot voorkoming van eene te plegen, tot bewijs van eene gepleegde misdaad, en tot het in hechtenis nemen van den misdadiger, in de eerste oogenblikken, vereischt wordt; terwijl tevens gezorgd is, dat zij de zaken niet uit haar geheel kunnen brengen.

En op dat nu dit alles op eene geregelde wijze geschiede, moeten de koninklijke procureurs bij de vierscharen de noodige correspondentie houden met de schouten of hoofden der civiele regtbanken; een waakzaam oog houden op alle hunne gedragingen, en de excessen en verzuimenissen brengen ter kennis van de vierscharen.

Maar ook deze vierscharen en openbare aanklagers staan niet op zich zelven; de geregtshoven hebben mede inzage, en eenen behoorlijken invloed op de criminele regtspleging. En zoo is dan bewaard gebleven, het geen in vele oorden van dit rijk reeds bestond, en te gemoet gekomen aan de zwarigheden, welke uit het oprigten der vierscharen in enkele streken, waar zij te voren niet bestonden, konden ontspruiten.

De procureurs des Konings bij de vierscharen moeten op zekere be-

paalde tijden, aan den procureur des Konings bij het geregtshof, opgeven den staat van alle criminele regtsgedingen bij hunne vierschaar aanhangig. Zij kunnen door het hof, het zij op voordragt van 's Konings procureur, het zij *ex officio*, onderhouden worden over alles, wat tot hun ambt betrekking heeft. En de hoven hebben het regt, om, indien bij de criminele regters, of openbare aanklagers binnen hun regtsgebied, geen genoegzaam onderzoek wegens begane misdaden gedaan wordt, deswegens voor zich de informatien te doen beleggen, gelijk zij op de gedragingen der civiele regtbanken, met opzigt tot dezer bemoeijenis, met de criminele justitie het noodige toevoorzigt oefenen.

Gij ziet dus, mijne Heeren, dat hier een juist zamenhangend geheel is daar gesteld, van hetwelk alle de deelen tot een middelpunt, eene goede criminele regtspleging, uitloopen.

Aan deze vierscharen is, behalve de *criminele* regtspleging in het straks opgegeven regtsgebied, nog opgedragen de oefening der *civiele* justitie over de stad of plaats, waar zij gevestigd zijn, en derzelver jurisdictie. Door deze bepaling verviel aldaar het bestaan van afzonderlijke burgerlijke regtbanken; maar in andere plaatsen zijn zij toch onontbeerlijk. Deze zullen dan ook, volgens dit ontwerp, bestaan, waar zij noodig zullen geoordeeld worden.

En op-dat hierin juist, en met rijpen rade zal kunnen worden te werk gegaan, is aan de hoven opgelegd de verpligting, om, binnen zes maanden na dezelver oprigting, over de plaatsing, splitsing, of zamenvoeging der burgerlijke regtbanken hunne gedachten optegeven.

De regtsmagt nu, en der vierscharen, en der eigenlijk gezegde burgelijke regtbanken, is, met betrekking tot de civiele justitie, volkomen gelijk. Deze blijft dus in den eersten aanleg bij zoodanige collegiën, als bij welken dezelve van ouds te huis hoorde. Van beider vonnissen valt, onder de bepalingen bij de wet gemaakt, hooger beroep aan de geregtshoven; want, deze is de algemeene bepaling der wet, dat over elke zaak twee uitspraken zullen gaan, eene ter *eerster instantie* en eene *bij appèl*.

Aan beide collegiën is nog, in zekere gegeven omstandigheden, opgedragen de bevoegdheid tot het aanstellen, omslaan, en afstellen van voogden over minderjarigen, het toevoorzigt op de regten, en belangen van afwezende, onbekende, of onzekere personen; het plaatsen van sequesters en curators in insolvente, afgestane, verlaten of onbeheerde boedels; het vermogen, om iemand wegens zinneloosheid, verkwisting, of

andere dergelijke redenen optesluiten, en wat van dien aard meer is.

Deze beide collegiën oefenen nog, in hunne betrekking als civiele regtbanken, de judicature over alle calanges en civiele actien, wegens boeten en breuken, voortspruitende uit eenige bijzondere wetten, keuren of ordonnantien, en de beoordeeling en bestraffing van geringe excessen en ongeregeldheden; alles echter tot zekere hoogte en onder de noodige voorzorgen.

Er blijft mij nog overig te spreken van de judicature wegens de middelen te lande, welke tot nu geheel was afgescheiden van de gewone regterlijke magt. Bij dit ontwerp is een tegengesteld gevoelen aangenomen: deze judicature is ter eerster instantie aan de vierscharen, en, bij hooger beroep, aan de geregtshoven van appèl, en, in enkel gevallen, ook aan het hoogegeregtshof opgedragen.

En alzoo is voldaan aan eenen wensch, welke reeds te meermalen door vele kundige mannen was geuit, en met Zijner Majesteits gezindheid zoo zeer overeenstemde.

Daar het echter, om zeer vele en gewigtige redenen, niet raadzaam was, om in eens alle bepalingen, welke ten aanzien der regtspleging zelve, met betrekking tot dit voor 's rijks kasse zoo belangrijk onderwerp gemaakt waren, ter zijde te stellen, heeft men de hoven en vierscharen de verpligting opgelegd, om zich, ten aanzien van de judicature en wijze van regtspleging, te gedragen naar het reglement van den 17den van louwmaand 1806, en de verdere ordonnantien hierop gemaakt, of nog te maken.

Ik moet u nog oplettend maken op een belangrijk punt: het betreft de kosten op de bedeeling van het regt, in al deszelfs omvang vallende. De wijze, waarop dezelve nu gevonden worden, is zeer uiteenloopende, niet alleenlijk in de verschillende gedeelten van het rijk, maar ook in hetzelfde gedeelte, ten aanzien van deze en gene soort van kosten.

Het kan wel geen twijfel lijden, dat bij eene goede regtspleging het geheele land, en elk gedeelte van hetzelve, alle de ingezetenen gezamenlijk, en elk hunner in het bijzonder, overgroot belang hebben; dit belang moge dan in enkele gevallen meer onmiddelijk of middelijk zijn, het kan niet in het geringste deel verwaarloosd worden, of de overige lijden daar door. Het behoort dus tot de zorge van het gouvernement, om voor dat groot belang, door alle middelen en langs alle wegen, te waken. De verzorging der kosten nu is daartoe een krachtig werkend middel; terwijl immers aldus aan de eene zijde de verzekering geboren

wordt dat geene gelden te vergeefs zullen gespild worden, zoo krijgt daar door aan den anderen kant de regering een waarborg, dat niet het belang der justitie aan kwalijk begrepen en verkeerdelijk bestierde spaarzaamheid zal worden opgeofferd.

Om deze en dergelijke redenen, heeft dan ook Zijne Majesteit, na hier over te meermalen de raadplegingen te hebben uitgelokt, besloten, dat niet alleenlijk de kosten, welke aan de oprigting en het bestaan van het hooge-, en de andere geregtshoven verbonden zijn; maar ook alle de kosten, op de criminele regtspleging in het algemeen vallende, zullen betaald worden uit 's Rijks kasse. De tegenwerping, als of deze daar door eene aanmerkelijk bezwaar zal ondergaan, behoudt bij eene rijpe overweging zeer geringe waarde. 's Rijks kasse wordt bijeengebragt door alle ingezetenen; en alle ingezetenen moeten tot de kosten der justitie het hunne bijdragen. Of die kosten dus plaatselijk, districtsgewijze, of wel uit de algemeene landskasse betaald worden, altijd moeten zij door de ingezetenen gedragen worden; en zoo al tegen deze redenering eenige bedenkingen konden geopperd worden, uit den tegenwoordigen stand van zaken ontleend, na het daarstellen van gelijkvormigheid vervalt, alle twijfeling.

Maar zoo 's Rijks kasse in dat alles voorziet, zoo is het ook billijk, dat aan dezelve verantwoord worden alle de inkomsten, welke bij de regtbanken of openbare aanklagers op eenigerleiwijze genoten worden; als daar zijn: boeten, leges, jura, en wat van dien aard meer is. Want ook de openbare aanklagers zullen eene vaste bezoldiging genieten, en in de boeten geen deel hebben; hoe zeer echter in bijzondere gevallen aan hen eene buitengewone belooning voor betoonde vlijt en waakzaamheid toegelegd zal worden.

Omtrent de middelen, welke noodzakelijk zullen zijn, om 's lands kas tot die betalingen in staat te stellen, heeft Zijne Majesteit zich voorbehouden eene nadere wet aan deze vergadering voortedragen, na welker vaststelling zullen vernietigd worden alle octrooijen tot het gaderen van eenige penningen, bij omslag of anderzins, gelijk dan ook de plaatselijke en districts-belastingen vernietigd zullen worden, of verminderd, in evenredigheid van het geen bij die kassen, door het ophouden der daaruit bevorens gedane betalingen voor kosten van justitie, wordt bespaard en uitgewonnen. Om alle de bijgebragte redenen, en ten einde te zorgen, dat allen, die bij eenig regterlijk vonnis tot gevangenis verwezen zijn, op eenen gelijken en behoorlijken voet behandeld worden, zullen ook de

kosten op de verzorging en verpleging derzelven, en op het onderhoud der tuchthuizen, ten laste van het land komen, met dien verstande, dat het bestuur der steden, of plaatsen, alwaar zoodanige tuchthuizen aanwezig zijn, gehouden zal wezen dezelve, met de daartoe behoorende fondsen, aan het rijk aftestaan. En deze bepaling doet eene rechtmatige hoop geboren worden, dat ook de inrigting dier gevangenhuizen op eenen beteren voet zal gebragt worden, dan nu over het algemeen wel het geval is.

Daarentegen, zullen de kosten op het onderhoud der regtkamers, waar de vierscharen vergaderen, met hetgeen daartoe behoort, komen ten laste der plaatsen, waar die vierscharen gevestigd zijn. De reden hiërvan is zoo duidelijk, als juist. Het aanwezen der vierscharen, met al derzelver gevolg, brengt aan die plaatsen zoo vele voordeelen, dat het niet meer dan billijk is hen deze kosten te doen dragen.

De kosten op de civiele regtbanken en de burgerlijke regtspleging vallende, zullen mede door de gemeenten, over welken die regtbanken gesteld zijn, gedragen worden.

Ik ga over tot de beschouwing van het ander, niet minder belangrijk hoofddeel dezer wet, welke in het 2de en 3de boek ontwikkeld wordt, de eigenlijke gezegde regtspleging, of manier van procederen.

Gij herinnert U, mijne Heeren, de zoo dikwijls herhaalde klagten over de omslagtigheid, langwijligheid en kostbaarheid onzer regtsgedingen. Er ligt, (het is waar) veel overdrevens in die klagten; alle regtspleging is uit haren aard omslagtig, en behoort het te zijn. Oordeelkundig is het gezegde van den beroemden *Montesquieu:*

Si vous examinez les formalités de la justice, par rapport à la peine qu'a un citoyen à se faire vendre son bien, ou à obtenir satisfaction de quelque outrage, vous en trouverez sans doute trop; si vous les regardez dans le rapport qu'elles ont avec la liberté et la sûreté des citoyens, vous en trouverez souvent trop peu. Et vous verrez que les peines, les dépenses, les longueurs, les dangers même de la justice sont le prix, que chaque citoyen donne pour sa liberté.

Verre dan van de schimmen onzer vaderen te willen beleedigen, door hunne instellingen en voorschriften als geheel en al berispelijk voortedragen, zien wij liever met eerbied en dankbaarheid terug op het goede, hetwelk zij ook te dien aanzien daarstelden, en ons nalieten; maar, terwijl wij op hunne wijsheid staren, moeten wij onze oogen niet voor alle nieuw licht sluiten; wij moeten verbeteren, hetgeen te verbeteren

is. En welk onbevooroordeeld verstand zal ontkennen, dat onze regtspleging kan en behoort te worden vereenvoudigd, en van eenige grove gebreken gezuiverd? het zij men die dan meent te vinden in de instellingen zelve, het zij in de veelvuldige afwijkingen daarvan.

Onze jaarboeken leeren ons hoezeer, reeds in vroegere dagen, in de verschillende gedeelten van dit rijk, daartoe, met meer of minder goed gevolg, pogingen zijn aangewend.

En wat ten dezen aanzien voor ons geheel vaderland kan gedaan worden, zagen wij uit den voortreffelijken arbeid, in den jare 1797 voltooid, door een vijftal der beroemdste regtsgeleerden en regtsvoorspraken, wier doorwrochte kunde en edele gevoelens het mij gebeuren mogt in vele ambts- en vriendschapsbetrekkingen van nabij te leeren kennen. Hoe zeer nu wel deze arbeid, door den steeds afwisselenden stand onzer staatkundige inrigtingen, geen dadelijk gevolg gehad hebbe, is dezelve echter niet geheel verloren; want, zoodanig was de wijsheid van het voortreffelijk driemanschap, aan wien wij door de gelukkige keuze des Konings, dit nieuw ontwerp te danken hebben, dat zij zich ook dien arbeid, waaraan hunne waardige voorzitter zelve een zoo groot deel had, met het best gevolg ten nutte maakten. Eene breede ontwikkeling der regtspleging zelve zou thans ontijdig zijn, maar een kort overzigt der gronden en hoofdtrekken schijnt nuttig,

Ik begin met de manier van procederen in civiele zaken.

Deze vangt aan met zeer naauwkeurige bepalingen omtrent den bevoegden regter, voor welke alle actiën, het zij personele, het zij reële, moeten worden ingesteld over hetalgemeen; en bepaalt — het zij dan, volgens de daargestelde regelen, de regter van de woonplaats, van het toevallig verblijf, van de ligging der goederen, of eenig ander in aanmerking kome — een algemeen voorschrift, dat voor de civiele regtbanken ter eerster instantie dienen zullen alle burgerlijke zaken, waarvan de kennisneming niet bij uitsluiting aan andere collegiën is opgedragen. Deze bijvoeging maakte het noodzakelijk die gevallen uittedrukken, in welken zij werken moest; van daar de juiste bepalingen, in welke zaken, en ten aanzien van welke personen, of het hooge geregtshof, of de geregtshoven van appèl, ter eerster instantie zouden oordeelen en regt doen.

Eene vergelijking, van het geen hieromtrent bij deze wet wordt vastgesteld, met de tegenwoordig plaats hebbende wetten en gebruiken, zou ons te verre leiden; maar, dit zal elk, der zake kundig, ligtelijk inzien,

dat dit alles gebragt is tot de meest mogelijke eenvoudigheid en in de beste overeenstemming met den aard der zaken.

Met genoegen zeker zal men hier op den voorgrond geplaatst zien de bepaling: „dat in geene zaken, welker aard dit toelaat, immer een „regtsingang zal verleend worden, dan nadat de regter vruchteloos be„proefd zal hebben, partijen te vereenigen."

Het voorschrift gaf eene gepaste aanleiding tot het behandelen eener in onze tijden zoo dikwerf geopperde en zoo verscheidenlijk beoordeelde vrage, rakende de nuttigheid van afzonderlijke vrederegters.

En Zijne Majesteit heeft dan ook deze gelegenheid niet voorbij laten gaan, zonder eenig ernstig onderzoek, wat ten dezen opzigte behoorde te worden vastgesteld.

Het scheen, aan den eenen kant, niet zoo zeer tot de eigenlijk gezegde regterlijke bediening te behooren, om partijen te bevredigen, maar veeleer, om, door eene stellige beslissing, het regt van den eenen, het ongelijk van den anderen aan den dag te brengen. Ook werd déze bedenking geopperd: of de onzijdigheid des regters eenigszins daaronder zou kunnen lijden, wanneer de pogingen tot bevrediging vruchteloos waren, en of niet de hebbelijkheid om alles naar het strikte regt te beschouwen en te beoordeelen, de regters minder geschikt maakte tot het werk der bevrediging zelve?

Maar aan den anderen kant werd met grond aangevoerd, dat de bevrediging, welke hier bedoeld was, beproefd werd, vóór dat de regter als regter de zaak moest, of zelfs kon beoordeelen, en dat derhalve eene beslissing van regt of onregt in dat oogenblik nog niet te passe kwam; dat daarom ook des regters onzijdigheid niet verbroken kon worden, aangezien hij met het wezen der zaak of ten minsten met het regt der partijen niet genoegzaam bekend was en dat ook juist deze omstandigheden weder alle vrees deed verdwijnen, voor de mindere geschiktheid eens regters, om den persoon van een bevrediger aantenemen.

Dat, bovendien, de geopperde bedenkingen van zoo veel te minder kracht waren, daar bij vele regtbanken, vooral hoven, deze wijze van bevrediging dikwijls de gelukkigste gevolgen gehad had, en dat alzoo de ondervinding het algemeen daarstellen van dezelve ten sterksten aanried; dat ook dit middel veel eenvoudiger was dan het brengen der zaken voor afzonderlijke collegiën, welker oprigting kostbaar, welker bestaan noodeloos was en belemmerend tevens, daar indedaad de partijen eene instantie meer zouden moeten doorloopen.

Met dit voorschrift nu staat in verband de bepaling, dat hij, die iemand voor den regter wil dagvaarden, zich daartoe vooraf bij requeste aan den regter wenden moet. Niet bij alle regtbanken was dit thans noodig, maar veelal bij de hoven; en deze bepaling is zeer geschikt tot vermindering van regtsgedingen, en zij is tevens bij uitmendheid dienende, om van den beginne aan de zaak eenen goeden vorm te geven: want bij de wet is voorgeschreven, hoe de requesten moeten worden ingesteld.

Maar het geen vooral uwe aandacht verdient, mijne Heeren, is de verpligting van den klager, om onder zijn request te stellen eene lijst van alle stukken en bescheiden, waarvan hij tot betoog zijner aanvrage gebruik wil maken.

Het is niet te ontkennen dat in de tegenwoordige wijze van behandeling (ten minsten voor zoo verre niet bij enkele regtbanken in het rijk deze of soortgelijke verpligting reeds bestond,) te meermalen een regtsgeding werd aangevangen, zonder dat de eischer in bezit was van de stukken tot bewijs zijner vordering noodig. Van hier, dat een gedaagde dikwijls zich zag ingewikkeld in een geding, waarvan hij de juistheid niet altijd kon berekenen; ja, dat zelfs partijen onderling reeds lang in lite met elkander hadden getreden, zonder dat men elkanders systema of den waren grond van hetzelfde genoegzaam kende. Nu, daarentegen, moet de eischer, gelijk het behoort, in alles gereed zijn; hij is verpligt, om op aanvrage van den gedaagde te geven visie, en te leveren kopijen, der tegen hem inteleveren stukken. Daartegen is weder de gedaagde verpligt, om, dadelijk na dat de eisch is gedaan, te antwoorden, en ook eene lijst der stukken onder de conclusie te stellen, waarvan hij gebruik wil maken. De eischer heeft weder de bevoegdheid, om bij repliek, de gedaagde bij dupliek, zoodanige bewijzen overteleggen, als hun ter wederlegging van het beweerde der partij dienstig zijn. Daarmede is de zaak voldongen; en er blijft niets meer overig dan het formeel beleggen van getuigen.

Het is dus blijkbaar dat deze wijze van handelen veel edelmoediger en tevens veel korter is dan die meestal nu plaats heeft; en deze zelfde kortheid zult gij behartigd vinden in het beleggen der getuigen zelve, en in alle die deelen, onderdeelen en incidenten, welke in een geding kunnen voorkomen, en waarvan nauwkeuriglijk in dit ontwerp gehandeld wordt.

Maar kortheid zonder orde zoude weinig voordeelig zijn, noch voor

de regtspleging in het algemeen, noch voor de twistende partijen. Er is daarom bepaald, dat het request om regtsingang door een praktizijn onderteekend moet worden, en dat wijders al het geen tot het werk der rolle behoort, door een praktizijn, daartoe behoorlijk gemagtigd, moet verrigt worden. Alleenlijk in twee gevallen zijn de partijen ongehouden tot het gebruiken dier praktizijns: het is bij de comparitien tot accoord, en bij het mondeling of schriftelijk voordragen der zaak, zoo zij vermeenen, dat zulks met hun belang overeenkomstig is, en onder voorwaarde, dat drift of onkunde hen zulks niet verhindert. Gij zult opgemerkt hebben, mijne Heeren, dat ik slechts gesproken heb van één praktizijn, en deze is de bepaling der wet, dat hij, die met de kosten zegepraalt, aan zijne partij alleenlijk de kosten van éénen praktizijn kan in rekening brengen.

Kortelijk moet ik iets zeggen van sommige dier zaken, in welke eene meer bijzondere proces-orde plaats heeft.

Op den voorgrond zijn hier geplaatst de wisselbrieven: ten dezen aanzien wordt door de ontworpen manier van procederen geene verandering gemaakt in de bijzondere verordeningen en costumen, hieromtrent in de verschillende plaatsen aanwezig. Ik behoef U het belangrijke van deze zaken, en derzelver verband met het wetboek over den koophandel maar te doen opmerken, om u de juistheid daarvan aantetoonen.

Voldoende, zeker, zullen ook U voorkomen de bepalingen omtrent zaken, rakende boedels, in welke, uit hoofde van des schuldenaars onvermogen, eene regterlijke voorziening noodig is. De onderscheiden gevallen en omstandigheden, welke hier kunnen plaats hebben, zijn met de meeste volledigheid en naauwkeurigheid behandeld; vooral verdient eene bijzondere oplettendheid al het geen, tot het voorslaan en tot stand brengen van een accoord met de schuldeischers, betrekking heeft; daar echter enkele gevallen kunnen bestaan, in welke, ook buiten de in deze wet opgenoemde omstandigheden, de meerderheid der schuldeischers voor de minderheid zou moeten wijken, of ook andere oorzaken, waarom het accoord niet tot stand gebragt was, niet zouden behooren te werken, is aan den Koning, even als nu plaats heeft, voorbehouden de magt, om het accoord te bevestigen.

Ten aanzien der arresten is ook bij dit ontwerp eene merkelijke verbetering daargesteld, en men zal in het vervolg geen regt meer hebben, om ons land, of wel zeker gedeelte van hetzelve, schertsender wijze te bestempelen met den naam van vaderland der arresten. De gevallen,

waarin zij gedoogd zullen worden, zijn merkelijk verminderd, en de wijze, om dezelve te werk te leggen, is minder gemakkelijk gemaakt, dan zij hier en daar was: ook wederom deze stoffe is keurig uitgewerkt.

De korte wijze van procederen, in geval van dagvaarding, om getuigenis der waarheid te geven, verdient ook allen lof; maar ik zoude te wijdloopig worden, indien ik bij alle de juiste bepalingen wilde stilstaan, Ik moet daarom, hoezeer ongaarne, een en ander onaangeroerd laten.

Ik kan echter niet voorbij, U te doen opmerken, dat bij dit ontwerp voldaan is aan het verlangen van velen, om bij alle regtbanken, en zelfs bij de hoven, daargesteld te zien de bepaling, dat in kleine zaken summier en zonder figuur van proces zou kunnen worden regt gedaan, hetwelk niet overal plaats had, doch nu met veel beleid en voorzigtigheid is voorgeschreven.

Omtrent het vervolgen der zaken, na het voldingen, en vooral ook omtrent den pligt der regters, bij het vonnissen, zijn bepalingen gemaakt, waarvan de eenvoudigheid en nuttigheid zich van zelve doet gevoelen; volledig is ook de bewerking van het stuk der executien.

Met genoegen zeker zal elk stilstaan bij de behandeling van het hooger beroep. Al wat tot deze stoffe behoort, het zij omtrent de zaken, welke al of niet aan hooger beroep onderhevig zijn, het zij omtrent de wijze van procederen, het zij omtrent den verschillenden aard van het appel of de reformatie, of ook van cassatie wegens gebrek aan vorm, wordt hier met de gewone naauwkeurigheid der opstellers behandeld.

Op eenen regel moet ik nog uwe aandacht bepalen.

Het is bekend, dat in een gedeelte van ons land deze regel werd in acht genomen, ten aanzien van het bewijs in appèl: *non allegata allegare, non probata probare licet.* Dan de opstellers hebben met zeer veel reden den voorrang gegeven aan eenen juist tegengestelden regel, die dan ook met het geheel sijstema van vereenvoudiging en bekorting der processen beter overeenstemt. Dat echter de regter, wanneer de partijen van hun waar belang, en tevens van de onmogelijkheid, waarin zij waren die bewijzen te voren te berde te brengen, doen blijken, daartoe de bevoegdheid verleenen kan, behoef ik niet uitdrukkelijk te melden.

Eindelijk is nog in dit ontwerp behandeld, al het geen betrekking heeft tot de gevallen, in welke de beslissing der zaken door de partijen aan scheids-mannen, of arbiters verbleven is.

En nu nog eene en andere aanwijzing nopens de manier van proce-

deren in criminele zaken. Wilde ik u al het schoone van dezelve voordragen, ik zou bij elk artikel moeten stilstaan. Maar, daar het U allen, mijne Heeren, zeker een waar genoegen zal zijn, die met aandacht te doorlezen, zal ik mij met eenige algemeene aanmerkingen vergenoegen; want het betoog der innerlijke voortreffelijkheid is geheel overbodig.

Eerstelijk, zijn dan ook hier weder naauwkeurige bepalingen gemaakt, ten aanzien der bevoegdheid des regters, in de gewone gevallen; de regtsmagt van het hooge- en de andere geregtshoven, ten aanzien van sommige misdadigers, is reeds bij het eerste boek bepaald.

Maar, ten anderen, er is naauwlijks een meer belangrijk gedeelte in de geheele lijfstraffelijke regtspleging, dan het nemen van geregtelijke informatien wegens gepleegde misdaden; en echter, men zou dit te vergeefs willen ontveinzen, wordt daaromtrent niet bij alle regters met genoegzame naauwkeurigheid gehandeld. Hoe noodzakelijk was het daarom, om bij deze gelegenheid aan de criminele regters voorteschrijven de heilige pligten, welke zij hieromtrent te vervullen hebben; en hierin zijn dan ook de opstellers zeer gelukkiglijk geslaagd. Mogten voortaan alle regters, vooral de leden der vierscharen, zich van het belang der zake, en van hunne verpligting, om geen duim breed van de bepalingen der wet aftewijken, overtuigen, en mogt het waakzaam oog van het hooge-geregtshof en van den procureur des Konings, bij hetzelve, elken mis-stap, elke afwijking van den beginne ontdekken. De criminele regtsingangen zijn: of aantasting bij lijve, of dagvaarding in persoon, of gewone dagvaarding ter criminele rolle. In welke gevallen elk dezer regtsingangen moet verleend worden, is al weder zeer naauwkeurig omschreven: ik behoef dit alles niet te ontwikkelen, maar moet U alleenlijk oplettend maken, dat dagvaarding in persoon, onder anderen, verleend zal worden, wanneer de misdaad wel lijfstraffelijk is, maar de informatien tegen den beschuldigde, aan den eenen kant, niet eenen zoo hoogen graad van waarschijnlijkheid bevatten, dat dezelve genoegzaam zijn tot apprehensie, en aan den anderen kant zoo veel bezwaren, dat de justitie eene personele verantwoording van den beschuldigde vordert.

Hierdoor is beslist eene twijfeling, welke Gij weet, mijne Heeren, dat zeer dikwijls in het midden gebragt is. En in zoo verre is reeds een' dienst aan de maatschappij bewezen; de wijze, waarop dezelve beslist is, voltooit deze dienst. Want, hoezeer men iemand niet dan spaarzaam en om de meest gewigtige redenen in een crimineel proces

moet inwikkelen, zoo vordert echter de zekerheid en veiligheid der maatschappij, dat die door zulke hevige vermoedens gedrukt wordt, niet geheel worde vrijgelaten.

Omtrent de verhooren der beschuldigden en de confrontatien, zijn ook de keurigste en volledigste regelen voorgeschreven, welke hoop geven, dat ook dit gewigtig gedeelte van het criminele proces gezuiverd zal worden van de misbruiken en abuizen, welke hier en daar zigtbaar waren.

Daar de pligt van den openbaren aanklager, zoowel als die des regters, medebrengt, om voor de onschuld niet minder dan voor de schuld bewijzen intewinnen, volgt, dat niet alleenlijk ieder, die vermoedt, dat tegen hem informatiën worden ingewonnen, de bewijzen van zijne onschuld aan den regter kan inleveren, maar dat ook een gevangene of gedaagde, of zijne nabestaanden, daartoe het regt hebben; gelijk hun dan ook bij deze wet is toegekend. Maar daaruit volgt verder, dat zoo de regter, na afloop der verhooren, den beschuldigde onschuldig bevindt, of niet genoegzaam overtuigd door de ingewonnen informatiën, hij hem geheel of onder handtasting moet ontslaan. Is dit het geval niet, dan zijn er drie middelen bepaald, om het crimineel proces ten einde te brengen; het zij, namelijk, om den beschuldigde op zijne bekentenis, indien deze bestaat en met de ingewonnen bewijzen overeenkomstig is, te veroordeelen; het zij hem, ingeval hij niet beleden heeft, op die bewijzen, zoo zij daartoe genoegzaam zijn, in het extra-ordinair proces te vonnissen; het zij hem te ontvangen in ordinair proces. Ook weder opzigtelijk deze gevallen zijn de noodige regelen voorgeschreven.

De wijze van procederen tegen beschuldigden, die afwezig gebleven of ontvlugt zijn, verdient nog, dat ik daarvan bijzonderlijk gewag make. Geheel verschillende was tot nog toe de uitkomst dier procedure; hier werd enkel op het wegblijven of de contumacie geoordeeld, dáár werd ook te gelijkertijd de zaak ten principale geëindigd, en de afwezende wegens de misdaad zelve veroordeeld. Ook de straffen op de contumacie zelve waren ver van overal gelijk te zijn; nu heeft men, en te regt, aan het eerst gevoelen den voorrang gegeven, en bepaald, dat de straf op de contumacie zal zijn, bannissement uit het departement; maar niettegenstaande dit vonnis, blijft de openbare aanklager verpligt zijne informatiën tot volkomenheid te brengen. En nu meen ik ook, met opzigt tot de manier van procederen in criminele zaken, genoeg gezegd te hebben.

Eene zoo geheel nieuwe inrigting kan niet anders dan in den beginne zeer vele zwarigheden in de uitvoering ontmoeten. Het is tot gemak en voorlichting des regters, dat Zijne Majesteit heeft goedgevonden, van de meest voorkomende gevallen te doen vervaardigen de formulieren of voorschriften, achter de beide manieren van procederen te vinden, en welker opvolging aan allen, dien zulks aangaat, uitdrukkelijk is opgelegd.

Gij zult voorts opmerken, mijne Heeren, dat niet alle de bepalingen, in deze wet voorkomende, zijn voorwerpen van wetgeving, maar dat vele derzelven behooren tot het zoogenaamd reglementaire. Zijne Majesteit evenwel was te zeer overtuigd van de nuttigheid en noodzakelijkheid, om alle, zelfs de geringste bepalingen dezer belangrijke wet, te doen kennen; en Hoogstdezelve heeft dan ook het geheel niet willen verbreken. Intusschen komen er reglementaire bepalingen van dien aard in, die welligt eene verandering in tijd en wijle zouden kunnen behoeven, en het zijn zoodanige veranderingen, welke Zijne Majesteit meent, dat aan Hoogstdezelve behooren te worden voorbehouden.

Ik gevoel, mijne Heeren, dat mijne rede zich langer heeft uitgestrekt, dan wel anders mijne gewoonte, gelijk U bekend is, medebrengt; maar het gewigt, de rijkheid en schoonheid der stoffe hebben mij, ondanks mij zelven, weggesleept. Hoe zeer zoude ik mij niet verheugen, indien ik mij vleijen konde, reeds bij voorraad iets te hebben toegebragt, om U van het voortreffelijke van dit werk te overtuigen en alzoo tot bekrachtiging voortebereiden. Ja, mijne Heeren, bij eene nadere overweging zult Gijl., daarvan houde ik mij verzekerd, met achting opzien tot de verdiensten der bewerkers, maar bovenal zult gij doordrongen worden van erkentenis jegens den Vorst, die ook hier weder een duurzaam gedenkteeken heeft opgerigt, hoezeer Hij in alle behoeften van het dierbaar vaderland wil voorzien en hoezeer Hij steeds er op uit is om alle nieuwe instellingen te doen overeenstemmen met de zeden en gewoonten onzer natie, welke inderdaad ook hier, ten aanzien van het wezen der zaak, zoo geheel en al zijn in acht genomen.

Mogt het der goede Voorzienigheid goedgunstiglijk behagen, ook dit werk met Zijnen zegen te achtervolgen, opdat wij allen, onder de bescherming der wetten, een gelukkig en vreedzaam leven lijden mogen.

AANSPRAAK OP DEN 11den VAN BLOEIMAAND 1810, GEHOUDEN IN HET WETGEVEND LIGCHAAM BETREKKELIJK WIJZIGINGEN IN ZIJNE ZAMENSTELLING.

Mijne Heeren!

Noch de beweegredenen, welke Zijne Majesteit hebben aangezet tot het voorslaan van dezen maatregel, noch de bepalingen zelve vereischen ontwikkeling of aandrang.

De zamenstelling van het Wetgevend Ligchaam is in evenredigheid der uitgestrektheid van het Grondgebied, en het getal der Inwoonders. – Deze veranderd zijnde, moet zij daarnaar worden ingerigt. – Twee Departementen, als geheel van het Rijk afgescheiden, kunnen geen aandeel in het bestier der zaken houden. Daar twee andere eene gedeeltelijke verandering van grondgebied ondergaan, is het natuurlijk en gevoegelijk, dat ook naar de nu bestaande uitgestrektheid, het getal der Leden, welke uit dezelve in deze Vergadering zitting hebben, bepaald worde.

Dat de afgevaardigden der eerstbedoelde streeken moeten gerekend worden reeds op den 1sten van Grasmaand dezes jaars van hunne betrekkingen ontslagen te zijn, ligt in den aard der zaak; — en dat de tweede verandering geen plaats zal hebben, dan bij de gewone aftreding, of andere voorvallende vacaturen is overeenkomstig de goede orde.

Tot het daarstellen dezer bepalingen zult Gijl., mijne Heeren, dan ook zekerlijk bereid zijn mede te werken.

En meer zal ik over deze materie niet zeggen. — Zij is uit haren aard onaangenaam. — De herdenking, dat wij alzoo vele waardige mannen missen in het bearbeiden van den Vaderlandschen grond, baart te groote aandoeningen om langer hier bij stil te staan. — De Hemel zij ook met hen, in hun nieuw Vaderland.

STAATSRAAD, 1814—1828.

TOESPRAAK VAN DEN SOUVEREINEN VORST BIJ DE INSTALLATIE VAN DEN STAATSRAAD OP 12 APRIL 1814 [1].

MIJNE HEEREN!

Gelijk al hetgeen dezer dagen in ons midden en rondom ons gebeurd is de grootste tevredenheid en gerustheid te wege brengen moet, zoo is ook dit oogenblik, waarop Ik Mij van zoo vele brave en kundige raadslieden omringd zie, geschikt om aan alle vrienden des Vaderlands en bijzonderlijk aan Mij vreugde en vertrouwen inteboezemen.

In de zorgelijke dagen, toen Ik de regering dezer Landen heb aanvaard, is reeds menigmaal bij Mij de behoefte ondervonden om over gewigtige voorwerpen der Staats-administratie de denkbeelden te vernemen van mannen, die zonder directelijk met de uitvoering belast of daarin betrokken te zijn, aan dezelve eene bedaarde en onpartijdige overweging kunnen toewijden.

Echter is het Mij verkieselijk voorgekomen om de instelling van zulk een Collegie te doen plaats hebben nadat de Natie zelve de Grondwet van den Staat zouden hebben aangenomen en bekrachtigd. — Dit tijdstip is nu daar, mijne Heeren, en Ik haaste Mij diensvolgens om U als uitmakende den Raad van State der Vereenigde Nederlanden te installeren en tot het beginnen uwer belangrijke taak in staat te stellen.

---

[1] Tegenwoordig waren: de H.H. G. K. VAN HOGENDORP, Secretaris van Staat, Vicè-President, VAN BYLANDT HALT, ELOUT, CANNEMAN, VAN LYNDEN VAN LUNENBURG, FAGEL en QUEYSEN, Leden, DE MEY VAN STREEFKERK, Secretaris.

Voorts eenige Staatsraden in buitengewone dienst.

Door U te zeggen hoe groot een prijs Ik op het bestaan van dit Collegie stel heb Ik U tevens doen kennen welke diensten Ik van U verwachte en welke pligten Gij jegens Mij zult hebben te vervullen.

Na een koel en onbevooroordeeld onderzoek der U voorgestelde vragen Mij den uitslag van hetzelve rondelijk en vrijmoedig medetedeelen, ziet daar het zekerste middel om die achting uwer landgenooten te behouden, door welke Mijne keuze zich op U bepaald heeft; ziet daar het zekerste middel tevens om in het bezit te blijven van dat vertrouwen hetwelk Gij Mij hebt ingeboezemd en waarvan reeds uwe benoeming ten duidelijkste bewijze gestrekt heeft.

Geene bedenking hoe ook genaamd, moet U ooit terug houden om voortedragen wat gij voor waarheid houdt. Ik zal uwe adviezen, hoe zeer ook afwijkende van Mijne personeele denkwijzen nimmer dan met welwillendheid aanhooren, omdat Ik overtuigd ben dat in alles zoowel bij U als bij Mij, het bevorderen van 's lands heil en voorspoed, naar de voorschriften der Grondwet de voornaamste ja, de eenigste bedoeling zal zijn.

Wanneer Ik uwe beraadslagingen niet in persoon zal bijwonen, zullen Mijne communicatiën aan den Raad van State geschieden door middel van den Staats-Secretaris, dien Ik tot uwen Vice-president verkozen heb.

Doch ook de individueele leden van dezen Raad, zullen altijd eenen gereeden toegang tot Mij hebben en nimmer onwelkom zijn, wanneer zij door de belangen van 's lands dienst tot Mij gebragt worden.

Aanvaardt dus uwe gewigtige werkzaamheden met vaderlandschen ijver en in het blijde vooruitzigt van Onze gezamenlijke pogingen onder den zegen des Allerhoogsten, door de bevestiging van den Vrijen Staat en door het geluk van deszelfs goede ingezetenen bekroond te zien.

ADVIES VAN DEN RAAD VAN STATE 22 DECEMBER 1828 N°. 9a, BETREFFENDE DE BEVORDERING DER CULTUUR OP JAVA.

De Raad van State heeft zich door Uwe Majesteit vereerd gevonden met het commissoriaal van den 31sten Mei l.l. n°. 3 betrekkelijk tot de maatregelen welke zouden kunnen genomen worden *ter bevordering der Cultuur op het Eiland Java.*

Reeds bij de Instructie door Uwe Majesteit op den 13den September 1825 n°. 79 aan den Commissaris Generaal gegeven wordt de oplettendheid van dien Staatsambtenaar op dit hoogst aangelegen onderwerp gevestigd. — Hij moest volgens art. 44 een opzettelijk onderzoek doen wegens de *Koffijcultuur,* zoo wel in de Preangerlanden, alwaar de gedwongen teelt nog bestaat, als in de overige residentien, alwaar de tuinen aan de Inlanders zijn verhuurd, of deze tuinen jaarlijks met een vijfde vermeerderen en deze vermeerdering aan het oogmerk voldoet, en zoo neen, welke andere meer doelmatige inrigtingen de thans bestaande zouden behooren optevolgen. Deswege moest hij een beredeneerd verslag doen, daarop lettende dat het Uwer Majesteits begeerte is, dat, behoudens het stelsel van vrijen handel en cultuur in het grootste gedeelte van Java ingevoerd, alle middelen, binnen het bereik der Regering, worden aangewend om de productie van koffij te vermeerderen en dat voortbrengsel tot de laagst mogelijke prijzen voor den handel verkrijgbaar te doen worden. — De Commissaris Generaal moest nog volgens art. 45 der Instructie, de werking en de uitkomsten van het zoogenaamd *stelsel der landrenten* met zorg nagaan, en naar den inhoud van art. 48 zich doen voorleggen al hetgeen betrekking heeft tot de in bijzondere handen overgegane landerijen, opdat er een einde worde gemaakt

aan den bestaanden twijfel wegens den voet op welken de landerijen bij vervolg van tijd zullen worden bezeten. — „Eindelijk wordt bij „art. 49 aanbevolen, als een belangrijk punt met het voorgaande in „zijdelingsch verband staande, nategaan wat doelmatiger is, een stelsel „van zoogenaamde *kolonisatie* zoo als bij Art. 105, 106 en 107 van „het door Commissaris Generaal in den jare 1818 ingevoerd reglement „van regering werd voorgeschreven, onder zoodanige restrictien als den „invloed van vreemden en de kwelling der eigen bevolking van Java „kunnen voorkomen — dan wel een stelsel van weering der vestiging „van landbezit door Europeanen, zoo als de Indische regering nader- „hand heeft omhelsd".

De Commissaris Generaal heeft bij zijn rapport get. Buitenzorg 1 Mei 1827 [1] zich met de opzettelijke behandeling van dit laatste punt onledig gehouden. Dit rapport wordt in een tweede boekdeel vergezeld door eene verzameling van staatsstukken, waardoor de behandelde stoffe nog bovendien aanmerkelijk wordt opgehelderd.

Het behaagde Uwe Majesteit dit rapport om C. en A. aan het Departement van Marine en Kolonien te renvoijeren. Hieraan is onder dagteekening van 13 Mei l.l. voldaan met overlegging tevens van een conceptbesluit eene aanstaande kolonisatie betreffende.

Het is dit rapport en concept besluit 't welk het onderwerp van 's Raads overwegingen hebben opgeleverd.

Van welk een wijd uitgebreiden omvang de behandeling van dit onderwerp is blijkt zelfs uit eene vlugtige beschouwing. Het hecht zich als 't ware aan de geheele geschiedenis van Java, van den oogenblik af der inbezitneming door de Hollanders in 't begin der zeventiende eeuw; aan de gesteldheid van grond en klimaat; aan den aard der inwoners; aan den regeringsvorm; aan de onderscheiden stelsels van administratie, welke elkander zijn opgevolgd; aan de betrekkingen tusschen deze hoogst belangrijke kolonie en het moederland; ook aan de betrekkingen, uithoofde der ligging, van het vermaarde Eiland tot de andere Eilanden van den Indischen Archipel; eindelijk aan zeer voorname staatkundige aangelegenheden.

Onmisbaar is eene met vlijt en oordeel verkregene plaatselijke ken-

---

[1] Dit rapport is gesteld door den destijds aan den Commissaris Generaal Du Bus toegevoegden referendaris Jhr. Mr. W. van Hogendorp, later in 1838 als Graaf van Hogendorp, Lid van den Raad van State.

nis. — De Raad van State, aan wien zulk eene kennis ontbreekt, moest er derhalve zeer veel prijs op stellen uit de zoo even gemelde rapporten en vooral uit derzelver vergelijking veel licht te zien opgaan, nog vermeerderd door de geschiedkundige bescheiden, waaromtrent het thans ten aanzien van Java geenszins ontbreekt. — Door deze middelen heeft de raad het dubbel voordeel om eene anderszins noodzakelijke uitbreiding te vermijden en zich tevens een standpunt van bewerking te kunnen kiezen. — Het kan niet ongepast schijnen vooraf te stellen wat door eene *kolonisatie,* van welke hier de rede is, naar 's Raads inzien meer bepaaldelijk zij te verstaan.

„De uitgifte, namelijk, voor altijd of voor zekere bepaalde langdurige „tijdperken van woest liggende doch voor de cultuur geschikte landen „aan personen en maatschappijen ter bebouwing en vruchtbaarmaking „door vrije handen en door middel van Europesche kapitalen, met een „onbeperkt vermogen om over de voortbrengselen van kunst en vlijt „te mogen beschikken naar welgevallen, onder het genot van vrijdom „van grondbelastingen gedurende een aantal jaren en tegen de beta„ling van zeer matige lasten in het vervolg. — Hier onder zijn almede „begrepen de concessien van gronden tot het daarstellen van afzonder„lijke fabriekmatige inrigtingen, als suikermolens, indigomakerijen en „soortgelijken. Uit deze omschrijving is het blijkbaar dat alles dien„aangaande binnen de grenzen der gewone contracten en handelingen „wordt beperkt en dat alle denkbeeld van leenroerigheid en het toe„kennen van eenig gezag aan den ondernemer op den arbeider en werk„man, anders dan die uit wederkeerig contract volgt, wordt uitgesloten; „evenmin als het de bedoeling zoude kunnen wezen om, op het voor„beeld der ouden, eene van elders overgebragte bevolking in massa „over de toegestane landen te vestigen."

De *kolonisatie* aldus omschreven, het voornaam onderwerp van dit rapport, zoude daartegen geenszins uitsluiten een langzamen voortgang der ontginning van onbebouwde gronden naar mate de bevolking vermeerderde en de behoefte zich daartoe deed gevoelen, evenals zulks het geval is in alle landen, waar de landbouw em nijverheid door een weldadig Bestuur worden bevorderd en waaromtrent het op het Eiland Java geenszins aan voorbeelden ontbreekt.

Hieruit ontstaat al dadelijk de vraag, of eene kolonisatie in het groot op dat Eiland te verlangen is?

De Raad van State zal tot het bevestigend beantwoorden van deze

vraag niet noodig hebben in eenig onderzoek te treden naar de redenen, waarmede een stelsel van kolonisatie op Java met veel hevigheid en driftbetoon is bestreden, en van de zwarigheden en bedenkingen bij voortduring herhaald, zonder het opperen van eenige nieuwe redenen, en alles gegrond op het erroneus begrip, dat de Europeaan op Java te beschouwen is als „de parasite plant die de voedende sappen verslindt en „geen vruchten draagt". De bekrompenheid dezer denkbeelden is van lieverlede erkend en heeft plaats gemaakt voor eene volledige overtuiging — nog bovendien toegelicht door plaatselijke ervaring en door de vergelijking van hetgeen door andere natiën met opzigt tot hun koloniaal stelsel wordt in acht genomen — wegens het nuttige en noodzakelijke van deze wijze van vermeerdering der nationale welvaart.

De Commissaris-Generaal heeft daarover bij deszelfs rapport zeer in het breede uitgeweid en had welligt zich daarvan gedeeltelijk ontslagen kunnen achten, zoo uithoofde van het klaarblijkelijke der ongegrondheid van het tegengevoelen, als van de maatregelen reeds tien jaren te voren van gouvernementswege dienaangaande voorloopig genomen.

Reeds ten jare 1818 hadden Commissarissen-Generaal bij het hierboven vermeld reglement verklaard dat de Regering door alle middelen binnen haar bereik den landbouw moest aanmoedigen; dat zij moest beramen of aan het Departement van Koloniën voorstellen „de beste „middelen om aanvankelijk en bij voortgang den landbouw onder uit„gifte van landen en de vermeerdering van eene Europesche bevolking „en landbouwers uittebreiden."

Volgens hetgeen in de beide rapporten wordt aangevoerd zijn die maatregelen daarna niet bevorderd. Een tegengestelde weg is ingeslagen. Ofschoon de publicatie van Commissarissen-Generaal dd. 5 Jan. 1819 uitzigten opende op contracten tusschen Europeanen en Javanen tot het leveren van producten, zijn de bepalingen verkeerdelijk ten uitvoer gelegd en een felle slag aan Java's welvaart toegebragt. De geheele stremming van den ontworpen maatregel en de daaruit ontstane ongunstige staat van zaken, gaf waarschijnlijk den Commissaris-Generaal aanleiding tot het „ab ovo" ophalen van het oude verschilpunt. En in zooverre levert dat rapport een treffend blijk van schrandere beschouwing en redeneerkundige bewerking.

De Minister van Marine en Koloniën blijft hetzelfde gevoelen toegedaan als in zijne voormalige betrekking ten jare 1818, en de Raad van State ziet geen redenen om daarvan te verschillen.

Naar deszelfs inzien is zoodanige kolonisatie:

a. mogelijk en uitvoerbaar,

b. wenschelijk.

a. mogelijk en uitvoerbaar:

1°. De vruchtbaarheid van den grond schijnt het welgelukken van de bedoelde ondernemingen te waarborgen.

Deze vruchtbaarheid is eene algemeen erkende daadzaak. Hiervan getuigen allen die Java bezocht en over Java, vooral in de laatste tijdperken, geschreven hebben.

„Geen plekje op Java," zegt zeker schrijver[1], „vertoont zich aan het „wijd om zich henen warend oog, waar de grond uit den aard on„vruchtbaar of ondankbaar voor den woesten landbouwer is. Overal ziet „men eene onuitputtelijke vruchtbaarheid; overal eene frischheid en „verscheidenheid of liever een drang van welige plantengroei, waarvan „men zich in Europa geen begrip kan maken. Tot op de toppen der „bergen, tot aan de kraters der volkanen vertoont zich de krachtige „wasdom van het plantenrijk."

2°. Een meer dan toereikend getal van arbeiders.

De bevolking van Java neemt jaarlijks zeer aanmerkelijk toe. De Javanen zijn in de waterachtige streken bij de dessa's als opeengestapeld en het zoude eene weldaad zijn aan een groot aantal werk te verschaffen. Mogten er bij eene groote uitbreiding van cultuur en bij eene onverhoopte niet wel te veronderstellen onwilligheid der Javanen nog handen ontbreken, daarin kan uit de naburige eilanden voorzien worden.

3°. Zeer groot is het aantal woest liggende landen gelegen buiten de Vorstenlanden. Aan die ontbreekt slechts de hand der kunst om de rijkste oogsten te geven. Verschillend is de deswege gedane opgave of berekening. Sommigen stellen dien onbebouwden grond op $^7/_8$ van de geheele oppervlakte, anderen op minder. Maar men kan zonder eenig gevaar te loopen van vergissing, dien veilig op de helft stellen.

4°. Een vierde reden voor het gemak der uitvoering is gelegen in het gunstige klimaat en de zachte geaardheid der Javanen.

Deze redenen te zamen genomen leveren voor de ondernemers een zeer voordeelig verschiet op.

b. de maatregel is noodzakelijk.

---

[1] Olivier, Land- en Zeetochten in N. Indië.

Al hetgeen de Raad van State uit de bij deze teruggaande zeer breedvoerige stukken heeft ontwaard laat ten betooge dezer noodzakelijkheid geen redelijken twijfel over.

1°. De tegenwoordige staat der cultuur is noch voor de behoeften der Inlanders, noch voor den uitvoer naar buiten voldoende.

Eene zeer snel toenemende bevolking vordert voedingsmiddelen in evenredigheid. Hiertoe behoort in de eerste plaats de rijst, het voorname voedsel der Inlanders. Welke ook de staat van cultuur van dit artikel thans moge wezen, het schijnt dat de verhouding tot de behoeften ontbreekt. Dáár waar de natuur het water voor de rijstvelden niet in voldoende hoeveelheid aanvoert, moet door kunstwerken daarin worden voorzien. Door deze alleen zijn de rijstvelden bruikbaar voor de teelt.

Nog dringender wordt de bedoelde Kolonisatie met opzigt tot den uitvoer. Volgens het rapport van den Commissaris-Generaal is de cultuur der koffij, behalve die door den invloed der ambtenaren wordt geteeld, niet meer van eenige waarde. Evenmin als de katoen en indigo. Zeer onbeduidend is de teelt van tabak en aardvruchten. De suikercultuur is nagenoeg te gronde gegaan.

De jaarlijksche uitvoer, voor zooverre die de vrucht is van menschelijke nijverheid, gaat niet hooger dan vijf millioenen guldens. Drie millioen aan koffij; een millioen aan rijst; een millioen aan tabak en andere voorwerpen.

Hierdoor mist men eene noodwendige evenredigheid tusschen de verzendingen van koopvaardijschepen naar Java en de retouren. Ook heeft de Javaan geene middelen om zich de voorwerpen van het Nederlandsche fabriekwezen aan te schaffen. Kwam hem zijn natuurlijke soberheid niet te stade, hij zoude niet altijd in het stricte levensonderhoud kunnen voorzien.

2°. Java moet uit dezen staat van kwijning worden opgebeurd, zal het voor moederland, handel en zeevaart belangrijk blijven. Het eenig redmiddel is volgens het overeenstemmend gevoelen van deskundigen en onbevooroordeelden het bevorderen eener doelmatige Kolonisatie. Want het kan, naar 's Raads oordeel, nimmer de eenige vraag zijn of Java, op zich zelf beschouwd, zijne inwoners, ook bij verdubbelde bevolking, zou kunnen voeden? of de Javaan in zijne geringe behoefte op den duur zal kunnen voorzien? of hij, geholpen door het zachte luchtgestel geen gevoel zal hebben van het gemis hetwelk in andere

landen het levensbeginsel zoude aandoen? Neen; werd dit al voor mogelijk gehouden, het groote doel zou op die wijze niet worden bereikt om door uitbreiding van cultuur nieuwe bronnen van welvaart te openen en eene maatschappelijke beschaving te bevorderen.

Deze uitbreiding der cultuur moet ten laatste leiden, zooals de Commissaris-Generaal zich wel en teregt uitdrukt, tot een meer zeker en meer individueel landbezit onder de Javanen. Het moet de hoeksteen worden van alle toekomstige ontwikkeling en welvaart.

3°. Als een bewijs aan volstrekte noodzakelijkheid om Europeesch vernuft, volstandiger ernst en kapitalen interoepen, strekken dat er op Java zelf geene hulpbronnen zijn vóor de bedoelde ontginning.

Het ontbreekt aan kapitalen, zonder welke geene ontginningen op ruime schaal en de daaraan verbonden oprigting van gebouwen voor woning en fabrieken, het aanleggen van waterwerken enz. te denken is. Ook heeft de Javaan niet de noodige kunde, tot zulke ondernemingen gevorderd. Hij kan ook aan zich zelven niet geheel worden overgelaten, wil men de vruchten in verhouding tot de gunstige gesteldheid des Eilands genieten. — Door dit laatste verstaat de Raad van State niet eene te ver gedrevene ondergeschiktheid van den arbeider aan den ondernemer, zooals hierboven is gezegd, maar dit alleen, dat eene „ontginning in het klein," wanneer daarin alleen slechts de uitbreiding van cultuur mogt bestaan en dus zonder eene „kolonisatie in het groot," zoude te ontraden zijn wegens een aantal redenen ontleend uit het karakter der Inlanders en de plaatselijke gesteldheid, ten minste zoo lange zij niet tot eene meerdere ook zedelijke en godsdienstige beschaving zullen gevorderd zijn.

Welk een invloed de christelijke godsdienst daarop zoude uitoefenen valt zeer gemakkelijk zelfs geschiedkundig te betogen.

De Raad van State kan naar aanleiding van dit alles het hoogst nuttige en het gebiedend noodzakelijke van een maatregel tot kolonisatie, volgens de daaraan gegeven definitie als „bewezen" beschouwen.

Het zal er alzoo alleen op aankomen „een doelmatig plan wegens eene kolonisatie — de noodige vereischten in zich bevattende — te ontwerpen" en daaraan, na de bekrachtiging door Uwe Majesteit, de noodige publiciteit te geven. — Dit is het onderwerp van het Concept-Besluit door den Minister aan Uwe Majesteit aangeboden.

Alvorens tot de overweging van des Ministers daarbij gevoegd rapport overtegaan oordeelt de Raad het niet ondienstig, ter bekorting

der te maken bedenkingen, eenige hoofdgronden van beschouwing aantegeven.

1°. Wanneer de welvaart der kolonie als 't ware zal staan of vallen bij het gelukken of mislukken van den voorgestelden maatregel dan volgt daaruit dat al hetgeen kan strekken om denzelven te bevorderen, behoort te worden aangewend en dat eene mildheid in beginselen bij de uitgifte der landerijen steeds op den voorgrond moet staan; als bijv. het doen der uitgiften om niet en voor een zeer langen tijd; het vrijverklaren gedurende een aantal jaren van grondbelastingen, het heffen van eene zeer matige schatting in den vervolge, ten minste zoo lange de toegestane gronden niet in allen deele kunnen gelijk gesteld worden met andere aan de betaling der volle lasten onderworpen vaste goederen.

Wel is het waar dat de schatkist „uit dien hoofde" mindere ontvangsten zoude doen. Maar dit gemis zoude zeer aanzienlijk vergoed worden door andere inkomsten uit eene alom verspreide en bloeijende cultuur te verwachten, als daar zijn de regten op den in- en uitvoer enz. Behalve nog de meer en meer wezenlijke toenemende waarde der kolonie zelve in het belang voor het moederland op hetwelk die meerdere welvaart een weldadigen invloed zoude uitoefenen: want hoe vele schatten hebben niet de Oost-Indische bezittingen in de publieke klassen en in die van particulieren gestort!

2°. Eene vastheid en onwrikbaardeid in de aangenomen beginselen met opzigt der concessien, zoodat het van de administrative magt in Indië nimmer zoude kunnen afhangen om eigendunkelijk daarin eenige verandering te kunnen maken, of aan de uitvoering eenig beletsel in den weg te leggen.

3°. Eene *volledigheid* omtrent alle de punten, van een aantekondigen maatregel onafscheidbaar; zoodat ook in dit opzigt niets of ten minste zeer weinig aan verdere bepalingen van de Indische Regering zoude worden overgelaten.

De Raad bedoelt hiermede de *volledigheid* van het door Uwe Majesteit deswege te nemen besluit. Het spreekt wel van zelve dat dit een krachtdadig middel zal wezen om kapitalisten aantemoedigen tot deelneming, terwijl de minste twijfel de minste onzekerheid, zelfs een flauwe mogelijkheid, dat bij de onderhandelingen met die Regering over concessiën bezwarende voorwaarden kunnen worden voorgeschreven, of dat er te veel aan tijdsomstandigheden of eenigzins willekeurige be-

schikkingen zoude worden overgelaten, in verband met eene welligt te ver gedrevene voorzigtigheid, de opgewekte geestdrift tot groot nadeel zoude doen verkoelen. Indien er eenige bedenkingen mogten bestaan omtrent de gewilligheid of toetreding van in geld vermogende personen, 't welk echter vooraf niet te beoordeelen en dus niet te veronderstellen is, zoude deze laatste aanmerking nog meer in kracht winnen.

4⁰. Volgens het gevoelen van den Commissaris-Generaal is het zeer aanteraden, dat de te nemen maatregel „door Uwe Majesteit" zelve worde aangekondigd, men zoude daarop meerder vertrouwen stellen dan indien dit geschiedde door de Indische Regering.

Men zoude op deze wijze niet wederom te vreezen hebben eenen weifelenden tred, eene verandering in grondbeginselen en uitvoering, eene dubbelzinnigheid in de leiding van onderhandelingen en overeenkomsten. Dit, zoowel als de volledigheid van het besluit zelf zoude de gegadigden, hetzij individueel, hetzij in maatschappijen vereenigd in de gelegenheid stellen „al dadelijk" met gerustheid te overleggen of en in hoe verre zij aan de aangeboden onderneming deel zouden willen nemen.

De Raad van State stelt zich voor uit deze oogpunten het overgelegd concept-besluit nategaan, en gaat alzoo over tot eene artikels-wijze behandeling van hetzelve.

Ad. art. I. „Wie tot het landbezit al dan niet moeten worden toegelaten?

Bij het rapport van den Commissaris-Generaal komt deswege geen bepaald gevoelen voor. De Minister merkt op dat het aan de eene zijde bedenkelijk zoude wezen eenen overwegenden invloed van vreemde planters in 't hart der bezittingen op Java toetelaten, doch erkent tevens dat de uitsluiting van vreemd kapitaal de zaak, waarvan hier de rede is, zeer zou vertragen.

Voorts wordt opgemerkt dat het onbillijk zoude zijn de Oosterlingen op Java, de Chinezen daaronder mede begrepen, daarvan uittesluiten: zij behooren integendeel uitdrukkelijk vermeld te worden omdat de publicatie van 20 Mei 1823, bij welke zij daartoe geregtigd waren verklaard, door eene nadere van 17 Mei 1827 is ingetrokken.

Te oordeelen naar de redactie van dat artikel zoude daaruit het vermoeden van uitsluiting der Europeanen kunnen ontstaan omdat van „vreemde Europeanen ingezetenen van Neêrlands Indië" wordt gewag gemaakt. Ook zoude de Raad vermeenen dat de voorwaarden omtrent de genoegzaamheid van middelen, en de geschiktheid op alle onderne-

mers zonder onderscheid is toepasselijk, en dus niet bij uitsluiting aan de ondernemingen van Javanen en andere Oosterlingen moet worden verbonden.

De Raad geeft derhalve in bedenking de volgende redactie: „Op het „Eiland Java zullen door den Gouverneur Generaal in Rade pachtgron„den worden uitgegeven onder de algemeene bepalingen in het tegenwoordig rapport vervat.

„Die uitgiften zullen kunnen geschieden aan Nederlanders door ge„boorte, wetduiding, of naturalisatie, voorts aan Javanen en andere „Oosterlingen, alsmede aan zoodanige vreemde Europeanen die bij de „afkondiging aldaar van dit besluit reeds ingezetenen van Nederlands „Indië zullen zijn, onder deze voorwaarden, dat zij allen bevonden zul„len worden de middelen en de geschiktheid te bezitten om land-ont„ginningen te ondernemen."

Het komt den Raad van State voor dat het Gouvernement op deze wijze door het al dan niet toepassen van deze vereischten genoegzaam in staat zal zijn om vreemdelingen wier invloed gevaarlijk konde zijn te weeren: ook kan de Indische Regering dienaangaande van bijzondere instructiën voorzien worden.

Ad art. 2. De soort van cultuur, waartoe de pachtgronden gebezigd kunnen worden.

Door eene onbeperkte vrijheid deswege wordt aan het oogmerk voldaan; de uitzondering ten aanzien van de *opium* kan behalve het commercieel voordeel, nog eene zedelijke strekking hebben.

Ad art. 3. Keuze der uittegeven pachtgronden.

De keuze op het Bantamsche gevallen komt den Raad zeer doelmatig voor, omdat volgens informatiën, de landerijen aldaar gelegen zeer geschikt zijn voor de peperteelt; ook de uitsluiting der residentie Cheribon; dezelve rust op de bij het rapport aangevoerde reden. De menigvuldige landen, in de distrikten beoosten Cheribon beschikbaar, kunnen voor een aantal, zelfs voor 20 jaren in de behoeften van kolonisatie voorzien.

Ad art. 4. Het niet begrijpen onder de concessiën van gronden door Javanen ontgonnen, of tot de Dorpen of Dessa's behoorende vloeit voort uit den aard der zaak, omdat de bedoeling nimmer kan zijn den maatregel tot reeds aangevangen cultuur uittestrekken.

Ad art. 5. In het overbrengen van arbeiders uit andere eilanden naar Java schijnt weinig bezwaar gelegen te zijn; de Raad zoude niettemin

gelooven, dat de bijvoeging der volgende woorden alle duisterheid omtrent den staat dier arbeiders zouden doen ophouden, „mits blijvende vrije arbeidslieden op denzelfden voet als de Javanen zelven."

Ad art. 6. De regeling der *regten* en *verpligtingen* der pachters van gronden en hunne verhouding, zoo tot de ambtenaren als tot de inlandsche bevolking is een punt van zeer gewigtigen aard.

Bij de beide rapporten is hetzelve niet opzettelijk behandeld, waarschijnlijk omdat wordt aangeraden die regten en verpligtingen bij een reglement te bepalen.

Maar hier ontstaat al aanstonds de vraag naar welke gronden zullen die regten en verpligtingen geregeld worden?

Kan de Javaan zich bevinden in zekeren staat van leenroerige afhankelijkheid, of moet zijne betrekking op den land-ontginner alleen rusten op een vrijwillig aangegaan bilateraal contract?

Naar de meening van den Raad van State is buiten twijfel aan dit laatste de voorrang te geven, vermits het niet schijnt te strooken met gezonde denkbeelden van Regering aan den landontginner op zijne werkvolkeren eene andere magt of invloed toetestaan. En dit is nog meer aannemelijk omdat hierdoor de voorname geopperde bedenkingen tegen de bedoelde kolonisatie vervalt, namelijk dat de magt en invloed dier onderneming voor het publiek gezag met den tijd gevaarlijk zouden kunnen worden.

Het kan wel waar zijn dat de Javaan aan het vaderlijk toezicht en de leiding van de hoofden in de Dessa's gewoon, eene meerdere onderdanigheid en ondergeschiktheid zal betoonen, ofschoon door een vrijwillig contract verbonden, maar dit zal tevens tot eene menschlievende behandeling kunnen lijden; men zal elkander onderling verdragen, en hierdoor zullen de belangen der onderneming aanmerkelijk bevorderd worden. (Dit sluit intusschen niet uit om het aangegeven hoofdprincipe daartestellen als zeer vruchtbaar in de gevolgen zoo als nog nader zal blijken.)

Wat de *politie* betreft, deze wordt alom en bij afdaling in elk Regentschap uitgeoefend. De ondernemer kan geene bevoegdheid hebben zich daarin te mengen, tenzij dit toezigt op daden en personen hem worde opgedragen. In dat geval wordt hij Rijks-ambtenaar; en het zou als eene maatregel van goede administratie te beschouwen zijn den land-ontginner niet uittesluiten, wanneer hij een man is aan wien dusdanige post veilig is toetebetrouwen. Daarmede zoude het dubbel oog-

merk bereikt worden: het geven van een genoegzaam gezag aan den ondernemer en eene niet te strenge uitvoering der policie ordonnantie. Bovendien is deze benoeming altijd intetrekken.

Bij des ministers rapport p. 74 sqq. wordt, nog van *zeker soort van gezag des Land-eigenaars* gewag gemaakt, waardoor zij zonder echter eene eigenlijke gezegde policie uitteoefenen, als 't ware de schakel zouden zijn tusschen het gouvernement en den arbeidenden inlander, door bijvoorbeeld de bevelen van het gouvernement te ontvangen, ten aanzien van aanvragen van volk, van materialen, en dergelijke, het in verstandhouding staan ten aanzien van alle dagelijksche zaken met den plaatselijken ambtenaar, het in verzekerde bewaring nemen van verdachte of schadelijke personen onder gehoudenis van uitlevering aan het plaatselijk gezag binnen een bepaalden tijd.

Doch het spreekt wel van zelf dat zoodanige punten met de uiterste voorzigtigheid moeten onderzocht, behandeld en geregeld worden om te vermijden het toestaan aan den ondernemer of zijnen gemagtigde van een te uitgebreid gezag, in tegenstelling van de zoo even ontwikkelde beginselen. Alle deze bijzonderheden zijn eerder het onderwerp van reglementaire bepalingen den wel van een besluit 't welk vooral bestemd is om de hoofdtrekken wegens de te verleenen concessiën aanteduiden.

Volgens art. 18 van het concept-besluit zoude er dan ook op de plaats zelve zoodanig reglement vervaardigd en aan 's Konings goedkeuring onderworpen worden. Doch het is tevens van belang dat de hoofdbeginselen in dat besluit voorkomen vooral met opzicht van het zoo even behandelde; want het zoude kunnen gebeuren dat eene te overdrevene gehechtheid der ambtenaren op Java aan het denkbeeld van gehoorzaamheid door den Javaan aan de hoofden der Dessa's of oudsten des volks steeds betoond, invloed had op eene min nauwkeurige bepaling van de grenzen der ongeschiktheid waardoor personeële rechten moeten gewaarborgd worden.

Een rekwest van zekeren *Diard* tot land-ontginning, onder de bijlagen van het Indische rapport sub B te vinden, heeft de oplettenheid des Raads in dit opzicht tot zich getrokken; hij stelt voor den Javaan niet opteleggen eenige „corvee" of eenig „travail forcé" maar te zullen betalen de landtax bepaald bij de wetten en tegenwoordige costumen.

Ook zouden de landbouwers getrokken uit de Eilanden van den Archipel zich moeten verbinden op het landgoed te blijven; *„par contract et sous certaines stipulations regulières."* Volgens het concept-

besluit moet bij de zamenstelling van het reglement in het oog worden gehouden, aan den eenen kant, voor eene billijke medewerking van de zijde der ambtenaren en hoofden ter bevordering van de wettige oogmerken der ondernemers te zorgen, en aan den anderen kant voor eene goede behandeling van den gemeenen man, waaronder ook begrepen wordt de geregelde betaling van een genoegzaam loon.

De Raad van State vermeent dat het niet ongeraden zoude zijn aan deze slechts algemeene bepalingen reeds aanvankelijk eene meer bijzondere rigting te geven, door de verpligting om daarbij onder het oog te houden de volgende vooorzieningen als bestanddeelen van het te maken reglement volgens het 5e punt der conclusie van het tegenwoordige rapport:

Vooreerst, dat bij de contracten of overeenkomsten aan den Javaanschen arbeider geene andere verpligtingen worden opgelegd dan welke uit eene vrijwillige toestemming kunnen voortvloeijen, zonder het allerminste zijne individueele vrijheid te kwetsen.

Ten anderen, dat bij het reglement een „minimum van dagloon" worde vastgesteld, voorbehoudens de bevoegdheid om een hooger dagloon te bedingen.

En ten derden, dat ook zal worden bepaald een „maximum van het jaarlijksch produkt" aan den Concessionaris, als Land-ontginner in 't groot, door kleine pachters (aan wien hij perceeltjes grond mogt verhuurd hebben) jaarlijks in plaats van huurprijs te leveren. Op deze en soortgelijke wijze zal de zwakke en onnoozele Javaan beschermd kunnen worden tegen het overwigt en de altijd mogelijke schraapzucht van sommige minder redelijk denkende ondernemers. En hiermede zullen tegelijk nutteloos worden de verschillende wijzen van beschouwing in deze, waaruit tevens tegenstrijdige verordeningen zijn voortgesproten, of namelijk de aantegane onderpachten geheel en al aan de onderlinge overeenkomst van partijen zijn overtelaten. En zoo wordt ook de tegenwerping met opzigt tot de kolonisatie uit den weg geruimd; dat de Europeesche landeigenaars zich van al het voordeel zouden meester maken en de Javaan arm blijven.

Wat ten laatste betreft het „registreeren der contracten met de Javanen," dit wordt door den Raad voor zeer heilzaam gehouden, omdat op deze wijze, van wege de Regeering een beschermend oog op de voorwaarden gevestigd blijft.

Ad art. 7. Bij dit art. worden de pachten aanvankelijk bepaald op

veertig jaren met eene mogelijke verlenging van *vijf en twintig jaren.* Dit schijnt eene nadere toelichting te vorderen:

a. Het artikel spreekt van de uitgifte van gronden in „pacht" Hieruit ontstaat eene eerste bedenking of aan de uitgifte in „eigendom" niet den voorkeur is te geven?

De Commissaris-Generaal erkent de voordeelen daaraan verbonden en komt niettemin op het denkbeeld van eene uitgifte in pacht terug; of liever er heerscht in dat vertoog zekere onbepaaldheid, waardoor de duidelijkheid van een deswege vastgesteld beginsel niet is bevorderd, zooals is afteleiden uit deszelfs rapport p. 417 en 418 vergeleken met p. 420.

Het blijkt niet of de „eerste" uitgifte in pacht alleen bedoeld zij; en de overdragt van eigendom bij eene lateren afstand; dan wel of in dat geval ook de pacht zoude blijven voortduren. Des Ministers gevoelen is dat de afstand in eigendom zeer zoude strekken tot aanmoediging des ondernemers, maar dat er altijd gelegenheid zal zijn om na eenigen tijd de voorwaarden der volgende uitgifte te wijzigen naar de meerdere ondervinding die men zal verkregen hebben; en daarom wordt het doelmatig geoordeeld eene proeve te nemen met de uitgifte voor 40 jaren. Deze redeneering schijnt niet te slaan op de nieuwe onderhandelingen na verloop van dezen tijd, welke de overdragt van het eigendom ten gevolge zoude kunnen hebben, want er wordt slechts van verlenging der contracten, dat is verlenging van pacht gewag gemaakt.

Daar echter de overgang van eigendom geenszins als verwerpelijk en eene eerste uitgifte, slechts als eene *proeve* wordt beschouwd zoude daaruit, naar het inzien des Raads kunnen voortvloeijen, dat na het verkrijgen van eene genoegzame ondervinding omtrent den loop en uitwerkselen der landginning in 't groot bij vervolg van tijd ook „eerste" uitgiften „in eigendom" gedaan wierden.

Maar daaruit zouden ook twee klassen van groote land-ontginners ontstaan, „pachters" en „eigenaren." De Raad van State kan zich met dat denkbeeld niet wel vereenigen.

Hij beschouwt de uitgifte van de landerijen op Java ter bebouwing als eenen bepaalden en beslissenden maatregel, waardoor de weg voor belangrijke ondernemingen „in ééns" geheel wordt opengesteld. En geenszins als eene eigenlijke gezegde proeve welke zoude moeten dienen om naderhand te overwegen den voet en wijze op welke de te vragen concessiën waren toetestaan.

Naar het inzien des Raads is dit onderwerp al aanstonds vatbaar voor eene bepaalde overweging en het daarstellen van vaste grondslagen.

Indien er, dadelijk na het kennis bekomen van het Koninklijk besluit, eene concurrentie mogt ontstaan zal elk zich beijveren de beste gronden te bekomen en deze concurentie zoude zeer verflauwen of geheel ophouden indien er nog een vooruitzicht bestond voor latere gegadigden om zich „land-eigendom" verzekerd te zien.

De Raad van State vermag niet te ontveinzen dat er voor eene uitgifte „in vollen en vrijen eigendom" redenen te geven zijn, welke eene bijzondere opmerking verdienen.

Behalve dat door den Commissaris-Generaal aan het afstaan van individueel eigendom, zooals hier boven is gezegd, zeer veel waarde wordt gehecht, als de bron van de ontwikkeling van alle industrieele krachten, kan tot voorbeeld worden aangehaald de administratie der Engelsche kolonien, volgens eene resolutie van het Britisch gouvernement d.d. 7 Mei 1824; en nog meer bijzonder de verkoop van den eigendom der Bataviasche Ommelanden; en naderhand van die door het Britsch-bestuur in 1813 gedaan; zonder nog te spreken van den veelvuldigen afstand van kleinen eigendom aan inlanders en Europeërs.

Ook wordt de ondernemer als 't ware vaster aan den grond gehecht; hij en zijn nageslacht kunnen zich dáár blijven vestigen; hij kan met gerustheid de kapitalen, welke eene overwinst hem geeft tot verbetering en uitbreiding van cultuur besteden; hierdoor kunnen nieuwe kapitalen waaraan op Java zoo veel gebrek is op dat Eiland gecreëerd worden; terwijl integendeel het vooruitzigt om de toegestane landen eenmaal te zullen verliezen of het eigendom niet dan op zeer bezwarende voorwaarden te kunnen verkrijgen de lust kan doen ontstaan om de overwinst in geld naar Europa over te maken, nadat de grond zelf genoegzaam zal zijn uitgeput.

In het „eigendom" is ook eene meerdere zekerheid gelegen voor voorgeschoten kapitalen tot ondersteuning van den landbouw, indien daar voor onderpand in vaste goederen werd gevorderd. Dit schijnt eene bijzondere opmerking te verdienen, als staande in verband met eene inrigting om aan de ondernemers fondsen te verstrekken en waarop nog met een woord aan het einde van dit rapport zal worden teruggekomen. Deze bedenkingen zijn van toepassing op de „eerste en oorspronkelijke" uitgifte, en er schijnt daarin geen reden van bezwaar te bestaan omdat geene concessie verleend wordt dan na een nauwkeurig onderzoek naar

den persoon, en de geldmiddelen van den zich aanbiedenden ondernemer.

Hierbij komt, ten laatsten, dat uit het eigendom eenmaal toegestaan ten aanzien der contracten meer zuivere en meer duidelijke beginselen en voorwaarden zijn afteleiden, dan uit hetgeen men in Java, ook naar sommige heerschende begrippen door „gebruik" „vruchtgebruik" of „erfpacht" zoude verstaan, en 't welk aanleiding tot weifeling in de toepassing zoude kunnen geven. Het ware te wenschen dat deze onzekerheid wierd opgeheven, alvorens tot het maken van reglementen overtegaan.

Voor het uitsluiten van eigendoms-overgang en het alleen toelaten van uitgiften in pacht bij gelegenheid van het oprigten van nieuwe contracten, kan niet als een argument gebezigd worden, de betaling van een koopprijs geëvenredigd aan de waarde welke de goederen alsdan zouden verkregen hebben; want de Raad van State zoude zeer betwijfelen, of het wel geraden zoude zijn in dat geval eenigen koopprijs te bedingen, naar aanleiding van de hierboven ontwikkelde hoofdbeginselen de kolonisatie betreffende. En dit zelfde is ook op eene eerste uitgifte in eigendom toepasselijk.

Het komt den Raad wenschelijk voor dat eene keuze gedaan worde tusschen de volgende voorwaarden:

De uitgiften van alle landerijen ter bebouwing in eigendom, zonder betaling van eenigen koopprijs.

Of de uitgiften in pacht voor eenen „zeer langen termijn" zonder eenig vooruitzigt op het verkrijgen van eigendom te openen; en waarvan nader zal gesproken worden.

Na eene aandachtige overweging vermeent de Raad dat de uitgifte voor een „zeer langen termijn", omdat er zwarigheid in het toestaan van het eigendom wordt gevonden, te verkiezen zoude wezen.

Dit is mede strookende met het gevoelen van den Heer Muntinghe dat de uitgiften voor zoo velen jaren moet zijn, *dat het met eene evenredige uitgifte nagenoeg gelijk staat.*

De Raad van State vermeent daartoe een termijn van *negen en negentig jaren* te kunnen voorstellen. Zoodanig tijdperk wordt door de Engelsche Regering in de Indiën bepaald voor landen in *Erfpacht* afgestaan.

Deze erfpacht staat ten aanzien van de eerste elkander opvolgende concessionarissen gelijk met den eigendom, blijft tijdelijk en valt als zoodanig in den regel omtrent de concessiën, waarvan het altoosdurende als exceptie kan worden aangenomen.

Een termijn van slechts veertig jaren is te kort te achten in verhouding tot de inlage van groote kapitalen, tot den langzamen tred, welke de onderneming houden moet, en tot de noodzakelijkheid der aanmoediging. — Mogt echter de keuze daarop vallen, dan zouden de onderhandelingen na verloop van de 25 jaren alleen den afstand van den eigendom en „niet" de voortduring der pacht tot onderwerp moeten hebben.

Dat aan de ondernemers een regt van eigendom bij het slot van het artikel wordt verzekerd op al wat zij door landbouw, kunst en nijverheid zullen voortbrengen of „oprigten" is een heilzaam beginsel.

Alleen zoude de Raad van State verlangen „dat, indien de erfpacht „niet wordt gecontinueerd de gebouwde eigendommen, volgens behoor„lijke schatting door deskundigen, van wege den Lande werden over„genomen" en dat hiervan almede in den text melding werd gemaakt achter het woord „oprigten".

Ad art. 8. De Raad van State op dit artikel, handelende over de afgifte van „grondbrieven" ingeval van concessiën, geene aanmerkingen hebbende zal het volgende in het midden brengen:

Ad art. 9. Bij dit art. wordt het zich schuldig maken door de landontginners aan het onderdrukken der Javaansche bevolking gestraft met de verpligting om hunne landen binnen een te bepalen tijd aan anderen overtedoen.

De straf kan uit den aard der zaak als zeer zwaar beschouwd worden uit hoofde van het verlies op dat afstaan te lijden, 't zij bij volstrekt gemis aan gegadigden, 't zij uit hoofde van het gering bod, 't welk sommigen, van die omstandigheden gebruik makende, zouden willen doen.

Het is wel waar dat er een regterlijk vonnis tusschen beide zoude komen en dat ook de bepaling dat de Procureur Generaal niet alleen „ex officio" maar ook „op de aanklagte van de onderdrukte partij" moet ageren zeer wel plaats in dit artikel zoude kunnen vinden; — maar de beschuldiging zoude tot grond hebben „eene onderdrukking van den Javaan". Uit deze bewoordingen blijkt al aanstonds het algemeene en onbepaalde van zoodanig misdrijf.

Is de onderdrukking gepleegd door daden bij de wet strafbaar, dan is de gewone loop der Justitie te volgen. Zijn die daden voldoende bewezen, de straf bij de wet bepaald moet dan volgen; maar daardoor is de concessie niet verbeurd.

Valt de onderdrukking buiten die termen dan zoude de qualificatie van de daad geheel afhangen van het inzien des regters en aanleiding kunnen geven tot opvattingen geboren uit verschillende gezigtspunten van beoordeeling.

Het kan wel waar zijn dat uit de betrekkingen tusschen den ondernemer en de arbeidslieden de mogelijkheid volgt eener onmenschlievende en teregt aftekeuren behandeling; — maar er kan tevens niet uit het oog verloren worden het groot beginsel bij de uitgifte van landerijen aantenemen, namelijk „het vrijwillig contract tusschen den ondernemer en den arbeider" en alle de gevolgen daaraan verbonden omtrent het behoud van personeele vrijheid; zoodat er aan geene ondergeschiktheid te denken is, dan die uit dat vrijwillig contract voortvloeit. Hierin is reeds een groote waarborg voor den Javaan gelegen.

Behalve het gebrek aan vaste regelen van oordeelvelling, komt nog het hoogst onbillijke, dat de opgelegde straf den geheel onschuldige kan treffen, indien aan het hoofd der onderneming een zaakgelastigde is gesteld aan wien het beheer werd opgedragen; terwijl de eigenlijke belanghebbenden elders kunnen wonen of in maatschappijen vereenigd zijn. Ligtelijk toch is het vooruittezien dat zulke ligchamen zich zullen vormen ter exploitatie der Javaansche landen. Welligt zal op zulke tusschenkomst een voornaam gedeelte der ontworpen kolonisatie gegrond zijn. En het is niet wel te onderstellen dat de genegenheid zal worden aangetroffen om de geheele onderneming door het laakbaar gedrag van een directeur in de waagschaal te stellen.

De Raad van State zoude derhalve vermeenen dat dit 9de artikel moet wegvallen; maar dat niettemin den Commissaris Generaal in last behoort te worden gegeven om bij het te vervaardigen reglement eene opgave der middelen te doen om alle mishandeling en onderdrukking der arbeidende bevolking op de uittegeven gronden krachtdadig tegentegaan en te beteugelen.

Indien het echter noodig mogt worden geoordeeld dat door het aftekondigen besluit aan de Javanen op dit punt eenige gerustheid werd gegeven, dan zoude naar 's Raads inzien het negende artikel door het volgende zijn te vervangen:

„Grondpachters, die zich mogten schuldig maken aan onderdrukking „en mishandeling der Javaansche bevolking, zullen overeenkomstig de „bestaande wetten en te maken reglementen strengelijk worden gestraft."

Ad art. 10. Dit artikel levert de stof tot eene moeijelijke beschou-

wing op. Het geldt hier „de regeling der huur of pacht voor de uitte-„geven landen vasstestellen, en den aanvankelijk te verleenen vrijdom."

De Minister zegt te betreuren het gemis van „data" wegens een zoo belangrijk punt, omdat de Commissaris-Generaal deswege in geene bijzonderheden treedt en slechts aanraadt de belasting „zoo min drukkend mogelijk" te maken en in de eerste jaren vrijstellingen te verleenen naar gelang de cultures, die beproefd zullen worden, meer of minder tijd vorderen om vruchten af te werpen.

Het denkbeeld van den minister komt hierop neder: het spoedig doen eener voordragt door de Indische Regering wegens het daarstellen van een maatstaf; het regelen van denzelven zoo laag mogelijk; het onderscheiden der landerijen in drie klassen van de 1e, 2e en 3e soort; vrijdom gedurende de eerste vijf jaren van de geheele — en de volgende vijf jaren van de halve pacht.

De Raad van State kan geredelijk aannemen de groote moeijelijkheid, zoo niet de volstrekte onmogelijkheid om voor als nog het stelsel der landrenten op de bedoelde landontginningen toetepassen, omdat dit stelsel eene ernstige revisie vordert. De onderscheiding daarbij van de hoedanigheid der landen in drie klassen en eene jaarlijksche beoordeeling van de waarde der voortbrengselen, benevens eene jaarlijksche schatting door de regenten, schijnt aan vele bezwaren onderhevig te zijn; in dier voege zelfs dat het aan den kleinen pachter niets dan de verdiensten eens daglooners zoude overlaten. Aan den anderen kant echter is de kennis van hetgeen van de uitgegeven landen in het vervolg zal geheven worden van het grootste belang voor de ondernemers. Het al dan niet gunstig vooruitzigt kan daarvan alleen afhangen omdat men zich aan geene land-ontginningen, waartoe groote kapitalen vereischt worden in eene onzekerheid deswege, zoude wagen.

Uit het toestaan van landen in erfpacht vloeit van zelf voort de betaling van eene jaarlijksche retributie. Deze is ook de bedoeling bij art. 10 van het concept-besluit. De regeling daarvan moet in verband staan, gelijk de minister dat ook zoo beschouwt, met de onderscheidene qualiteit der landen, volgens bijzondere daartoe aantenemen klassen; voorts volgens den staat der cultuur en, hetgeen van zelf spreekt, in evenredigheid van den tijd van het in cultuur leggen.

Wat verder betreft den voorgestelden vrijdom van de geheele retributie gedurende de eerste vijf jaren; van de helft gedurende de daarop volgende vijf jaren — de Raad vermeent dat deze bepaling kan worden

behouden, niettegenstaande de erfpacht voor 99 jaren werd verleend, omdat de meerdere of mindere langdurigheid der concessie daaromtrent onverschillig is.

Ook is het den raad voorgekomen, ofschoon bij het concept-besluit daarvan niet wordt gesproken, dat de uitgifte der landerijen zoude moeten geschieden „om niet." Want behalve dat de koop of pachtwaarde niet dan zeer gering zoude kunnen wezen, kan niet wel aan het heerschend denkbeeld op Java worden toegegeven dat de schatkist reeds bij den aanvang pecuniele voordeelen moet genieten. De voordeelen uit deze ondernemingen (als middel en welligt als eenig middel van herstel beschouwd) moeten, zoo als reeds is opgemerkt, langs een geheel anderen weg in de schatkist vloeijen.

Ad de art. 11, 12, 13, 14, 15, 16 a 17. Deze artikelen betrekkelijk tot de uittegeven uitgestrektheid land, den overgang der pachtgronden op andere personen, het vrijstellen van de belasting op den overgang, de contracten met de Javaansche bevolking tot levering der grondstoffen voor opgerigte fabrieken, het aanwijzen der gronden tot het daarstellen der gebouwen, de medehulp der ambtenaren, het driemaandelijksch verslag van den Gouverneur Generaal, dit alles heeft bij den Raad van State geene stoffe tot bedenking geopperd.

Ad art. 18. Volgens dit artikel zal de Indische Regering zoo spoedig doenlijk inzenden een reglement wegens het in werking brengen van dit besluit.

Dat de zaak der grondpachters een aantal kleine bepalingen zal vorderen, welke slechts door ondervinding en plaatselijke kennis kunnen worden aangewezen, stemde de Raad van State met den Minister gaarne in, maar de bedenking raakt het slot van dat artikel aldus luidende: „in afwachting van Onze beslissing zal hetzelfde reglement bij voorraad „door den Gouverneur Generaal in Rade bij alle uitgiften van gronden „kunnen worden gebezigd."

Namelijk of bij tegenstelling, de uitgiften niet dan eerst moeten geschieden, wanneer dat reglement, na gedaan onderzoek hier te lande, door Zijne Majesteit zal zijn goedgekeurd?

Er moge daaruit eenig verwijl ontstaan; maar het stelsel van kolonisatie zoude alsdan van het begin af op vaster grondslagen rusten; ook spreekt het wel van zelf dat de voorwaarden, aan uitgiften gehecht, indien ze met de reglementaire bepalingen niet mogten strooken, daar naar zouden moeten gewijzigd worden.

Deze afwisselende onzekerheid zoude welligt het verlangen tot ontginning tegen houden.

Ad. art. 19. „De bepalingen, zegt dat artikel, in het tegenwoordig „besluit vervat, zijn niet toepasselijk op het huren van grond in „de „provincien der Inlandsche Vorsten" wel op landerijen die thans in „vollen eigendom door bijzondere personen worden bezeten."

Het eerste gedeelte van dit artikel zoude welligt vatbaar zijn voor eene tweeledige beschouwing. Aan de eene zijde is het in pacht afstaan van 'gronden door de Vorsten eigenlijk een geheel op zich zelf staand onderwerp; en het zoude welligt bedenkelijk kunnen schijnen, door deze bepaling tot de opvatting aanleiding te geven, dat de cultuur aldaar wierd uitgesloten, vooral in de tegenwoordige gesteldheid van Java. — Wat deswege gebeurd is, en hoe de publicatie van den 6 en 20 Mei 1823 zelfs gerekend werden aanleiding tot den tegenwoordigen oorlog gegeven te hebben, wordt bij het rapport van den Commissaris-Generaal uiteengezet.

Zijn deze publicatien reeds ingetrokken, zoo als wordt verzekerd, dan zoude wederom een aanvang met de gesupprimeerde cultuur in de Vorstenlanden kunnen gemaakt of eene nieuwe cultuur worden aangevangen.

De Raad kan de noodzakelijkheid van dat intrekken geenszins betwisten, en vormt den wensch dat dit tot herstel der rust op Java zal strekken, vertrouwende dat zonder deze gebeurtenis geen nieuw stelsel van kolonisatie zoude gelukken.

Maar het schijnt tevens uit den aard der zaak te volgen dat de bedoelde ondernemingen in de Vorstenlanden met mindere onkosten, en een gegronder uitzigt op winst zullen kunnen plaats hebben; eene omstandigheid welke het nieuwe stelsel van kolonisatie eenigzins in den weg kan staan.

De Raad wil echter hiermede de nuttigheid van het eerste gedeelte van dit artikel niet betwisten, als kunnende met den Minister van Marine en Koloniën, die met de plaatselijke aangelegenheden zeer wel bekend is, aannemen, dat dat tot geruststelling der Vorsten zoude strekken. Maar hij vindt zich tevens verpligt bij deze gelegenheid in bedenking te geven, dat de Indische Regering, bij bijzondere instructie, worde aangeschreven, de nieuwe landontginning in de Vorstenlanden met voorzigtigheid in verhouding te brengen met het onderwerpelijke plan, zoodat eene te ontstane concurrentie zoo min mogelijk daardoor benadeeld worde.

En hiermede kan de Raad van State de overweging der 19 artikelen

waaruit het concept-besluit is te zaam gesteld, voor afgehandeld houden.

De overige punten bij des Ministers rapport voorkomende staan wel zijdelings in verband met het ontwerp eener kolonisatie, voor zooverre maatregelen en beginselen van algemeene administratie ook deze bedoelde nieuwe instellingen als van zelve omvatten, maar deze punten behooren niet regtstreeks tot het onderwerp zelf.

Zoo moet de Raad met den Minister aan Uwer Majesteit's overweging en beslissing geheellijk overlaten het daarstellen van een middel om tegen een matige interest aan de landbouwers gelden te bezorgen tot den aankoop van werktuigen of het kunnen bestrijden van dagelijksche uitgaven; hetzij door eene anonyme maatschappij, hetzij door de Bataviasche Bank zelve, en waarover op pag. 41 tot pag. 47 van des Ministers rapport wordt gesproken. Zoo zal ook de Raad zich kunnen onthouden van het treden in eenig onderzoek omtrent de voorwaarde, op welke de in bijzondere handen reeds overgegane landerijen voortaan zullen worden bezeten; een punt, 'twelk den Commissaris-Generaal bij het 48 art. zijner instructie was in last gegeven.

Niet alleen omdat, naar het gevoelen des Ministers, daaraan zeer onvolledigliijk bij het Indisch rapport is voldaan, maar ook omdat deswege nieuwe opheideringen van de Indische Regering worden te gemoet gezien, als met opzigt:

1°. Tot de landerijen door de O.-I. Compagnie en het voormalig Hollandsch gouvernement verkocht; — wegens de meerdere of mindere onmiddelijke betrekking van den Javaan tot de Regeering en de al dan niet verpligte koffijteelt.

2°. Tot de landen aan den Gouverneur-Generaal Daandels in het Buitenzorgsche in 1808 geschonken en door hem daarna in perceelen vervreemd; — wegens het al dan niet toekennen der bevoegdheid, om behalve de verpligte opbrengst van 8000 à 10.000 pikols koffij, ook nog koffij voor eigene rekening te kunnen teelen;

3°. Tot de landen in 1813 door het Britsche bestuur verkocht; — wegens de beslissing van het verschilpunt, of de koffij, welke de eigenaars mogten planten aan het Gouvernement moet geleverd worden, voor 6 Rijksdaalders de 140 oude ℔, dan wel tegen prijzen evenredig aan den marktprijs.

De korte opsomming van deze optelossen vragen, behandeld bij des Ministers rapport van pag. 50 tot pag. 73, doet genoegzaam zien hoe onmisbaar ter beoordeeling is eene nadere toelichting op plaatselijke kennis rustende.

Op dezelfde wijze is het gelegen met het stelsel der „landrenten” tot $^1/_2$, $^2/_5$ en $^1/_3$ van het bruto gewas; over de billijkheid, doelmatigheid en uitvoerbaarheid van 't welk, of wel over de vervanging waarvan door een ander soort van grondbelasting, nog zeer veel kan te zeggen vallen; zoodat een nieuw en opzettelijk onderzoek deswege allezins is aanteraden, ten einde ten minste de middelen werden aangewezen om de gebreken, die in de grondslagen der berekening van de belasting bestaan, op te sporen en te verhelpen.

De zoogenaamde „vrije koffijcultuur,” vooral zoo als die door tusschenkomst van het gezag der ambtenaren wordt voortgezet, schijnt in verband met het aanstaande individueel landbezit ook nog eenige bijzondere bepalingen te vorderen; waartoe buiten twijfel schijnt te behooren de vraag of inmiddels moet worden voortgegaan met de trapswijze uitbreiding der koffijtuinen om en bij de dessa's der Javanen aangelegd, zoo dat daarin geene verslapping plaats grijpe, dan wanneer het wel gelukken der nieuwe land-ontginningen boven allen twijfel zal verheven zijn.

Dit is des Ministers gevoelen. De Commissaris-Generaal daarentegen vermeent, dat men zich in afwachting der kolonisatie, waardoor het product der koffij zal vermeerderen, tot het enkel „onderhoud” der bestaande koffijtuinen zoude kunnen bepalen. — Het is voor den Raad van State zeer moeijelijk tusschen dit onderscheid van gevoelens eene keuze te doen, doch het zoude welligt een nader onderzoek kunnen vorderen, of gedurende de twee eerst komende jaren met deze uitbreiding, als waartoe de Javaan niet zeer genegen is, zoude te supercederen zijn.

De Raad van State als nu ten advyze overgegaan, neemt eerbiedig de vrijheid Uwe Majesteit aanteraden:

1°. De bepalingen vasttestellen welke omtrent de uitgifte van landerijen en gronden in pacht zijn vervat bij het ontwerp van besluit door den Minister van Marine en Kolonien voorgedragen, met zoodanige wijzigingen en veranderingen als op sommige artikelen door den Raad van State zijn voorgesteld.

2°. Den voornoemden Minister te magtigen om aan dat besluit de noodige publiciteit te geven door middel der couranten of door eenig ander middel, om ook in andere landen het berigt wegens de bedoelde maatregelen van kolonisatie op het Eiland Java algemeen te maken.

3°. Den Commissaris-Generaal bij de toezending van dit besluit te

kennen te geven, dat, hoe zeer Uwe Majesteit Hare goedkeuring wel dáár aan zoude kunnen hechten, dat vooreerst geene verandering worde gemaakt in de toepassing van het besluit van Commissarissen-Generaal van 7 November 1817; ten einde, zoo lange de zoo wenschelijke vermeerdering der artikelen van uitvoer niet op eene genoegzame wijze wordt verkregen door ondernemingen van Europesche planters, dat doel zoo veel mogelijk worde bereikt door den invloed van het Gouvernement op de inlandsche populatie, — Uwe Majesteit niettemin aan de prudentie van den Commissaris-Generaal wil hebben overgelaten naar plaatselijke omstandigheden te beoordeelen, of het dienstig zoude wezen gedurende den tijd van twee jaren met de aanplanting der koffijtuinen geheel of gedeeltelijk te supercederen.

4⁰. Den Commissaris-Generaal, onder mededeeling van de bij des Ministers rapport vervatte consideratiën, te kennen te geven dat *het onderwerp der regten en verpligtingen van de bestaande landeigenaren* voorgekomen is niet met genoegzame volledigheid in deszelfs schrijven van 1 Mei 1827 L. P³. behandeld te zijn om nu reeds tot eene eindbeslissing te kunnen geraken; dat mitsdien van hem alsnog zoo spoedig mogelijk en naar aanleiding van art. 28 zijner instructie wordt te gemoet gezien een volledig ontwerp van reglement daartoe betrekkelijk en dat hij wordt gemagtigd om intusschen met de eigenaren der landerijen onder het Britsche bestuur verkocht en tot de koffijcultuur gelegen, zoodanige schikkingen te maken als kunnen leiden tot eene uitbreiding van die cultuur, en daartoe termen bevonden wordende tegen eene billijke verhooging der jaarlijksche recognitie bij art. 3 der koopconditiën bepaald; mits in alle gevallen van den kant van het Gouvernement, geheel afziende van de verpligte leverantie, en onder zoodanige voorzorgen als de nabijheid der Preanger-Regentschappen zal komen te vorderen: eindelijk om ten aanzien der landgoederen *Pamanoekan en Tjassen* zich te regelen naar de gronden voorkomende bij des Raads rapport van heden over dat onderwerp, indien Uwe Majesteit dezelve mogt goed keuren.

5⁰. Den voornoemden Commissaris-Generaal nog verder te kennen te geven dat van hem zoo spoedig mogelijk wordt te gemoet gezien het ontwerp van een reglement: 1⁰. wegens de regten en verpligtingen van de aanstaande land-ontginners en hunne verhouding zoo tot de Ambtenaren als tot de Inlandsche bevolking; 2⁰. de uitgiften der grondbrieven; 3⁰. den maatstaf der belasting; 4⁰. de overeenkomsten tusschen de oprigters

van fabrieken en tusschen de Javaansche bevolking; — alles naar aanleiding van art. 6, 8, 9, 10 en 14 van het concept-besluit en overeenkomstig zoo met de daarbij voorkomende bepalingen, als met de nadere wijzigingen door den Raad van State bij dit rapport aangewezen.

En eindelijk dat hij Commissaris-Generaal gemagtigd verklaard wordt om, bij voorkomende gelegendheid onderhandelingen wegens de uitgiften van landen ter kolonisatie te openen, om langs dezen weg over de bevoegdheid van personen en de toereikbaarheid van hunne geldmiddelen te kunnen oordeelen, zonder echter deswegen eenige beschikking te kunnen nemen, voor dat het bewuste Reglement door Uwe Majesteit zal zijn bekrachtigd.

ADVIES VAN DEN RAAD VAN STATE, VAN 22 DECEMBER 1828 N^{0}. 9^{b}. BETREFFENDE HET ADRES VAN W. J. MONEY.

Het heeft Uwe Majesteit goedgedacht bij beschikking van den 8sten Oct. l.l. n^{0}. 40 aan den Raad van State om consideratie en advijs te renvoijeren een rapport (simul et semel en ten vervolge van het commissariaat van 31 Maart n^{0}. 1) van den Minister van Marine en Kolonien d^{0}. 4 Oct. bevorens, wegens het request van *W. J. Money,* Lid van het Parlement van het Vereenigd koningrijk van Groot Brittanje en Ierland, mede eigenaar der landgoederen van *Pamanoekan* en *Tjassen* op het eiland Java, onder dagteekening van 6 Sept. l.l. aan Uwe Majesteit gepresenteerd.

Het zoo even gemeld ministerieel rapport heeft ook tot onderwerp een vorig rekwest van denzelfden *W. J. Money* op den 9^{den} Aug. 1824 bij Uwe Majesteit ingediend.

Het is Uwer Majesteits begeerte dat de Raad van State deze zaak simul et semel behandele met het commissoriaal van 31 Mei dezes jaars n°. 3 betrekkelijk tot het groote rapport, en de menigvuldige bijlagen van den Commissaris-Generaal du Bus wegens onderscheidene aangelegenheden van dezelfde kolonie, en meer bepaaldelijk wegens eene daar te stellen *kolonisatie* in het groot van een gedeelte der tot nog toe ongecultiveerde landen aldaar; aan welken geëerbiedigden last van Uwe Majesteit op heden door den Raad van State is voldaan.

De daadzaken zijn de volgende:

Het Britsch Gouvernement op Java heeft ten jare 1812 publiek doen verkoopen een aantal landgoederen ten einde (zegt de rekwestrant) in

de behoefte van 's lands dienst te voorzien, vermits er geen gelden in de schatkist voorhanden waren en het papieren geld door de voorafgegane Regering uitgegeven, bedragende tusschen de 8 en 9 millioenen rijksdaalders, aan een hoog disconto onderworpen was.

Deze verkoop is gedaan o. a. op de voorwaarden (art. 3) „dat de te „verkoopen landen zullen bevrijd zijn van alle heerendiensten aan het „gouvernement en van alle geforceerde leverantien tegen onevenredige „prijzen; doch in stede daarvan eene jaarlijksche erfpacht van een half „percent door het gouvernement zoude worden geheven van het eerste „inkoopsbedrag", alles blijkens eene authentieke verklaring van President en Leden uitmakende de Bank van Magistratuur van de stad en ommelanden van Batavia, gedaan op den 15 Maart 1813 zoo met opzigt tot het landgoed *Pamanoekan,* als tot dat van *Tjassem.*

Deze verklaring is onder de stukken deze zaak betreffende overgelegd en geenzins gecontesteerd.

Op deze wijze zijn *W. J. Money* en mede geassocieerden eigenaars der zoo even gemelden zeer uitgebreide gronden geworden.

De rekwestrant geeft onderscheidene bijzonderheden op wegens de wijze waarop en de middelen waardoor de kultuur dezer landen is aangevangen en voortgezet, ook met opzigt tot de werktuigen en arbeidslieden daartoe met groote kosten uit Europa ontboden, alsmede het daarstellen van eene geneeskundige inrigting, het aanleggen van scholen voor het onderwijs van eene menigte Inlandsche kinderen in het lezen en schrijven van hunne inlandsche taal. De gezamenlijke onkosten, welke deze onderneming heeft veroorzaaakt, bedragen volgens zijne verzekering nagenoeg een som van *f* 2.000.000.

Hij geeft ook te kennen dat altijd is voortgegaan met de jaarlijksche betaling der erfpacht aan de Schatkist.

Ook deze daadzaken worden niet tegengesproken.

De koffij-pluk van het eerste jaar was door de eigenaars verkocht geworden, doch van die in het tweede jaar had het Gouvernement zich meester gemaakt.

De daartegen gemaakte vertogen vruchteloos zijnde gebleven hadden de eigenaars besloten de kultuur van koffij te staken en die van het suikerriet aantevangen.

De rekwestrant houdt staande, dat deze landgoederen stellig ontheven waren van alle gedwongen levering, en dat ook dit gevoelen is bekrachtigd geworden door de hoogste wettige autoriteit in Bengalen.

Voorts wordt door den rekwestrant aangevoerd dat volgens de toenmaals bij hem ingekomen tijdingen een verzoekschrift door de gezegde eigenaars bij Commissarissen-Generaal ingediend buiten eenig gevolg was gebleven; 't welk ook het lot was geweest van eene mededeeling in 1823 aan den Gouverneur-Generaal gedaan, waarbij het voornemen was te kennen gegeven om den aanstaanden oogst tot verkoop in te zamelen.

De rekwestrant geeft voorts te kennen dat zonder een bepaalde en spoedige beslissing omtrent de bevoegdheid tot vrije beschikking óver de koffij-teelt de eigenaren buiten staat zullen zijn om hunne onderneming verder voort te zetten en het geheele kapitaal daarin geplaatst, zal verloren gaan.

Hij eindigt met het verzoek aan Uwe Majesteit om die zaak in overweging te willen nemen en den Eigenaars regt te doen wedervaren, zich bovendien nog grondende op de menschlievende liberale en billijke strekking (zoo als hij zich uitdrukt) van het laatst gesloten traktaat van Benkoelen, waarbij een volstrekte en altijd durende ontheffing van het grievend stelsel van gedwongen levering verzekerd is.

Bij het tweede rekwest, vier jaren later bij Uwe Majesteit ingediend, wordt kortelijk niet alleen op het bovenstaande geappuieerd, maar ook daarop, dat ingevolge het menschlievend, edelmoedig en zachtzinnig gedrag van enkele Europeanen in dienst gesteld op de gezegde landgoederen de bevolking van geen een gedeelte van Neerlandsch-Indië, nijveriger, beter te vreden en rustiger is dan op *Pamanaekan* en *Tjassem*.

Het is den Raad van State uit de stukken tot de beide commissorialen behoorende gebleken, dat er inderdaad op het eiland Java een verschil van gevoelen heeft bestaan wegens de uitlegging van het gezegd art. 3 der koopconditien, zoodat de Engelsche Gouverneur daardoor verstond: „dat de eigenaars geen koffij zullen behoeven te planten, maar zulks doende die koffij aan het gouvernement moeten leveren voor 6 Rijksdalers de 140 oude ponden," zoodat deze wijze van beschouwen bij de daarop volgende regeering aanleiding heeft gegeven om zich ten aanzien der reclamatien niet alleen van *W. J. Money* C. S. maar van andere eigenaren der landerijen door het Britsch bestuur in den tijd op Java verkocht en die zich in hetzelfde geval bevinden, niet te verklaren.

De onzekerheid wegens de regten en verpligtingen dezer landbouwers was uit den aard der zaak zeer schadelijk voor zulke gewigtige en kost-

bare ondernemingen. Dezelfde onzekerheid, doch anders gewijzigd, strekte zich ook uit tot de regten en verpligtingen der eigenaars van gronden te voren door de O.-I. Compagnie verkocht en alsmede van die, welke in 1808 aan den Generaal Daendels afgestaan en daarna zijn veralieneerd.

Dit alles was aan Uwe Majesteit zeer bekend.

Hiervandaan de last aan den Commissaris-Generaal gegeven om deswegen een naauwkeurig onderzoek te doen en den uitslag aan Uwe Majesteit ter kennis te brengen; de mededeeling daarvan bij deszelfs rapport van den 1 Mei 1827; en de last door Uwe Majesteit op den Minister van Marine en Koloniën verstrekt om Hoogstdezelve ook met betrekking tot dit punt van consideratien en advys te dienen, waaraan is voldaan bij des Ministers rapport van 13 mei ll.

De Minister heeft zich daarmede zeer bepaaldelijk onledig gehouden (p. 55—74), en de Raad van State heeft zich zeer wel kunnen vereenigen (bij het rapport van heden) met des Ministers denkbeelden deswege en waartoe betrekkelijk is het vierde punt der conclusie.

Bij eene strikte uitvoering van dezen last, indien Uwe Majesteit zich deswege met de voordragt van den Raad van State mogt kunnen vereenigen, zoude wel is waar, van zelven moeten worden opgenomen het tegenwoordig onderwerp, de regten en verplichtingen van de Eigenaren der landgoederen *Pamonachon* en *Tjassem;* maar veruits door de eigenaars een afzonderlijk verzoek is gedaan en de minister heeft vermeend van die belangen eene afzonderlijke melding te moeten maken, komt het den Raad van State voor dat op de beide ingediende rekwesten door Uwe Majesteit aanvankelijk en in verband met de verdere verrigtingen van het Indisch bestuur omtrent dit onderwerp in het algemeen zoude kunnen beschikt worden.

Indien de voorgedragen maatregel door den Minister niet moest geacht worden tot grond te hebben een gunstige uitlegging van het contract ten behoeve der koopers zoude de Raad van State zich niet ontslagen hebben kunnen achten van in een breedvoerig onderzoek te treden naar den aard der overeenkomst om daaruit af te leiden of en in hoe verre het verzoek der rekwestranten konde geacht worden gegrond te zijn.

De Raad zoude namelijk meer bepaaldelijk in overweging hebben genomen of de woorden bij het 3e art. „tegen onevenredige prijzen," ofschoon het niet wordt aangevoerd, aanleiding tot den twijfel hebben gegeven — immers kunnen beteekenen het opleggen van een bepaalde verpligting tot een gedwongene leverantie der geteelde koffij; en of ze

daartegen niet te beschouwen zijn als een eigentlijk onnut bijvoegsel achter de woorden „van die geforceerde leverantiën" waarvan de koopers zullen bevrijd zijn; omdat, naar de wijze van zien ten tijde van den verkoop, bijna alle die geforceerde leverantiën vergezeld gingen met het bepalen van onevenredige prijzen, zoodat het een als 't ware van het andere onafscheidbaar was en tot verduidelijking te zamen gevoegd is?

Zonder te spreken van de aangenomen beginselen bij het Engelsch Bestuur wegens de vrije kultuur van, en de vrije beschikking over de voortbrengselen, kan het ook voor onwaarschijnlijk gehouden worden dat een contract, waarvan het al dan niet gelukken der onderneming moest afhangen, niet in duidelijker bewoordingen zoude zijn opgesteld en ook geen prijs bedongen voor de te leveren koffij; een punt waarop het ten aanzien van deze kultuur geheellijk aankomt.

En eindelijk, de bevrijding van de gedwongen leverantiën wordt met de bevrijding van de „heerendiensten" (en bij art. 4) met betalingen of impositiën van het volk geheven, als de zoodanige dié uit de voortbrengselen van den grond of wel van de huur der huizen of gebouwen voortspruiten, gelijk gesteld. Ook heeft het Britsch Gouvernement bij art. 1 uitdrukkelijk vermeld aan welke voortdurende verpligtingen de koopers zouden onderworpen blijven en zoo zouden de bazaars, tolpoorten, hoofdgelden en andere, in deze landerijen nog plaats hebbende, heffingen bij uitsluiting aan het Gouvernement verblijven.

Men zoude dus veilig kunnen aannemen dat de geforceerde leverantien zelfs tegen gematigde prijzen, indien men die gewild had, even uitdrukkelijk bij dat contract zouden voorkomen.

Wat de hierboven vermelde uitlegging betreft van het contract in een anderen zin is de Minister van oordeel dat dit geen punt van overweging behoeft te worden, omdat de prijs van 6 rijksdalers voor 140 oude ponden onvoldoende is om den Europeeschen landeigenaar tot het vrijwillig planten van koffij aan te moedigen.

Even als de Minister zich verklaart tegen een tweede soort van uitlegging, „dat de eigenaars geen koffij zullen behoeven te planten, doch zulks doende, die koffij aan het gouvernement moeten leveren tegen prijzen evenredig aan den marktprijs;" — omdat het moeilijk is te beslissen wegens de evenredigheid tusschen den marktprijs en den prijs door den landeigenaar te ontvangen en het hoogst twijfelachtig voorkomt of (welke prijs, en onder welke wijzigingen men dien ook zoude willen vaststellen) dit zoude strekken tot bevordering der kultuur.

Door den Commissaris-Generaal is voorgesteld „het geheel vrijlaten der koffij-cultuur behoudens zoodanige voorzorgen als de nabijheid der Preangerlanden mogt vorderen.” — De Minister geeft hieraan de voorkeur; maar vermeent tevens dat de eigenaars van *Pamanoekan* en *Tjassem* zich waarschijnlijk tegen deze toezegging wel eene hoogere jaarlijksche belasting zullen willen getroosten, daar toch de tegenwoordige recognitie zeer gering is uit hoofde van de nietige prijzen, tot welk die landen zijn vervreemd.

Een punt dat slechts op de plaats zelve kan geregeld worden.

De Raad van State kan niet afzijn op te merken dat de zaak in het algemeen beschouwd wel eenige reden tot twijfel kan geven uit hoofde van de stellige voorwaarden bij het gezegde art. 3 van het koopcontract, wegens de belasting van $^1/_2$ percent van den origineelen koopprijs en waaromtrent nimmer een verschil van uitlegging is ontstaan; behalve dat vermits die $^1/_2$ pc. wordt geheven van een zeer geringe som voor de concessie bepaald en deze ook de maatstaf van eene vermeerdering zoude wezen, — welligt het voordeel daaruit te verwachten niet zoo groot zou zijn, als men zou meenen. Waarbij dan nog de consideratie komt of het wel voorzigtig zoude zijn om zich niet stiptelijk aan de gesloten contracten te houden? De Raad vermag echter aan de andere zijde niet ontveinzen dat er wel eenige beweegredenen voor een tegengesteld gevoelen zouden zijn aantenemen.

Vooreerst, dat hoezeer er veel te zeggen valt voor de uitlegging van het contract ten gunste der koopers ten aanzien der koffijteelt, er echter bij eene andere beschouwing altijd iets twijfelachtigs wegens den zin dier overeenkomst moet overblijven.

Ten tweede, omdat het van een publieke notorieteit is dat de landerijen op Java door het Britsch bestuur in koop zijn afgestaan voor een som ver beneden de waarde.

Ten derde, omdat het zake zal zijn eenen algemeenen maatregel te nemen ter regeling der belasting op de in der tijd veralieneerde landeigendommen op Java te heffen en deze derhalve ook van zelven op de landgoederen Pamanoekan en Tjassem hetzij geheel, hetzij voor een gedeelte, zullen moeten toegepast worden.

Ook zoude de Raad van State van gevoelen zijn dat ten aanzien van deze laatste, alsmede van die in dezelfde categorie zich bevinden, (zonder echter te willen uitsluiten de overige gekochte landen, als met wier waarde en andere daartoe betrekkelijke omstandigheden de Raad

niet bekend is) wel eenige moderatie in acht genomen kan worden, uit hoofde der schade welke de ondernemers gedurende vele jaren hebben moeten lijden, ten gevolge der sustenuen van het Indisch gouvernement, in de onzekerheid omtrent het voortzetten hunner exploitatie.

Zoodat welligt de jaarlijksche heffing van 1 percent in plaats van $^1/_2$ pc. op den primitieven koopprijs voldoende zoude wezen, en 't welk tevens tot aanmoediging zoude strekken en ondersteuning van deze zoo het schijnt zoo belangrijke en kostbare onderneming.

De Raad van State alzoo ten advijze overgaande neemt de vrijheid Uwe Majesteit eerbiedig in consideratie te geven:

Vooreerst om aan *William Taylor Money* zoo voor zich zelven als voor de mede-eigenaars der landgoederen *Pamanoekon* en *Tjassem* in antwoord op de beiden rekwesten hierboven vermeld te doen te kennen geven: dat aan hen de vrije koffijteelt wordt toegestaan zonder aan eenige verpligte leverantie te zijn onderworpen en dat zij voorts tot het Indisch Bestuur worden gerenvoyeerd om, daartoe termen zijnde, wegens eenige verhooging van de jaarlijksche recognitie overeentekomen, voorbehoudens zoodanige voorzorgen als de nabijheid der Preanger regentschappen zal vorderen.

En ten anderen dat de aanschrijving aan den Commissaris-Generaal te doen, vervat bij het 4de punt der conclusie van des Raads rapport van heden, (indien Uwe Majesteit mogt goedvinden zich daarmede te vereenigen) nog meer bepaaldelijk worde uitgestrekt tot de eigenaars der landgoederen *Pamanoekon* en *Tjassem* in den geest van het door den Raad van State geadvizeerde, of wel dat deze aangelegenheid bij eene bijzondere aanschrijving, dezelfde strekking hebbende, den Commissaris-Generaal worde aanbevolen.

KONINKLIJK BESLUIT 25 MAART 1831 N°. 1.

WIJ WILLEM, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ. ENZ.

Op het rapport van Onzen Staatsraad ad interim belast met de directie van het Departement van den Waterstaat, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, van den 17den dezer N°. 36k (geheim) zoo, omtrent het door Onzen Gouverneur-Generaal over Nederlandsch-Indië, bij geheimen brief van den 10den Oct. 1830 N°. 628/26 gegeven verslag van de op Zijnen last en naar aanleiding van eene resolutie der Hooge Indische Regering van 13 Aug. 1830 N°. 4, aangegane overeenkomsten met een aantal hoofden en oudsten van Javaansche dorpen aan den eenen, en onderscheidene Europesche ondernemers aan den anderen kant, tot het teelen en leveren van producten voor de Europesche markt geschikt met het tweeledig doel om aan den landbouw op Java een nieuwe en nuttige uitbreiding te geven en om die uitbreiding tevens te doen strekken tot kwijting der verpligtingen bij de wetten van den 23 Maart 1826 (Stb. N°. 12) en van 27 Dec. 1828 (Stb. N°. 90) aan Neêrlandsch Indië opgelegd, als ten opzigte van de door hem gedane vraag, of hij op den ingeslagen weg zal voortgaan, dan of hij andere beginselen zal te volgen hebben, — alles onder mededeeling van een

aantal daadzaken ten betoge dat het uitgeven van woeste gronden aan Europeanen om in daghuur te worden bebouwd, tot dusver niet die uitkomsten heeft opgeleverd die daarvan werden verwacht en ook niet opleveren kan, uithoofde der inwendige gesteldheid der Javaansche dorpshuishouding en andere daarmede verbonden zaken.

En als nu nader gelet:

a. Op het rapport van Onzen Minister van Marine en Koloniën van den 13 Mei 1828 N^{0}. 113, daarbij overleggende een brief van Onzen Commissaris-Generaal over Nederlandsch Indië van den 1 Mei 1827 L^{a} P^{3*}, bevattende een aantal denkbeelden en voorstellen omtrent het uitgeven van woeste gronden aan Europeanen op Java;

b. Op het te dier zake uitgebragte advys van den Raad van State van 22 Dec. 1828 N^{0}. 9 en

c. Op het nader rapport van Onzen genoemden Minister van 18 Juni 1829 N^{0}. 67, daarbij overleggende twee brieven van *Luitenant-Generaal van den Bosch* van den 6 en 19 Maart 1829 en een promemorie van den Directeur tot de zaken der koloniën van 1 Juni 1829 tot deze zaak betrekkelijk;

Overwegende dat het na de thans van Onzen Gouverneur-Generaal voornoemd ontvangene inlichtingen niet noodig schijnt om naar aanleiding van art. 109 van het bij Ons Besluit van 16 Mei 1829 N^{0}. 6 vastgestelde *Reglement op het beleid der Regeering van Neerlandsch Indië* breedvoerige bepalingen te maken omtrent het uitgeven van woeste gronden aan Europeanen, maar dat die uitgiften bij voorkomende gelegenheden kunnen blijven geschieden op den thans bestaanden voet, behoudens eenige bepalingen op eene ondoelmatige toelating van vreemdelingen in de Overzeesche Bezittingen;

Overwegende dat in de gegeven omstandigheden dát stelsel van nijverheid zich het meest aanprijst, waardoor met inachtneming der algemeene gronden van bestuur door Ons bij hetzelfde Regeerings-reglement vastgesteld de Koloniën worden in staat gesteld om derzelven geldelijke verpligtingen jegens den moederstaat op de spoedigste en zekerste wijze te kwijten;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1.

De voorstellen, vervat in den brief van Onzen Commissaris-Generaal

over Neêrlandsch Indië aan het Departement van Koloniën van 1 Mei 1827 La P3* worden gehouden buiten bepaalde beschikking.

Dien onverminderd wordt de Hooge Indische Regering voor zooveel des noods en naar aanleiding van art. 109 van het *Regerings-reglement voor Neêrlandsch Indië* gemagtigd om bij voorkomende gelegenheden, woeste gronden in eigendom, huur of erfpacht aftestaan aan Javanen en andere Oosterlingen, voorts aan Nederlanders door geboorte, wetduiding of naturalisatie, en eindelijk aan zoodanige vreemde Europeanen als thans reeds ingezetenen van Neêrlandsch Indië zijn, alles onder dien verstande, dat die uitgifte van land, eene uitbreiding van nuttige kultures zullen doen te gemoet zien.

Art. 2.

Wij keuren goed de door Onzen Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië bij geheim rapport van 10 Oct. 1830 N°. 628/26, aan het Departement van Koloniën medegedeelde maatregelen tot uitbreiding der teelt van handelsvoorwerpen op het Eiland Java en bekrachtigen mitsdien, voor zooveel noodig, de algemeene beginselen, waarnaar door hem tot dat einde, op den voet bepaald bij de Resolutie der Hooge Indische Regering van 13 Aug. 1830 N°. 4, met een aantal hoofden en oudsten van *Dessa's* aan den eenen en Europesche ondernemers aan den anderen kant overeenkomsten zijn tot stand gebragt, achtervolgens de aanwijzingen vervat in de art. 80 en 116 van meer gemeld Regeerings-reglement.

Art. 3.

Het Departement voor den Waterstaat, de Nationale Nijverheid en Koloniën, zal aan Onzen Gouverneur-Generaal over Neêrlandsch Indië doen toekomen een uittreksel uit het in den hoofde dezes vermelde rapport van Onzen Minister van Marine en Koloniën van 13 Mei 1828 N°. 113, voor zooveel betreft de regten en verpligtingen der eigenaren van landerijen in vroeger en lateren tijd in de Bataviasche binnenlanden, Krawang en Buitenzorg aan particulieren verkocht, ten einde daarvan het noodige gebruik te maken, bij de bepalingen die naar aanleiding van de art. 77—113 en 115 van het Regerings-reglement omtrent deze aangelegenheden moeten worden tot stand gebragt.

Afschriften dezes zullen worden gezonden aan het Departement van den Waterstaat, de Nationale Nijverheid en de Koloniën ter uitvoering, en aan de Raad van State ter informatie.

Gegeven te 's Gravenhage den 20 Maart des jaars 1831 van Onze Regeering het achttiende.

(geteekend) WILLEM.
Van wege den Koning
(get.) J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.
